

ORTAÇAĞ İNGİLTERE’SİNDE “SARACEN” ALGISI

Pınar SAVAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gaye YAVUZCAN

Uşak

Temmuz, 2018

**ORTAÇAĞ İNGİLTERE’SİNDE “SARACEN” ALGISI
(XI-XV. YÜZYILLAR)**

Pınar SAVAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gaye YAVUZCAN

**Bu tez, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince
Desteklenmiştir. Proje Numarası: 2018/TP011**

**Uşak
Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temmuz, 2018**

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ORTAÇAĞ İNGİLTERE’SİNDE “SARACEN” ALGISI (XI-XV YÜZYILLAR)

Pınar SAVAŞ

Tarih Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2018

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Gaye YAVUZCAN

Doğu ve Batı arasındaki etkileşim çok eskilere dayanmaktadır. Bu etkileşimin meydana gelmesinde rol oynayan en önemli etkenlerden birisi Haçlı Seferleridir. Seferler esnasında karşılaşılan bu iki medeniyetin mensupları sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda ilişkiler geliştirmişlerdir. ‘Saracen’ kavramı da Haçlı Seferleri sürecinde bu ilişkiler neticesinde ortaya çıkmış bir kavramdır. Kökenine ve tam olarak kimler için kullanıldığına dair farklı görüşler olsa da Ortaçağ’da genel olarak Araplar, Türkler ve İslam dinine inananlar için kullanıldığını söyleyebiliriz. Yunancada ‘doğulular’ anlamına gelen *sarakenoi/sarakeonoi* kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. Başlangıçta Sina Yarımadasında yaşayan bir Arap kabilesi için kullanılsa da sonraları Hıristiyanlar tarafından tüm Arap kabilelerini ve Halifelik kurumunu kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Yaygın bir şekilde kullanılmamakla birlikte, Saracen ismi modern zamanlara kadar varlığını devam ettirmiştir.

Haçlı Seferleri kroniklerinde Saracen kavramı sıklıkla Müslümanları ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi kavramın çıkış noktasının dini

temellerden ziyade coğrafik temellere dayandığı yolunda görüşler mevcuttur. Bazı kaynaklarda Saracen kelimesinin anlamının “Son of Desert”, yani “Çölün Oğlu” olduğu söylenmektedir. Ayrıca Ortaçağ’da Hıristiyanlar tarafından, neredeyse Arapça konuşan tüm kavimleri aşağılamak amacıyla kullanıldığına dair görüşler de söz konusudur. Edebi eserlerin birçoğunda Saracenler hain, açgözlü, korkak gibi sıfatlarla tasvir edilmiştir.

Kaynakların bir kısmında ise ‘Türk’ ve ‘Saracen’ terimlerinin ayrı ayrı kullanıldığı görülmektedir. Özellikle Haçlı Seferlerine yönelik birinci el kaynaklarda Türklerden ve Saracenlerden birbirinden bağımsız iki grup şeklinde bahsedilmiştir. Görüldüğü üzere ‘Saracen’ terimi pek çok yönden problematik bir kavramdır. Kavramın çıkış noktası, kimler için kullanıldığı, tam olarak ne anlama geldiği yönünde pek çok farklı görüş bulunmaktadır.

Bu çalışmada Saracen kavramının Ortaçağ’da Doğu-Batı ilişkilerini ve özellikle Haçlı Seferleri esnasında İngiltere-Doğu ilişkilerini anlamadaki önemi üzerinde durulacaktır. Gerek dönemin kroniklerinin gerek batılı tarihçilerin Müslümanlara ve doğuya bakışı çıkış noktamız olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Saracen, Ortaçağ, İngiltere, Algı, Müslüman, Hıristiyan, Haçlı Seferleri

ABSTRACT

“SARACEN” PERCEPTIONS IN MEDIEVAL ENGLAND (XI-XVTH CENTURIES)

Pınar SAVAŞ

Department of History

Institute of Social Sciences Uşak University, July 2018

Advisor: Assist. Prof. Dr. Gaye YAVUZCAN

The interaction between the eastern and western civilizations dates back to ancient times. One of the most important factors that play a role in this interaction is the Crusades. The members of these two civilizations who came across during the Crusades developed relations in social, cultural and economic fields. The term ‘Saracen’ emerged as a result of these relations during the Crusades. Although there are different opinions about the origin of the term and whom exactly it is used for, we can say that for the most part it refers to Arabs, Turks and followers of Islam. It’s been thought to be derived from the term *sarakenoi/sarakeonoi* that means ‘Oriental’ in Greek. Originally it was used for an Arab tribe living in Sinai peninsula, but afterwards it started to indicate all Arab tribes and the institution of the Caliphate.

The Saracen term, even though it's not being used commonly, continued its existence until modern times.

The term was often used to express Muslims in the Crusade chronicles. However, as we mentioned before, there are different opinions about the term's starting point is based on geographical grounds rather than religious grounds. Some scholars also believes that the term was used to humiliate almost all Arabic-speaking tribes in the Middle Ages. In most of the literary Works, Saracens are portrayed as traitors, cowards and greedy people.

As for some of the resources, the terms 'Turk' and 'Saracen' are used separately. Especially in the primary resources related to the Crusades, the Turks and Saracens are mentioned as two independent groups. As it is seen, the term 'Saracen' is problematic in many aspects. There are many different views on the starting point of the term, whom it is used for and what exactly it means.

In this study, we will emphasize the significance of the Saracen term in the Middle Ages to understand the relations between East-West and in particular the relations between Britain-East during the Crusades.

Keywords: Saracen, Medieval, Middle Ages, England, Perception, Crusades

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tezli Yüksek Lisans Jüri ve Enstitü Onayı

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Tarih Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 154006022 No'lu öğrencisi Pınar SAVAŞ'ın "Ortaçağ İngiltere'sinde 'Saracen' Algısı (XI-XV. Yüzyıllar)" adlı tezi 26/07/2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Gaye YAVUZCAN	
Üye	: Prof. Dr. Ramazan ALTINAY	
Üye	: Doç. Dr. Özer KÜPELİ	
Üye	:	
Üye	:	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Ortaçağ'da Haçlı Seferleri döneminde ortaya çıktığı düşünülen 'Saracen' terimi, Batı'daki Müslüman algısını ve bu algının oluşum sürecini anlamada büyük bir öneme sahiptir. Şimdiye kadar üzerinde müstakil ve kapsamlı bir çalışma yapılmamış olan bu terimin zaman zaman Türkler için kullanılması, konunun bizim tarihimiz açısından önemini de göstermektedir.

Bu araştırmanın amacı, Ortaçağ İngiltere'sinde Saracen kavramını ve bu kavramın gelişimini tespit etmektir. Söz konusu gelişim sürecini tetikleyen genelde Avrupa ve özelde İngiltere tarihinin özgün hususları ortaya konulacaktır. Böylece Ortaçağ İngiltere'sinde Müslüman algısı ve Saracen kavramının bu algıyı şekillendirmedeki önemi belirlenecektir. Bunu yaparken de hem döneme ait birinci el kaynaklardan hem de Batılı tarihçilerin konu ile ilgili araştırmalarından yararlanılacaktır.

Tezimizin birinci bölümü olan "Saracen Hakkında", terimin ortaya çıkışı, terime yüklenen çeşitli anlamlar, gelişim süreci, Avrupa'daki "öteki" algısı ile bağlantısı gibi temel hususları ihtiva etmektedir.

İkinci bölüm ("İngiltere'nin Saracen Algısının Temelleri: Haçlı Seferleri Öncesinde Doğu ve Batının Temas Alanları") Haçlı Seferleri öncesi Avrupa'daki genel durumun özetlenmesi ve İngiltere'deki Saracen algısının ortaya çıkış sürecinin işlenmesi ile devam edecektir. "Endülüs", "Reconquista", "Sicilya" ve dönemin öne çıkan ismi Charlemagne'a bu bölümde değinilecektir.

Üçüncü bölümde ise ("Haçlı Seferleri") Haçlı Seferlerinin arka planı, başlangıcı, nedenleri, İngiltere bağlantısı incelenecek, konumuzun bütünüyle alakalı belirli seferler ve bu seferlerin İngiltere-Saracen etkileşimi üzerindeki etkileri ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Tezimizin son bölümü olan dördüncü bölümde (Ortaçağ Avrupa'sının Gözünden Saracenler: "Hıristiyanlar Doğru, Saracenler Yanlış") gerek edebî metinlerde gerek İngiltere odaklı birinci el kaynaklarda "Saracen" teriminin nasıl

geçtiği, algının oluşumuna etkisi, Avrupa'nın ve İngiltere'nin İslâm dinine, Müslümanlara ve pagan olarak nitelendirdikleri diğer ırklara bakış açısı ve terimin problematik yönleri üzerinde durulacaktır.

Konumuz Türkiye'de yeni bir konu olduğu için kaynaklarımızın çoğunun yurt dışından temini maddi yönden ve zaman yönünden bazı zorluklara sebep olsa da ulaşabildiğimiz bütün kaynaklardan yararlanmaya çalıştık. Bu süreçte katkılarını eksik etmeyen herkese teşekkürü bir borç bilirim. Öncelikle her daim yanımda olan, maddi ve manevî her türlü desteğini benden esirgemeyen yol göstericim, danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Gaye Yavuzcan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bölüm başkanımız Prof. Dr. Saim Savaş'a; Uşak Üniversitesi Tarih Bölümü hocalarına ve Batılı kaynaklar konusunda bize sağladığı yardımlarından dolayı değerli hocam Arş. Gör. Gülmis Vesile Canık'e; her türlü konuda en büyük destekçim olan aileme çok teşekkür ederim. Son olarak proje kapsamında sağladıkları maddi destekten ötürü Uşak Üniversitesi BAP Birimine teşekkürlerimi sunarım.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Pınar SAVAŞ
Doğum Yeri ve Tarihi : SİVAS/ 21.11.1985
Lisans Öğretimi : Süleyman Demirel Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce, Almanca
Bilimsel Faaliyetleri :

İletişim

e-posta adresi : pinarsavas85@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	v
İÇİNDEKİLER.....	ix
EKLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: SARACEN TERİMİ HAKKINDA.....	14
2. BÖLÜM: İNGİLTERE’NİN SARACEN ALGISININ TEMELLERİ: HAÇLI SEFERLERİ ÖNCESİNDE DOĞU VE BATININ TEMAS ALANLARI	23
2.1. İNGİLTERE.....	23
2.2. ENDÜLÜS.....	30
2.2.1. Roderick’in İhaneti.....	30
2.2.2. Poitiers Savaşı (Balâtü’s şühedâ)	34
2.2.3. Avrupa’nın Babası Charlemagne ve Roland Destanı	38
2.2.4. Reconquista	41
2.2.5. İngiltere ve İber Yarımadası.....	44
2.3. SİCİLYA	46
3. BÖLÜM: HAÇLI SEFERLERİ VE İNGİLTERE	53
3.1. PAPA URBAN’IN ÇAĞRISI.....	59
3.2. BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ (1096-1099)	63
3.3. İKİNCİ HAÇLI SEFERİ (1147-1148).....	66
3.4. ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1189-1192)	67
3.5. SONRAKİ HAÇLI SEFERLERİ.....	70
4.BÖLÜM: ORTAÇAĞ AVRUPA’SININ GÖZÜNDEN SARACENLER: “HIRİSTİYANLAR DOĞRU, SARACENLER YANLIŞ”	73
4.1. ORTAÇAĞ İNGİLİZ TARİHİ KAYNAKLARINDA SARACENLER	73
4.2. ORTAÇAĞ İNGİLİZ EDEBİ KAYNAKLARINDA SARACENLER	81
4.2.1. Chansons de Geste ve Roland Destanı	81

4.2.2. Camelot'ta "Öteki": Arthurian Romanslarda ve Orta İngiliz Edebiyatında Saracener.....	86
4.2.3. Tanıdık Öteki	90
4.2.4. Ötekinin Ötekisi	92
4.2.5. Değişken Öteki: Kadın.....	93
4.2.6. Canavar Öteki: Saracenerlere Atfedilen Fiziksel Özellikler.....	94
4.2.7. Yamyamlık:.....	98
SONUÇ.....	101
EKLER.....	116

EKLER LİSTESİ

Ek: 1 Azize Valerie'nin Saracen Cellâtlar Tarafından Öldürülmesini Gösteren, XII. Yüzyıldan Kalma, Kutsal Emanetlerin Bulunduğu Sandık

(<http://projects.mcah.columbia.edu/treasuresofheaven/relics/Reliquary-Chasse-with-St-Valerie.php>)

Ek: 2 Mezmurlar Kitabı'nın Kenarına Çizilmiş, Selahaddîn ve Richard'ın Karşılaşmasını Betimleyen Bir Resim

(<http://www.bl.uk/onlinegallery/ttp/luttrell/accessible/pages9and10.html>)

Ek: 3 Selahaddîn ve Richard'ın Karşılaşması (Debra Higgs Strickland, **Saracens, Demons and Jews: Making Monsters in Medieval Art** (New Jersey: Princeton University Press, 2003), s.178.)

Ek: 4 Fransız Şövalyelerini Korkutmaya Çalışan Saracen Askerleri (Strickland, age., s.170.)

Ek: 5 Fransız Şövalyeleri ve Saracen Askerlerinin Karşılaşması (Strickland, age.,s.182.)

Ek: 6 Papa Urban'ın Clermont'ta Yaptığı Konuşma (Strickland, age., s. 167.)

Ek: 7 Hıristiyanlığa Geçen Bir Saracenin Kutsal Meryem Tasvirinin Önünde Eğilip Dua Etmesi (Strickland, age., s. 168.)

Ek: 8 Aziz Vincent'in Saracen Cellâtlar Tarafından Öldürülmesi (Strickland, age., s. 177.)

Ek: 9 Roncevalles Savaşı'nda Karşı Karşıya Gelen Fransız Şövalyeleri Ve Saracener (Strickland, age.,s.180.)

Ek: 10 Mandeville'de Köpek Kafalı Olarak Gösterilen ve Puta Taparken Tasvir Edilen Bir Saracen Irkı (Strickland, age.,s.204.)

Ek: 11 Etiyopyalı, Saracen ve Yahudileri, Deccal'e Tapırken Gösteren Bir Resim
(Strickland, age.,s.226.)

Ek: 12 Sefer Dönüşü Yakalanmamak İçin Kılık Değiştirerek Seyahat Eden I. Richard
(David Nicolle, **Üçüncü Haçlı Seferi 1191**, Çeviren: L. Ece Sakar (İstanbul: Türkiye İş
Bankası Kültür Yayınları, 2010), s. 87.)

GİRİŞ

İslâm-Batı ilişkilerinin tarihsel süreci, son derece karmaşık ve çok katmanlı bir yapı arz eder. Ortaçağ için genel bir değerlendirme yaptığımızda, söz konusu ilişkinin tarafları olan iki kümenin de kimlik olarak belirlediği bir aşamayı da mercek altına aldığımızı gözden kaçırmamak gerekmektedir. Dolayısıyla söz konusu olan bir taraftan kimliklerin belirlediği ve bu belirginleşmenin ilişkide bulunan kimlik kümesine de etkide bulunduğu; diğer taraftan ilişki biçimlerinin ve bunların üzerinde ilerleyeceği tarihsel zeminin de öne çıktığı bir dönemdir. Bununla birlikte tarihsel süreçte geçmişe ilişkin bilgilerin de değişen şartlara ve ihtiyaca göre yeniden yorumlanması ve bu yeni yorumların karşılıklı kimliklerin anlaşılmasında ölçüt olarak kullanılması söz konusudur.

Mevcut araştırmanın birincil hedefi, son derece karmaşık olan bu sürecin hiç olmazsa kimlik kümelerinden birinin perspektifinden ve belirli bir coğrafyadaki durumunu genel hatlarıyla tespit edebilmektir. Başka bir ifadeyle, Ortaçağ İngiltere'sinde Saracen kavramının ve bu kavramın gelişiminin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu gelişim sürecini tetikleyen genelde Avrupa ve özelde İngiltere tarihinin özgün hususları ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Ortaçağ'da Hıristiyan Avrupa toplumunda, özellikle XII.-XIII. yüzyıllarda dinsel etnik merkezci bir siyaset yürürlüktedir. Ortaçağ Hıristiyanlarının insanlığın geri kalanını Hıristiyanlığa göre tanımladıkları, kendilerini ötekilere göre konumlandıkları ve Hıristiyan olmayanlarla kurdukları ilişkide de bu iradeyi yansıttıkları söylenebilir. Hıristiyan olmayanların sapkın, kâfir ya da pagan olarak nitelendirildiklerini; söz gelimi sapkın olarak değerlendirilen Bizanslılar karşısında hayranlık ve gıpta duyguları egemen iken kâfir addedilen Müslümanların alt insanlar sayıldıklarını kaydedebiliriz.¹

¹ Dominique Schnapper, **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki**, Çeviren: Ayşegül Sönmezay (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005), s. 42-44.

Schimmel, Ortaçağ'da (ve günümüzde bile) yaşayan çoğu Hıristiyan için Hıristiyanlığın kurtarıcı mesajından sonra yeniden bir dinin ortaya çıkıp sadece nihai gerçeği temsil etmediğini aynı zamanda Hz. Muhammed'le birlikte "Peygamber mührü"nü de elinde bulundurduğunu iddia etmesi ve daha da önemlisi beklenmedik bir hamleyle Akdeniz'deki Hıristiyan dünyasına ait bazı bölgelerinin egemenliğini de eline geçirmesinin kolayca açıklanacak bir durum olmadığını ifade eder.² Hourani, İslâm konusunda inceleme yapan ilk Hıristiyan düşünür olan ve Doğu Kilisesi'nin büyük teologlarından sayılan Yuhanna ed-Dımaşkî'nin, İslâm'la ilgili olan eserinin siyasi bir polemik olmaktan ziyade, İslâm'ın teolojik düzeydeki yanlışlarını çürütmeye yönelik ciddi bir girişimde bulunduğunu kaydeder.³ Bununla birlikte Yuhanna ed-Dımaşkî'nin İslâm'a yönelik ilk ve en meşhur saldırılardan birini yapmış bulunduğunu da belirtmemiz gerekir. Yuhanna ed-Dımaşkî'nin, Hazreti Peygamber'i "sahte peygamber" olmakla suçladığı kayıtlar mevcuttur.⁴ O, eserinde bir Hıristiyan ve bir Müslüman'ı teolojik meseleler üzerinde tartıştırmış olmakla birlikte, bunu bir galip (Hıristiyan) ve bir mağlup (Müslüman) bağlamında gerçekleştirmiştir.⁵ Hourani'nin ifadesiyle, Emeviler özellikle yönetimi altında bulundurdukları Hıristiyan nüfusunu İslâm'a döndürmek için bir çaba sarf etmemişlerdir. Hıristiyanlar da muhtemelen İslâm'ı kendilerini er geç yutacak bir deniz olarak değil, Roma İmparatorluğunun eyalet şehirlerine yeni yöneticiler getiren fakat asli kurumlarını tahrip etmeksizin bırakan barbar hareketlerden biri olarak değerlendirmişlerdir.⁶ Bu bakış açısının da taraflı olduğu açıktır.

Müslümanların Hıristiyanlar tarafından İslâm'ın erken dönemlerinde değerlendirilme biçimini ele aldığımızda, Tanrı'nın gazabının bir aracı ve dördüncü canavar betimlemeleri öne çıkmaktadır. 680 dolaylarında Mezopotamya'da John bar Penkaye, Hacer'in oğullarının ilerlemesini sıradan bir hadise olarak değerlendirmemek gerektiğini, bunun ilahî bir yönü olduğunu kaydetmiştir. Görüşleri Arapları Tanrı'nın kılıcı olarak değerlendiren (Fredegar), Tanrı'nın onları merhametin yer almadığı bir cezalandırma için çağırdığını kaydeden (pseudo

² Annemarie Schimmel, **Doğu-Batı Yakınlaşmaları, Avrupa'nın İslam Dünyası ile Karşılaşması**, Çeviren: Hüseyin Ağuiçenoğlu (İstanbul: Avesta Basın Yayın, 2010), s. 14.

³ Albert Hourani, **Avrupa ve Ortadoğu**, Çeviren: Ahmet Aydoğan ve Fahrettin Altun (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2001), s. 23.

⁴ İbrahim Kalın, **Ben, Öteki ve Ötesi, İslâm-Batı İlişkileri Tarihine Giriş** (3. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), s. 16.

⁵ Dhia A. H. Aljubouri, "The Medieval Idea of the Saracen, as Illustrated in English Literature, Spectacle and Sport", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Leicester, 1972), s. 14.

⁶ Hourani, age., s. 23.

Methodius) müelliflerce de paylaşılmıştır. Dördüncü Canavar ise Kitab-ı Mukaddes'te yer alan Danyal Peygamber'in bir rüyası ve onun yorumuna atıf yapmaktadır.⁷ Bu bakış açısı Avrupa'nın geç Ortaçağ'da Müslümanları değerlendirme biçimine temel teşkil edecektir.

Batı Avrupa ise "ilk kez İslam gücünün meydan okumasıyla karşılaştığında nasıl karşı konulacağına ilişkin gerçek bilgiye sahip olmaksızın, korku ve cehaletle yoğrulan bir tavırla kimi saçma ve tamamı da yalan yanlış bir yığın efsane üretmiştir."⁸

Bununla birlikte Hamilton, 1076 yılında, Birinci Haçlı Seferinden yirmi yıl kadar önce, Papa VII. Gregorius'un Bougie Sultanı en-Nasır'a yazdığı bir mektubu aktarır ve tahlil eder. Mektupta Papa, her ne kadar farklı yollardan da olsa, her ikisinin de aynı Tanrı'ya inanıp ibadet ettikleri için, birbirlerini diğer uluslardan daha fazla sevmeleri gerektiğini yazmıştır. Hamilton, söz konusu dönemde Latin Hıristiyanlığının İslâm hakkında bu aydınlanmış görüşü paylaşmadıklarını; hatta Müslümanlar hakkında temelleri olan, doğru bir bilgiye dahi sahip bulunulmadığını ifade eder. Haçlı Seferlerinden önce de Müslümanlar hakkında bilgi edinmek istenirse, hem yazılı, hem sözlü kaynak mevcuttur ancak konuya karşı genel ilgisizlik söz konusudur.⁹ Haçlı Seferleri ile birlikte ise durum değişecektir. Bu değişimin Müslümanları tanımaya, anlamaya dönük olduğunu söylemek mümkün değilse de, Latin Hıristiyan dünyasının giderek ideolojik bir birlik sağlamaya başlamasıyla, Müslümanlara ortak düşman kimliği atfedilecektir. Bu aşamada iki eş zamanlı süreç birbirini desteklemiş görünmektedir. Bir taraftan Hıristiyanlığın birliğini tahkimi ötekine karşı Haçlı hareketine ivme kazandırırken, diğer taraftan ötekine karşı yürütülen Haçlı Seferleri, Hıristiyanlığın mensupları arasında birliği desteklemiştir.¹⁰ Böylece din, Avrupa'nın kendi varlığının farkına varmasının en derin kaynağı olduğu gibi, Katolik mezhebi insanları büyük bir ahlak kurumu içinde bir araya getirmişti. Bunu yaparken adeta tesadüfen, dünyevi topluma egemen olan askeri sınıfın talancı

⁷ Robert G. Hoyland, **Seeing Islam As Others Saw It A Survey And Evaluation Of Christian, Jewish And Zoroastrian Writings On Early Islam** (New Jersey: The Darwin Press, Inc., 1997), s. 523 vd. Söz konusu rüya için bkz. Kitab-ı Mukaddes, Daniel:7.

⁸ Hourani, age., s. 25.

⁹ Bernard Hamilton, "Knowing the Enemy: Western Understanding of Islam at the Time of the Crusades," **Journal of the Royal Asiatic Society**, Cilt-Sayı:7-3, (1997), s. 373.

¹⁰ Iver B. Neumann, **Uses of the Other, The East in European Identity Formation** (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999), s. 43.

arzularına ruhsat vermişti. Böylece bu sınıfın mensupları, İsa adına temiz vicdanlarıyla paganları bozguna uğratabilirdi.¹¹

Ortaçağ'da Haçlı Seferleri, *expeditio*, *iter in terram sanctam*, ya da *peregrinatio* terimleriyle ifade ediliyordu ve hacıların silah taşınması dışında hac yolculuğunun bir türü olarak değerlendiriliyordu. XIII. yüzyılın ortalarına dek İngiltere'ye de, kıtaya da "Haçlı Seferi" anlamında Latince bir kelime girmiş değildi; o zamana dek *passagium*, *passagium generale* ve *expeditio crucis* adları kullanılıyordu. Anlaşıldığı kadarıyla bugünkü kullanımıyla Haçlı Seferi ifadesi XVI.-XVII. yüzyıllarda İngilizcede kullanılmaya başlanmıştır. Dilsel açıdan Haçlı Seferi fenomenini hac yolculuğundan ayıran bir özellik, Ortaçağ'da mevcut değildir.¹² Ancak fiilî olarak Haçlı Seferleri giderek önceki hac yolculuğundan farklı bir karakter kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, seferin katılımcılarını birleştiren dinsel referanslı "biz" kimliğinin karşısına "Saracen" etiketiyle belirlenen "öteki" yerleştirilmiştir. Papa Urban'ın Clermont Konsilindeki çağrısından itibaren kesin olarak saptayabildiğimiz bu etiket, "biz" kimliğinin kendisine görece tanımlanması yoluyla Batı'nın oluşumunda önemli bir etki yapmıştır.

Haçlı Seferlerinin Avrupa kimliğinin oluşumuna etkisinin izlerini XII. yüzyıl Anglo-Norman tarihçi Henry of Huntingdon'un kroniğinde de takip etmek mümkündür. Papa II. Urban'ın çağrısı üzerine toplanıp harekete geçen unsurlara ilişkin o, şöyle yazar: "İngiltere, Normandiya, Britanya, Akitanya, İspanya, Provence, Flanders, Danimarka, Saksonya, Almanya, İtalya ve diğer ülkelerden muazzam kalabalıklar toplandı. Güneşin ışıkları dünyanın yaratılışından beri daha önce hiç böylesine çok sayıda ve yürekli komutanın bu denli kalabalık ve korku verici ordusu üzerinde ışımamıştı."¹³

Saracenlere karşı Haçlı Seferlerinde İngiltere önemli bir rol oynamıştır. Haçlı Seferlerinin başlangıcından itibaren İngiltere'nin yönetenleri önde gelen Haçlı liderleridir. Etkili kabul edilen ve Haçlı hareketinin başlangıcını belirleyen Birinci Haçlı Seferinin en üst derecedeki askerî lideri İngiltere tahtının varisi Robert Curthose'dur. İngiltere tahtıyla akrabalık ilişkisi içerisindeki Blois'li Stephen, ayrıca

¹¹ J.M. Roberts, **Avrupa Tarihi**, Çeviren: Fethi Aytuna (İstanbul: İnkılâp, 1996), s. 210.

¹² Suzanne M. Yeager, **Jerusalem in Medieval Narrative** (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), s. 6.

¹³ Henry of Huntingdon, **The Chronicle of Henry of Huntingdon**, Çeviren Thomas Forester (Londra: H. G. Bohn, 1928), s. 227-228.

onun eşi Adele ile Robert Curthose'nin kuzeni olan Flanders'li Robert bunlar arasında sayılabilir. Fransa ve güney İtalya gibi İngiltere'den de baron seviyesinde Norman katılımcılar da seferde söz konusudur. Hiç olmazsa ideolojik ve taktiksel bakımdan tarihsel olarak etkili olduğu kabul edilen ikinci hareket olarak Üçüncü Haçlı Seferi ise doğrudan İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard ve Fransa'dan Philippe Augustus önderliğinde gerçekleşmiştir.¹⁴

Kudüs etrafında şekillenen mücadelenin siyasî ve askerî yönü kadar kültürel yönünün de önemli olduğunu kaydeden Kalın, her bir Haçlı Seferinin İslâm dünyası ve Müslümanlar hakkında Avrupa'da yeni hikâyelerin, efsanelerin, hatıraların ve doğru-yanlış anekdotların aktarılmasına yol açtığını belirtir. Bu dönemde Avrupalılar arasında yayılan popüler eserlerde ve şarkılarda tarihin birkaç defa yazıldığına şahit olduğumuzu, hatta Avrupa'nın siyasî ve askerî tarihinin VIII. yüzyıl sonu IX. yüzyıl başında hükümran olan Charlemagne döneminden itibaren yeniden kaleme alındığını ifade eder.¹⁵ Jubb, Haçlı Seferleri sırasında Müslümanlarla fiilen temas kurmanın Batı'nın Saracen algısında, hatta Müslümanlar hakkındaki bilgilerinde bir farklılaşmaya yol açmamasını değerlendirir. Batılı Hıristiyan müelliflerin kutsal savaştaki düşmanlarının tarafsız bir tasvirini yapmalarını bekleyemeyeceğimizi bilsek de, erken kroniklerde ve destan edebiyatında karşımıza çıkan, Müslüman düşmana karşı karikatürize ve aşağılayıcı iftiralar yine de bizi şaşırtacak güçtedir. Haçlı Seferleri boyunca doğrudan temaslar böyle bir önyargının yanlışlığını göstermiş olmalıyken, Müslümanların pagan kâfirler olduğu kurgusunun bu müellifler tarafından aktarılmaya devam etmesi aynı şekilde şaşırtıcıdır. Üstelik aynı iddialar sürdürülürken diğer yandan Selahaddin'in [Eyyubî] annesinin asil bir Fransız olduğu yazılmış, ona Batılı tarzda bir şövalyenin konuşma tarzı atfedilmiş ve hatta onun kendi kendisini ölüm döşeğinde vaftiz ettiği iddiasında dahi bulunulmuştur. Jubb'un tespiti gerek kronik yazarlarının, gerekse edebî çevrelerin, hitap ettikleri kesim tarafından da bilinip onaylanan bir kurguyu kaleme aldıkları yolundadır. Anlaşıldığı kadarıyla bunlar hem yazarların hem de dinleyicilerin göz yumduğu ve inanmak istediği kurgular idi.¹⁶

¹⁴ Geraldine Heng, "Jews, Saracens, 'Black Men', Tartars: England in a World of Racial Difference", *A Companion to Medieval English Literature and Culture c. 1350-c.1500*, Ed. Peter Brown (Oxford: Blackwell Publishing, 2007), ss. 247-269, s. 256.

¹⁵ Kalın, age., s. 102.

¹⁶ Margaret Jubb, "The Crusaders' Perceptions of their Opponents," *Palgrave Advances in the Crusades*, Ed. Helen J. Nicholson (Londra: Palgrave Macmillan, 2005), s. 225.

Hıristiyan Avrupa kimliğinin din üzerinden inşasında önemli bir aşama da, en kızgın zaman diliminin Haçlı Seferleri'nin başlangıcı ile paralel ilerlediği; diğer taraftan bazı açılardan Haçlı düşüncesinin doğuşunda da önemli bir altyapı görevi gördüğünü ifade edebileceğimiz *Reconquista* hareketidir. VIII. yüzyıldan itibaren Avrupa topraklarına nüfuz eden Müslümanların hâkim oldukları bölgelerden Hıristiyanlarca atılmasını hedef alan bu askerî harekâtlar silsilesinin “yeniden fetih” anlamındaki reconquista terimi ile ifade edilmesi, mücadelenin üzerinde ilerlediği “ben” ve “öteki” ilişkisinin dinsel hattını ortaya koymaya tek başına yeterlidir. Ancak buna ek olarak, reconquista ideolojisinin de Haçlı Seferleri ile ilgili olarak yukarıda değindiğimiz şekilde, geçmişe dönük bir tarih ve kimlik inşası sürecine paralel ilerlemesidir. Hatta bizzat Charlemagne'ın Müslümanlarla mücadelesi çeşitli bakımlardan bu değişikliğe konu olmuştur.

Reconquista ideolojisinin oluşumunda önemli bir unsur, Santiago de Compostela ve Havarî James'in (Santiago) mezarına hac yoluna Hıristiyanlarca atfedilen önemdir. Martin-Guzman, bu azizin algılanma biçiminin barışçı bir havariden Müslümanlara karşı Hıristiyanların yanında savaşmaya hazır bir savaşçıya dönüşümünün Kilise ideolojisindeki değişim ve bunun İspanya'daki reconquista sürecindeki etkisini gösterdiğini ifade eder. Kilise ve Papalık, bu havarinin manevî yüceliğini ve onun mezarını ziyaret ederek gerçekleştirilecek haccın önemini vurgulamıştır.¹⁷ Dahası, XI. yüzyılda Roma'daki liderler arasında en çok öne çıkanlardan biri olan Papa VII. Gregorius (1073-1080), Hıristiyanlığın içindeki bütün ulusal hareketleri bastırıp Kilise'nin tamamen birleşmesine özel bir önem atfettiği için, İspanya'daki Müslüman hâkimiyetinde yaşayan ve kendi geleneksel ritüel ve uygulamalarına sahip Hıristiyanların Papalık çatısı altına alınması da son derece önemli addedilmiştir.¹⁸ Dolayısıyla reconquista, “öteki”nin kovulması kadar “biz”in tahkimi açısından da Avrupa'nın önemli bir meselesi haline gelmiştir denebilir. Endülüs ile birlikte Sicilya'da da Müslüman hâkimiyetinin yerini Hıristiyan idaresine bırakmasıyla Müslümanlar önce Hıristiyan yönetiminde yaşamışlar, müteakiben ise aşama aşama eskiden hâkim oldukları Avrupa topraklarından tamamen çıkartılmışlardır. Endülüs ve Sicilya'da Müslümanların Hıristiyan idaresinde

¹⁷ Roberto Marin-Guzman, “Crusade in al-Andalus: The Eleventh Century Formation of the Reconquista as an Ideology”, *Islamic Studies*, Cilt-Sayı: 31-3 (1996) , s. 290.

¹⁸ Marin-Guzman, agm., s. 291.

girmesiyle birlikte yaşanan süreçler birbirlerinden çok farklı özellikler göstermekle birlikte, sonucun her iki bölge için de değişmediğini belirtebiliriz.

Endülüs ve Sicilya topraklarının İngiltere ile ilişkileri dikkat çekicidir. Her şeyden önce her ikisi ile de farklı tarihsel bağ ve ortaklıklar söz konusudur. Anglo-İber askerî temasları, Normanlar ve onların İngiltere'deki Anglo-Normanların İber yarımadasındaki harekâtlarda yer almasıyla açığa çıkmaktadır.¹⁹ Fiilî katılımın olmadığı durumlarda da, Endülüs'teki reconquista hareketi ve Saracenlerle mücadele, İngiliz kroniklerinde de yansımaları bulmuştur. Sicilya ve Anglo-Norman toprakları arasında ilişkiler ise özellikle Norman ailelerin güney kollarının soy bağları ile ilişkilerini kopartmamasıyla görünür olmaktadır.²⁰ Hanedan ilişkileri yalnız erken aşamalarla sınırlı kalmamış, İngiltere ile anakara arasında tesis edilen akrabalık bağları devam ettikçe, bu durum Sicilya'da da örneklerini bulmuştur. Söz gelimi, Üçüncü Haçlı Seferinin Avrupa tarihinde iz bırakmış önemli lideri Aslan Yürekli Richard'ın kız kardeşi Joanna, Sicilya Kralı II. William ile evlidir²¹ ve bu evlilik için Richard, henüz tahta oturmadan önce, Joanna'ya Sicilya yolculuğunda refakat etmiştir. Richard, Kutsal Topraklardan dönerken de Sicilya'ya geçmiştir.²²

Diyebiliriz ki, Ortaçağ'da İngiltere'nin Müslümanlarla ilişki hattı temelde beliren bir "biz" kimliği olarak Avrupa'nın bir parçası ve onun karşısındaki düşman ile mücadele ekseninde gelişmiştir. Dolayısıyla, İngiltere'de de kıta Avrupa'sında olduğu gibi, Müslümanlar, kâfir ötekilerdir. Bu kâfir öteki algısı ise terimsel karşılığını, yine Avrupa'da olduğu gibi, "Saraceni" ifadesinde bulmuştur.

Cordery, Orta İngiliz Haçlı edebiyatının, belirli örnekler hariç, dinî bağnazlık ve ırksal önyargının somut bir örneği olduğunu ifade eder. Saraceni karşıtı düşüncelerin yayılmasında en önemli etken kilise liderleri olsa da, "öteki" olarak Saraceni karşı olumsuz bir bakış açısının oluşumunda edebi eserlerin azımsanamayacak kadar büyük bir etkisi olduğu gerçektir. Saraceni aslında hem fizikî hem de manevî tehdit olarak, Hıristiyanlığın 'seçilmiş' düşmanlarıdır.

¹⁹ Jennifer Goodman Wollock, "Medieval England And Iberia: A Chivalric Relationship", *England And Iberia In The Middle Ages, 12th – 15th century, Cultural, Literary, And Political Exchanges*, Ed. María Bullón-Fernández, (New York: Palgrave Mcmillan, 2007), s. 11, Lucas Villegas-Aristizábal, "Spiritual and Material Rewards on the Christian-Muslim Frontier: Norman Crusaders in the Valley of the Ebro in the First Half of the Twelfth Century", *Medievalismo*, Sayı: 27, 2017, s. 375.

²⁰ C. H. Haskins, "England and Sicily in the Twelfth Century", *The English Historical Review*, Cilt-Sayı: 26-103 (Temmuz 1911), s. 435.

²¹ Seyhun Şahin ve Ergun Üstün, "Kıbrıs Adası'nda Haçlı Hâkimiyetinin Kuruluşu", *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Sayı: 7 (2016), s. 268.

²²

Savaşlardaki fizikî düşmanlıklarının yanı sıra, kazanmaları halinde Hıristiyanların ruhlarının tehlikede olması durumu onları manevî bir tehdit haline getirmiştir. Kilise için ise bir kişiyi “öteki” yapan Hıristiyan olmayışıdır. Nitekim dinî metinlerde Hıristiyanlık dinine mensup olmayan herkes pagan ya da kâfir olarak adlandırılmıştır. Orta İngiliz edebiyatında aynı durum söz konusu olup, ötekiliği belirleyen en önemli özellik din olmuştur.²³

Belirttiğimiz üzere Ortaçağ Hıristiyanlarının İslâm’a yönelik düşünceleri daha ziyade İncil’in ve Eusebius, Jerome, Augustine ve Isidore gibi yazarların süzgecinden geçmiş bilgilerden ibaretti. Bu noktada VII. yy. Latin Hıristiyan yazarların bakış açısı adeta bir kilit noktası niteliğindedir. Zira Müslümanlarla ilk kez karşılaşmalarıyla beraber onları çeşitli şekillerde tanımlamaya çalışacaklardır. Genelde bu tanımlamalar ilahi bir ceza, Şeytanın takipçileri, putperestler ya da kâfirler şeklinde olmuştur.²⁴ Bu durum İngiltere’de Ortaçağ’da Saracen algısı için de geçerlidir.

Ortaçağ İngiltere’sinde Saracen algısının temelleri olarak yukarıda değindiğimiz şekliyle Haçlı Seferleri ve bu seferlerden önce Doğu ve Batının temas alanları olarak Avrupa topraklarında Müslüman hâkimiyetindeki bölgeler öne çıkmaktadır. Ancak, belirtmeliyiz ki, gerek anakarayla ilişkiler ve Batı Hıristiyan dünyasına dâhil olma azmiyle ve bulunduğu ölçüde Avrupa’nın miras aldığı Saracen algısı da İngiltere’ye aktarılmıştır. Buna, “kâfir öteki”nin algılanma biçiminin temelleri olması bakımından İngiltere’nin ilişkide bulunduğu Müslümanlar dışındaki kimi “kâfir” addettiği unsurları değerlendirme biçimi de kısmen eklenebilir.

Söz konusu algının dışavurumunu tespit edebildiğimiz kaynak grubu ise temelde iki ana grupta toplanabilir. Bunlardan ilki, Ortaçağ İngiliz tarihçilerinin çalışmalarında Saracenele ilişkin kayıtlardır. İkinci kaynak grubu ise tarih kaynağı olarak kullanımlarında dikkatli bir tetkike muhtaç olduğu kabul edilmekle birlikte, söz konusu halden ziyade algı olduğu için çalışmanın amacına uygun verileri sağlamada büyük önemi haiz bulunan edebî kaynaklardır. Geç Ortaçağ İngiltere’sinin yerel edebiyatında, tıpkı Fransa’da olduğu gibi, İslâm dini, ritüelleri, inançları ve teolojik yorumları hakkında metinler değil, Hıristiyanların

²³ Leona F. Cordery “The Saracens in Middle English Literature: A Definition of Otherness”, **Al-Masaq: Islam and the Medieval Mediterranean**, Cilt-Sayı: 14-2 (2002), s. 88-90.

²⁴ John V. Tolan, **Saracens: Islam in the Medieval European Imagination**, (New York: Columbia University Press, 2002), s.4.

Müslümanlarla mücadelesine dair müelliflerin hayal gücüne dayalı bir literatür karşımıza çıkmaktadır.²⁵

Birinci el kaynaklardan ve edebî kaynaklardan ağırlıklı olarak faydalandıklarımız şu şekildedir:

The Anglo-Saxon Chronicle [Anglo-Sakson Kroniği], IX. yüzyıl ile XII. yüzyıllar arası İngiltere tarihini kapsar. İlk kez Büyük Alfred'in emriyle yaklaşık 890 civarında yazılmaya başlanmış olmakla birlikte günümüze kalan birbiri ile bağlantılı birden fazla el yazması mevcuttur. Bunların yazarları anonimdir ve başlarda Anglo-Sakson İngilizcesi (eski İngilizce) ile yazılmış, daha sonraları ise metinlerin genel dilinde Orta İngilizce hâkim olmaya başlamıştır. Eser günümüz İngilizcesine J. A. Giles tarafından çevrilmiş, 1914 yılında, G. Bell and Sons Ltd. tarafından Londra'da basılmıştır. İngiliz kaynaklarında en erken tarihlerde Saracen bahsi geçen bir eser olması nedeniyle çalışmamızda kullanılmıştır.

The Chronicle of Florence of Worcester [Worcester'lı Florence Kroniği], 446'da Romalıların gelişinden 1295'de I. Edward dönemine kadar geçen İngiliz tarihini ihtiva eder. Latince'den İngilizce'ye çevirisi Thomas Forester tarafından yapılmış, Covent Garden aracılığı ile ilk kez 1854'te Londra'da basılmıştır. Haçlı Seferleri bağlamında eserinde Saracenlerden bahsettiği için çalışmamız açısından önem teşkil etmektedir.

Kendisi bir keşiş olan Ordericus Vitalis'in yazdığı, *The Ecclesiastical History of England and Normandy* [İngiltere ve Normandiya'nın Kilise tarihi], 1114-1141 yılları arasında Normandiya'da yazılmış olup Ortaçağ kaynakları arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Toplamda altı cilt halinde yazılmıştır. Norman halkı, fetihleri, yaşamları, kralları, kraliçeleri gibi pek çok konuda detaylı bilgiler içermektedir. Yine Thomas Forester tarafından çevrilip Covent Graden, 1854, Londra'da basılmıştır. Özellikle Birinci Haçlı Seferi'ne yönelik bilgilerin geçtiği kısımlarda Saracenlere ve Türklere dair önemli atıflar mevcuttur.

The Annals of Roger de Hoveden [Hoveden'lı Roger Yıllıkları], iki bölümden oluşmaktadır. İlki Bede'nin İngiltere tarihine yönelik eserinin devamı niteliğinde olup 732-1154 yılları arasını kapsar; ikinci bölüm ise 1155-1201 yıllarını

²⁵ Sharon Kinoshita, Siobhain Bly Calkin, "Saracens as Idolaters in European Vernacular Literatures", *Christian-Muslim Relations, A Bibliographical History (1200-1350)*, Ed. David Thomas ve Alex Mallett (Boston: Brill, 2012), s. 35.

ihativa eder. Bu eser sadece İngiltere tarihi ile sınırlı kalmayıp Avrupa tarihi açısından da geniş bilgilere yer verir. Latince'den İngilizce'ye tercümesi Henry T. Riley tarafından yapılmış olup 1853'de Londra'da basılmıştır. Papa Urban'ın konuşması ve seferin başlamasının dair aktardıkları ile konumuz dâhiline girmektedir.

Wendover'lı Roger'ın, Flower's of History [Tarihin Çiçekleri] adlı eseri, yaratılıştan 1235'e kadar dünya tarihini kapsayan bir eserdir. Üç bölüm halinde yazılmış olan eserin ilk bölümü 447'ye kadar gider ve İngiltere'ye Angıl, Sakson ve Jüt istilalarının ilk kez bahsi burada geçer. Bu bölüm büyük oranda Romalı ve Grek yazarlardan ve *Monmouth'lu Geoffrey*'den alınmıştır. 447'den yaklaşık 1200'e kadar gelen eserin ikinci bölümü yazarın ana kaynaklardan edindiği bilgileri içermesi bakımından önemlidir. Eserin son bölümü ise 1235'e kadar gelen, yazarın kendi yaşadığı dönemi ihtiva etmektedir. Bu bölümdeki bilgileri yazar kendi gözlemediği şekilde aktarır. Latince'de çevirisi J. A. Giles tarafından yapılmış olup 1849'da Londra'da basılmıştır. Özellikle Üçüncü Haçlı Seferi'ne dair verdiği bilgilerde Saracener ve Selahaddîn Eyyubî ile ilgili aktardıkları konumuzla doğrudan bağlantılıdır.

Malmesbury'li William'ın, Chronicle of the Kings of England [İngiltere Kralları Kroniği], Bede'den etkilenecek yazılmış, 449-1120 yılları arasında kapsayan İngiltere tarihini içermektedir. Bizim kullandığımız baskının çevirisi J. A. Giles'a ait olup 1949'da, Londra'da basılmıştır. Saracenerin dini ve Hz. Muhammed üzerine yaptığı önemli yorumlar ile tezimizde bize kaynaklık etmiştir.

Fulcheris Carnotensis, kendisi Clermont'taki konsile bizzat katılmış ya da katılan birisinden bilgi edinmiştir. Papa Urban'ın konuşmasını aktaran kroniklerden birisi olması bakımından değerlidir. Üç kısım halinde, 1101, 1106, 1124-1127 yıllarında yazılmış olan eseri *Historia Hierosolymitana*, "Kudüs Seferi" ismiyle, İlcan Bihter Barlas Türkçe çevirisini gerçekleştirmiş, IQ Kültür Sanat Yayıncılık tarafından ülkemizde basımı yapılmıştır. Latin kronikler arasında en objektif ve güvenilir olanıdır. Özellikle Papa Urban'ın konuşmasını aktardığı kısım ve Birinci Haçlı Seferi hazırlıklarına dair verdiği bilgiler bizim için önemlidir.

İngiltere tarihine yönelik ön plana çıkan eserlerden birisi de **Monmouth'lu Geoffrey**'in, *Historia regum Britanniae* adlı eseri yaklaşık 1136'da yazılmış olup Aaron Thompson tarafından, "The History of the Kings of Britain" ismiyle

İngilizceye çevrilmiş, 1999'da Ontario'da basılmıştır. İngiltere tarihi açısından tezimize kaynaklık etmiştir.

Anonim *Gesta Francorum* [The Deeds of the Franks], Birinci Haçlı Seferi kroniğidir ve takriben 1100-1101 civarı yazılmıştır. Kasım 1095'den Ağustos 1099'da Askalan Muharebesi'ne kadar geçen süreçteki olayları kapsamaktadır. Yazarın ismi bilinmese de sefere katıldığı anlaşılmaktadır. Eserinde Kudüs'e uzanan yolculuğu, gündelik olayları, seferleri katılanların ruh halini aktarmaktadır. Günlük hatırat şeklinde yazılmıştır.

Haçlı Seferine katılmış, bizim için önemi haiz olan bir başka isim **Raymond d'Aguilers**, *Historia Francorum qui ceperunt Jerusalem* eserini Antakya kuşatması sırasında yazmaya başlamış, 1099 yılının sonlarına doğru tamamlamıştır. Eserde kont Raymond'un seferi üzerine odaklanılmıştır. Yazar tamamen taraflı davranmamış, karşılaştığı sorunlar karşısında eleştirilerini de dile getirmiştir.

Willermus Tyrensis'in meşhur *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum* adlı eseri Haçlı metinleri arasından en öne çıkanlardan bir tanesidir. 1095-1184 yılları arasını içeren eseri önemli Latince kaynaklardandır. Kendisi Doğu'da doğduğu için Arapça ve Grekçe öğrenmiş olma olasılığı yüksektir. Ortaçağ yazarlarının en önemlilerinden olan Willermus Tyrensis'in eseri kronolojik yönden karışıklıklar ve hatalar içermektedir, ancak dönem hakkında içerdiği ayrıntılı bilgiler yönünden eşsizdir. Ötüken Yayınları aracılığıyla Ergin Ayan tarafından "Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği" adıyla Türkçeye çevrilmiştir.

Avrupa'da Saracenlerin putperest olarak resmedilmesi hususunda öne çıkan eserlerden birisi, Charlemagne ve şövalyelerinin kahramanlıklarını anlatan şiirlerden oluşan *Chansons de Geste*'dir.²⁶ Orta çağlardan bu yana kaybolup gidenler hariç yaklaşık 100 tane chansons de geste mevcuttur. Bunlardan en meşhur olanı *Chanson de Roland*'ın geriye kalan tek yazması XIX. yüzyılın başlarında İngiltere'de bulunmuştur. Destan, Batı'daki Müslüman algısını anlamak bakımından önem teşkil etmektedir.²⁷

²⁶ Tolan, age., s. 125.

²⁷ Jo Ann Hoepfner ve Moran Cruz, "Popular Attitudes Towards Islam in Medieval Europe", *Western Views of Islam in Medieval and Early Modern Europe*, Ed. David R. Blanks and Michael Frassetto (New York: St., 1999), s. 56.

Roland Destanı'nda ise Saragossa'nın pagan kralı Marsile'in yenilgisi, Roland'ın kahramanlığı ve zafer anında ölümü, Emir Baligant'ın Marsile'in yardımına gelmesi ve Charlemagne tarafından ağır bir yenilgiye uğratılması, Charlemagne'in kaçan Saraceni Saragossa'ya kadar takip edip şehri ele geçirmesi anlatılır. Bütün Saracen tapınakları, mabetleri ve putları yok edilir. Vaftizi reddeden bütün Müslümanlar katledilir. Bu katlin tek istisnası Hıristiyanlığı kabul edecek olan Saracen kraliçedir. Ganelon'a yapılanlar ise destandaki gaddarlığın en merhametsiz örneklerindedir. Hain olduğu için ölümü de aşağılayıcı bir şekilde gösterilir. Sarayın önünde köleler tarafından direğe bağlanıp sopalarla dövülür. Sonunda da dört tane ata bağlanarak parçalanmıştır.²⁸ Yapı Kredi Yayınları tarafından, Bilge Umar'ın çevirisi ile ülkemizde de yayınlanmıştır.

Saracene atfedilen fiziksel özellikler ve dinin algı üzerindeki etkisini en çarpıcı şekilde ortaya koyan örneklerden birisi olan ve muhtemelen 1300'lerde yazılmış Ortaçağ İngiliz romansı *King of Tars* [Tars Kralı], Tars isimli bir Doğu memleketinin Hıristiyan kralının dünyalar güzeli kızı ile zorla evlenen Saracen Şam Sultanı'nın hikâyesini anlatır. Halkını kan dökülmesinden korumak adına sultan ile evlenmeyi kabul eden Hıristiyan prenses, Saracen sultanın zorlamaları ile Müslüman olur ama kalben Hıristiyan olarak kalır. Bu evlilikten doğan deforme çocuk belki de hikâyenin en önemli unsurudur diyebiliriz. Zira çocuğun vaftiz olması ile birlikte düzelmesi prensesin kendi dinine dönmesine ve sultanın da Hıristiyan olmasına bir araç niteliğindedir. Eser, Saracene atfedilen hem fiziksel hem de kişilik özelliklerini ortaya koyması ve neticede dönem İngiltere'sindeki algıyı yansıtması bakımından son derece önemlidir.

XIV. yüzyıl İngiliz romanslarından *Sir Bevis of Hampton* [Hampton'lı Bevis], bir İngiliz şövalyenin Saracen dünyasında asimilasyonundan ve Saracen topraklarında şövalyelik kahramanlığından uzaklaşmasından bahseder. Metinde hem asimilasyonun verdiği korku hem de bu korku karşısındaki kahramanlık modeli işlenir. Genç yaşta Saracene satılan bir İngiliz soylusunun, Saracen sarayında

²⁸ Mark Skidmore, *The Moral Traits of Christian and Saracen as Portrayed by the Chansons de geste* (Colorado: Colorado Springs, 1935), s. 42-43.

büyümesi, Saracen kralına hizmet etmesi ve din değiştirmiş bir Saracen prensesle evlenmesi metnin öne çıkan olaylarıdır.²⁹

Ortaçağ Arthurian romanslarının belki de en ön plana çıkanı *Le Morte D'Arthur* [Arthur'un Ölümü], 1469 yılında *Sir Thomas Malory* tarafından kaleme alınmıştır. Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri'nin maceralarını anlatan eserde şövalyelerin Saracenlerle mücadelesi de yer almaktadır. Özellikle şövalyeye yenilen Saracenin Hıristiyan olması gibi Ortaçağ romanslarının genel din değiştirme olgusunun bu eserde de yer alması, eseri bizim konumuz açısından da değerli kılmaktadır. 1948'de Mina Urgan'ın çevirisi ile Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından dört cilt halinde Türkçeye kazandırılan eser, daha sonra Kabalcı Yayınları tarafından Elif Durmaz'ın çevirisi ile 2012'de tekrar basılmıştır.

Bir diğer Arthurian romanı *The Turke and Sir Gawain* [Türk ve Sir Gawain], bir kısmı kayıp olan *Bishop Percy's Folio* isimli balad ve romanslardan oluşan bir elyazması eserde yer almaktadır. İçerdiği dil bakımından 1500'lerde yazıldığı tahmin edilmektedir. Yine bu eserde de Arthur şövalyeleri ile bir Türk arasında geçen mücadele anlatılması nedeniyle konumuz dâhiline girmektedir. Eserin elimizde bulunan baskısı, John W. Hales tarafından düzenlenmiş olup 1867'de Londra'da basılmıştır.

Saracenlerin ve onlara yönelik Ortaçağ İngiltere'sindeki algının belki de en çarpıcı şekilde ortaya koyulduğu bir Orta İngilizce romanı *Richard Coeur de Lion* [Aslan Yürekli Richard], İngiltere kralı meşhur Aslan Yürekli Richard'ın maceralarını ve Üçüncü Haçlı Seferi'nde yaşananları konu edinir. Richard'ın Saracenlerle karşılaşması ve hatta yamyamlık hadiselerinin geçmesi romanı bizim konumuz için ilginç ve değerli kılmaktadır.

²⁹ Siobhain Bly Calkin, "The Anxieties of Encounter and Exchange: Saracens and Christian Heroism in *Sir Beves of Hamtoun*", *Florilegium*, Sayı: 21 (2004), s.135.

1.BÖLÜM: SARACEN TERİMİ HAKKINDA

“Grekçe ve Latince kaynaklarda Arapları, İslam’ın gelişinden sonra da Müslüman Arapları tanımlamak için kullanılan Arabioi, Taienos, İsmailitai ve Hagarenoi gibi kelimelerin en kapsamlısı ve yaygını olan Grekçe Sarakenos, Latince Saracenus (Sar[r]azin. Sar[r]acin. Sar[r]acene) kelimesinin etimolojisi ve anlamı hakkında değişik fikirler ileri sürülmüştür.”³⁰

Latince *Saraceni* terimi zamanla sadece Arap ya da Müslümanları değil, Hıristiyan ya da Avrupalı olmayan tüm yabancıları ifade etmeye başlayan ilginç bir yolculuk geçirmiştir. Antik Yunan ve Romalıların Araplara *Saraceni* demesinin yanı sıra Romalılar sınırlarının doğusundaki tüm barbar kabileler için bu terimi kullanmıştır. Yunancadaki kullanımı *sarakenos* olan terim, eski Yunanca yazıtlarda da geçmekle birlikte Yunanlılar tarafından Sina bölgesinin kuzeyindeki bir kabileyi adlandırmak için kullanılmıştır. *Sarakenos* teriminin Arapça “doğulular” anlamına gelen *şarqiyyin* [şarkiyyun] kelimesinden türetildiğine dair görüşler de mevcuttur.³¹ Her ne kadar terimin anlamı hususunda dilbilimsel bir belirsizlik söz konusu olsa da çağdaş eserler Saraceni bambaşka dini, gelenekleri ve yaşayış tarzları olan bir grup olarak görmemişlerdir. Ramey, *Saraceni* teriminin Macaristan’daki, Kutsal topraklardaki ve hatta Normandiya’lı düşmanları adlandırmak için kullanılmış olmasını ihtimal dâhilinde görür. Bu şekliyle, “pagan” teriminin alternatifi olarak görülmüş olmalıdır. Ortaçağ sonlarında Roma dönemi mimarisinin uzun zaman boyunca kullanılmamış kalıntılarına bazen *Saraceni* denilmesi, terimin Ortaçağ düşüncesinde “farklı”, “yabancı”, “egzotik” şeklinde yansımaları olduğunun bir göstergesi olabilir.³²

M.S. III. Yüzyılda Saraceni ve ‘tayyāyē Romalıların ve Sasanilerin Arap müttefiklerini tanımlamak için kullandığı daha geniş bir terim olarak Arap

³⁰ Cengiz Tomar, “Sarasinler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 36 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), s. 116.

³¹ Avner Falk, **Franks and Saracens Reality and Fantasy in the Crusades** (London: Karnac Books Ltd., 2010), s. 65.

³² Lyn Tarte Ramey, **Christian, Saraceni and Genre in Medieval French Literature** (New York: Routledge, 2001), s. 8.

kelimesinin yerini almıştır.³³ Anlaşıldığı kadarıyla Roma, bölgedeki sınırlarını kontrol ederken yalnız kendi savunma hattını kurmakla yetinmeyip sınırın öte tarafındaki unsurlarla da düzenli olarak anlaşmalar yapmıştır. Ayrıca foederati olarak kaydedilen kabilelerin Bizans'ın doğu sınırında bir nevi ücretli askerî kuvvet olarak çeşitli kabilelerin akınlarından koruma sağlanmak için kullanılması söz konusudur. Graf, Saracenerlerin bu şekilde istihdam edildiğini tespit eder.³⁴

Fisher, III. yüzyıldan itibaren Roma'nın güneydoğu sınırlarındaki Araplardan faydalanma yolunda bir siyaset geliştirdiğini ve buna paralel olarak yazınsal kategorize etme biçiminde de farklılaşmanın belirlediğini, bu tarihten itibaren Arapların sarakēnoi olarak metinlerde geçmeye başladığını kaydeder. Örneğin Ammianus'un "*scenitai* (çadırlarda yaşayan) Araplar ki artık onlara Saracens diyoruz" şeklindeki bir kaydı aktarır, ancak bu değişikliğin sebebine ilişkin bir izahın kaynaklarda yer olmadığını belirtir.³⁵

Graf da Saraceni teriminin kelime anlamı yine belirsiz olduğunu kaydeder. Bununla birlikte Ammianus Marcellianus'un "önceden Scenitas Arabes olarak bildiğimiz Saraceni" ifadesine dikkati çeker. Graf'a göre bu ifadeye rağmen Saraceni teriminin bir zamanlar daha spesifik bir anlama karşılık geliyor olması gerekmektedir.³⁶ Onun yorumuna göre, Saraceni terimi esasında kuzey Hicaz ve Mısır sınırı yakınlarında Sina yarımadasında bulunan bir kabilenin adı olup zamanla farklı bölge ve kabileleri de kapsayacak şekilde anlam genişlemesi yaşamıştır.³⁷ Graf'ın ihtimal dâhilinde gördüğü bir diğer yorum da, Saraceni'nin bir konfederasyona karşılık gelmesidir. Rawwāfa'daki bir Nebati ve Grek dillerinde yazılmış çift dilli kitabede ethnos kelimesinin karşılığı olarak *şarika* kelimesinin geçtiğini belirten Graf, İslâm öncesi klasik Arapça *şirkat* kelimesinin Nebati dilinden ödünçlendiğini kaydeder. Nebati dilindeki *şrkt tmwdw* ifadesinin Roma sahasında Thamudic Saracenerler olarak kaydedilmiş olabileceğini ifade eder.³⁸

Terimin Müslümanlar için kullanımını değerlendirdiğimizde, önceleri Kuzey Arabistan'da yaşayan bedevilere verildiği ve zamanla genişlediği düşünülmektedir. IV. yüzyıldan itibaren Saraceni teriminin Hz. İbrahim'in eşi Sare'den geldiği iddiası

³³ Greg Fisher, **Between Empires, Arabs, Romans, and Sasanians in Late Antiquity**, (New York: Oxford University Press, 2011), s. 2.

³⁴ David F. Graf, "The Saracens and the Defense of the Arabian Frontier", **Bulletin of the American Schools of Oriental Research**, Sayı: 229 (Şubat 1978), s. 5.

³⁵ Fisher, age..., s. 76.

³⁶ Graf, agm., s. 6.

³⁷ Graf, agm., s. 14-15.

³⁸ Graf, agm., s. 15.

da ortaya koyulmuştur.³⁹ Buna göre, Saracener Eski ya da Yeni Ahit'i kabul etmeyen, her ne kadar İbrahim'in hizmetçisi Hagar'ın soyundan gelmiş olsalar da kendilerini onun eşi Sâre'nin ismiyle anan kimseler olarak tanımlanır.⁴⁰

Özellikle Hıristiyanlığın ilk beş yüz yılı için Kilise Babaları etki sahibi kimselerdi. II. ve III. yüzyıllarda yaşamış bir Kilise Babası olan Aziz Hippolytus, *Saracen* terimini Arabistan'daki göçmen bir kabileyi işaret etmek için kullanmıştır.⁴¹ Ortaçağ Hıristiyanlarının İslam ve Müslümanlar üzerinde görüşleri İslam dininin kendisinden ziyade dönemin otoriteleri, İncil ve kilise babalarının yazdıklarına dayanıyordu. Ancak Müslümanlara yönelik bu yaygın bakış açısı XI. ve XII. yüzyıllarda Haçlı Seferleri zamanında değişmeye başlamıştı.⁴² Zaman zaman diğer Hıristiyan olmayan gruplar ve paganlar için (hatta 'pagan' terimi ile eşanlamlı nitelikte) kullanılan "Saracen" teriminin kapsama alanı çoğunlukla Müslümanlar olmuştur. Her ne kadar Müslümanlar, Yahudiler gibi İsa Peygamberi öldürenlerin dinine mensup olmasalar da, İslam dini tehlikeli bir sapkınlık ve Hz. Muhammed de kâfirlerin başı olarak görülmüştür. Nitekim Dante'nin *Inferno*'sunda Hz. Muhammed'in, yeryüzünde bozgunculuk ve bölücülük yaptığı gerekçesiyle, yüzü kesilmiş bir şekilde cehennemde tasvir edilmesi bu duruma çarpıcı bir örnek niteliği taşımaktadır.⁴³ Jakobsson, Hıristiyanlar ve paganlar arasındaki ayrımın bir Hıristiyan kimliği oluşturmak ve iç bütünlüğü sağlamak bakımından büyük önem arz ettiğini ifade eder.⁴⁴

Melitzki'nin analizine göre, Ortaçağ Saracener imgesi dört farklı figürü ihtiva eder: Hayran prenses (şövalyeye), din değiştiren Saracener, yenilmiş emir ya da sultan ve arketipik Saracener devi. Bu figürler incelediğimiz hemen hemen her Ortaçağ romansında karşımıza çıkar. Ortaçağ Hıristiyanlarının İslam'a ve Müslümanlara bakış açısını büyük ölçüde etkileyen bu edebi metinler Haçlı propagandası olarak, Haçlı Seferleri tarihinde önemli bir rol oynamıştır.⁴⁵ Birinci Haçlı Seferleri esnasında İslâm dini hakkındaki yaygın görüşler değişerek sadece basit bir kâfir inancı

³⁹ Tomar, agm., s. 116.

⁴⁰ David M. Freinderich, "Muslims in Western Canon Law, 1000-1500", David Thomas ve Alex Mallett (Ed.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History* (Boston: Brill, 2011), s. 42.

⁴¹ Falk, age., s. 67.

⁴² Sverrir Jakobsson, "Saracener Sensibilities: Muslims and Otherness in Medieval Saga Literature", *The Journal of English and Germanic Philology*, Cilt-sayı: 115- 2 (Nisan 2016), s. 214.

⁴³ Debra Higgs Strickland, *Saracens, Demons and Jews: Making Monsters in Medieval Art* (New Jersey: Princeton University Press, 2003), s. 165.

⁴⁴ Jakobsson, agm., s. 221.

⁴⁵ Chen-chih Liao, "The Cultured Barbarian: The Saracener Princess in Bevis of Hampton", *Wenshan Review of Literature and Culture*, Cilt-Sayı: 5-1 (Aralık 2011), s. 47.

olmaktan çıkıp putperestlikle özdeşleştirilmiştir. Doğulu teologlara geçmiş yüzyıllarda saçma gelen Müslüman putperestliği olgusu⁴⁶, artık tamamen geçerli bir kanı haline gelmişti. Haçlı Seferleri ile birlikte Müslümanları düşman olarak gösterme ihtiyacı giderek artmıştı ve manastır metinlerinde, kroniklerde ve destanlarda Müslümanlar putperestler olarak tanımlanmıştı.⁴⁷

Hoffman, ‘Saracener’ her kim olursa olsun, daima bir başkasını, ötekini ifade ettiğini söyler. Yine o da terimin Yunanca ‘doğulular’ anlamına gelen *sarakenoi* kelimesinden türetildiğini ve bazı etimologların terimin kökenini İncil’de arayıp Hz. İbrahim’in karısı Sare’ye bağladıklarını belirtir. Ayrıca “pagan” ya da “Müslüman” anlamlarının yanında, “Saracener” teriminin eski Fransız metinlerinde en temel haliyle “Fransız olmayan” anlamına geldiğini ifade eden yazarların da bulunduğunu kaydeder.⁴⁸ Saracener Ortaçağ Fransızları için dini Hıristiyanlık dışı olan herkesi kapsıyordu.⁴⁹ Gormont es Isembart ve Chanson d’Aiquin gibi Fransız metinlerinde Saracener terimi deniz yolu ile Fransa’nın kuzeyinden gelen düşmanları tanımlamak için kullanılmıştır. Bu da metinlerde geçen ve İskandinavlar için kullanılan Saracener teriminin Hıristiyan olmayan topluluklar için de kullanıldığını göstermektedir.⁵⁰ Bazı metinlerde ırk göz önünde bulundurulmaksızın Araplara, Türklere, İranlılara, Saksonlara ve hatta Normanlara Saracener ya da *paynim* denildiği görülür.⁵¹ Malory romansında bu “Fransız olmayan” ifadesinin yanına “İngiliz olmayan” ifadesini de ekler.⁵²

İslâm’ın ortaya çıkışı ve Orta Doğu, Kuzey Afrika ve İberya’daki fetihlerle beraber *Saracener* terimi tüm Müslümanları, Arapları, Türkleri, İranlıları ve “tuhaf” ya da “egzotik” olarak gördükleri Avrupalı-Hıristiyan olmayan kimseleri ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. XI. ve XII. yüzyıllarda Bizanslılar ve Haçlı askerleri aracılığıyla terim, Batı Avrupa’ya doğru yayılmıştır. Erken Orta Çağlarda, Avrupalı Hıristiyanlar tarafından “Saracener” terimi artık Araplar, Müslümanlar, Türkler,

⁴⁶ Yuhanna ed-Dımaşkî gibi Doğulu teologlar.

⁴⁷ Ilaria Sabbatini, “The Physiognomy of the Enemy: The Image of Saracens in Travel Literature”, **Travel Poetics, International Journal of Travel Writing**, Cilt-Sayı: 4-1 (Ocak 2015), s. 138.

⁴⁸ Donald L. Hoffman, “Assimilating Saracens: The Aliens in Malory’s Morte Darthur”, **Arthuriana**, Cilt-Sayı: 16-4 (2006), s. 43.

⁴⁹ Kathy Cawsey, “Disorienting Orientalism: Finding Saracens in Strange Places in Late Medieval English Manuscripts”, **Exemplaria**, Cilt-Sayı: 21-4 (Temmuz 2013), s. 384.

⁵⁰ Catherine Swift, “Chivalry, Saracens and the *chansons de geste* of Brian Boru”, **Medieval Dublin**, Sayı: 15 (2015) s. 139.

⁵¹ Cawsey, agm., s. 383.

⁵² Hoffman, agm., s. 43.

İranlılar ve tüm diğer düşmanlar için kullanılmıştır.⁵³ Hıristiyanlar, Müslümanların Ortaçağın başlarında Kuzey Avrupa’da karşılaştıkları kâfirlerden daha farklı olduklarını ve Hıristiyan ve Müslüman inanışların temelde benzer özellikler taşıdıklarını fark etmişlerdir. Bu benzerliklere karşın aradaki en büyük fark onların *sahte peygamber* olduğu iddia edilen Hz. Muhammed’i takip etmeleri olarak saptanmıştır.⁵⁴

Middle English Dictionary [Orta İngilizce Sözlüğü] “Sarasin” (Saracen teriminin İngilizleştirilmiş hali) terimini şu şekilde tanımlar:

Türk; Arap; Müslüman; çoğunlukla Haçlı Seferlerini işaret eder; (b) kâfir, pagan; imansız kimse; (c) Hıristiyan olmayan bir grup; (c) Saracenlerin dili; (e) İngiltere’yi işgal eden paganlardan bir grup, özellikle Danimarkalı ya da Sakson; (f) İbrani olmayan bir kabilenin üyesi, çöl göçebesi; (g) Putperestlik âlemi[...]

Tanımın kendisi bile “Saracen” teriminin anlamının ne kadar çeşitli olduğunu ve Ortaçağ Avrupa’sında Müslümanların ne kadar belirsiz bir yere sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Ortaçağ edebiyatında sadece Türkleri ve Arapları değil, pagan Danimarkalıları ve Saksonları ve genel anlamda Hıristiyan olmayanları da kapsayan terimin anlam sınırları oldukça belirsiz olmakla birlikte “öteki” olmaları kimliklerini belirlemede en önemli etkidir. Dolayısıyla Saracen teriminin net bir tanımdan ziyade belirli bir grubun [Hıristiyanların] dışında kalanların kimliğini ifade etmede kullanıldığını kaydedebiliriz.⁵⁵ Söz gelimi Speed, İngiltere’yi istila eden İskandinavlar için de Saracen teriminin kullanıldığını kaydeder.⁵⁶ Bu durum muhtemelen Vikinglerin İngiltere’yi istilasının Avrupa’da Müslümanlar için olumsuz manada Saracen ifadesinin kullanımının yaygınlık kazandığı bir döneme karşılık gelmesiyle ilişkilidir.

Burada kastedilen Müslümanlar, İspanya ve güney Fransa’da hâkim bulunanlardır. XII. yüzyıl başlarında Batı’da Müslümanlara yönelik bilgi yok denecek kadar azdı. Bu durumun bir sonucu olarak İspanya’yı ve Fransa’nın güneyini istila eden Müslümanlara ne isim verileceği sorunu ortaya çıkmıştı. İstilaları

⁵³ Falk, age., s. 67-68.

⁵⁴ Jakobsson, agm., s. 214.

⁵⁵ Aman Y. Nadhiri, **Saracens And Franks İn 12th-15th Century European And Near Eastern Literature, Perceptions Of Self And The Other** (New York: Routledge, 2017), s. 11.

⁵⁶ Diane Speed, “The Saracens of King Horn”, **Speculum**, Cilt-Sayı: 65-3 (Temmuz 1990), s. 564.

gerçekleştirenler Fas'tan ve Cebelitarık Boğazı'ndan gelen Müslüman Araplar ve henüz Müslümanlığı kabul etmiş olan Berberi kabile üyeleri idi. Bu gruplar aynı dili bile konuşmuyordu. Kimileri Arapça, kimileri Berberice iletişim kuruyordu. Aralarında bütünüyle bir homojenlik söz konusu olmayan böyle bir topluluğu *Saracen* terimini kullanarak genelleştirmek ve dönem terminolojisine uygun hale getirmek, Ortaçağ insanların bu soruna bir çözümü olmuştur diyebiliriz.⁵⁷

Heng, dinlerine göre birden çok halkı sınıflandırmanın tuhaf olduğunu öne sürer, çünkü "düşman" bütün Avrupalıları Hıristiyanlık üzerinden tanımlanan tek ve ortak bir başlık altında gruplandırmamıştır. İslam tarih yazıcılığında Avrupalıların bölgesel, ulusal, etno-ırksal farklılıkları Romalı, Grek, Frank, Slav gibi tanımlıklarla ayırt edilmiştir. Ona göre düşmana Saracen adının verilmesi, ustalıklı bir yalanın hikâyesini aydınlatmaktadır. İsimlendirme, Arapların Hazreti İbrahim'in meşru eşi Sara'ya uzanan yapay bir şecere kurarak esas kökenlerinin aslında bir köle olan Hacer'e dayandığını gizlemek için Saracen adını benimsedikleri şeklindedir. Oysa Müslümanlar kendilerine hiçbir zaman Saracen dememişlerdir. Dolayısıyla düşmana verilen Saracen adının düşmanın bir icadı olduğu yalanıyla düşmanın yalancılığı ifade edilmeye çalışılmıştır.⁵⁸

Ortaçağ'da etnisite kavramı ırksal olmaktan ziyade kültürel idi. Ortaçağ Hıristiyanlarının bakış açısına göre bütün insanlık Adem ile Havva'dan gelmiş idi ve aynı dili konuşuyorlardı. İnsanlar ancak Babil'den sonra farklı diller konuşmaya başlamışlar ve dolayısıyla farklı ırklar da farklı dillerden doğmuş idi. Dahası ırka ilişkin genetik unsurların iklim ve coğrafya gibi çevresel faktörlerden kaynaklandığına inanılıyordu. Örneğin koyu ten rengi sıcak ve kuru iklimlerde güneşe maruz kalmanın sonucu ve farklı iklim koşullarıyla nesilden nesle değişebilir kabul ediliyordu. Dolayısıyla ten rengi ırksal bir farklılık kategorisine yol açmıyordu. Buna rağmen siyah/beyaz dikotomisi Ortaçağ metinlerinde büyük oranda kullanılmaktaydı. Ama bu kullanım, ırksal olmaktan ziyade dinsel ve kültürel farkı sembolize eden bir ayrıma işaret etmekteydi. Bazı edebi metinlerde [/destanlarda] ten rengi din ile ilişkilendiriliyordu ve vaftiz sonucu siyah ten beyaza dönebiliyordu.⁵⁹ Kroniklerde ve destanlarda Müslüman düşmanı ifade eden "Saracen" terimi de anlaşıldığı kadarıyla ırksal olmaktan ziyade dinsel bir farklılığı ima ediyordu.

⁵⁷ Ramey, age., s. 8.

⁵⁸ Geraldine Heng, **The Invention of Race in the European Middle Ages**, (Cambridge: Cambridge University Press, 2018), s. 111-112.

⁵⁹ Jubb, agm., s. 226-227.

Belirtildiği üzere, XIV. yüzyıl başlarında terim farklılık gözetmeksizin Hıristiyanlığın düşmanı addedilen bütün unsurlar için, Saksonlar ve Vikingler de dâhil olmak üzere, kullanılmıştır.⁶⁰

Anlaşıldığına göre, İslâm, kendi koşullarından ziyade Hıristiyanlıkla ilişkilerine göre değerlendiriliyordu. Buna göre İslâm'ın kendisi değil, Ortaçağ Hıristiyanlığı karşısındaki durumu ideolojik bir tasavvur olarak ele alınıyordu. Müslüman karşıtı propaganda Hıristiyan dayanışması fikrinden doğmakla kalmayıp ayrıca bu fikri tahkim etmek için kullanılıyordu.⁶¹ Cohen, Saracen teriminin Hıristiyanlık tarihinde, farklılığın negatif bir temsili olarak kullanıldığını ifade eder.⁶² Ortaçağ Hıristiyanlarına göre, Müslümanların, Yahudilerin ve hatta Hıristiyan olmayanların tamamının putperest olarak algılanması, Aziz Augustine'in İsa'nın dini dışında yapılan her şeyin putperestlik olduğu iddiası ile ilintilidir. Yine de, Hıristiyanlığa geçmiş, sakallı ve sarıklı bir Müslüman'ın XIII. yüzyıl sonlarına ait bir tasvirde Bakire Meryem'in önünde diz çökmüş şekilde gösterilmesi, aslında kilise için önemli olanın tapınma eyleminden ziyade tapınılanın kimliği olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle, onlara göre puta tapınma eğiliminde olan Müslüman ya da Yahudi bu eylemde şüphe ile karşılanmalıdır. Zira Saracenin tapındığı Bakire Meryem imgesi, onun gerçekten de Tanrı ile put arasındaki farkı ayırt edip etmediği yönünde kiliseye tatmin edici bir cevap sunmamaktadır.⁶³

Uebel, Ortaçağ Avrupa'sının Doğu konusundaki fikirleri ve bu meyanda olağanüstülüklere inancı da, pagan antikiteden miras aldığını ve çoğu kez Hıristiyan din adamlarının bunları Hıristiyanlığa uyarlamaya gayret ettiklerini belirtir. Örneğin, Aziz Augustine, Pliny'nin *Naturalis Historia* adlı eserinde geçen köpek kafalı insanlara [Cynocephai] dair anlatıyı doğrulamakta, hatta buna dinsel bir izah getirmektedir. Ortaçağ'da farklılıklar daima hiyerarşik idi ve "öteki" daima normal kabul edilenin altında yer alırdı. Hıristiyanlık inancı ve mensubiyeti lanetlenmiş ve kurtarılmış, vahşi ve medenî arasındaki temel farkı teşkil ediyordu. Saracenler ve canavarlar çorak alanlara, çöllere ya da Hıristiyan geleneğinin Kabil'in şeceresi ile ilişkilendirdiği metaforik şeytanların şehrine sürülmüş olarak görülüyordu.

⁶⁰ Jubb, agm., s. 228.

⁶¹ Michael Uebel, "Unthinking the Monster: Twelfth-Century Responses to Saracen Alterity", J. J. Cohen (Ed.), *Monster Theory: Reading Culture* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997), s. 272.

⁶² Jeffrey Jerome Cohen, "On Saracen Enjoyment: Some Fantasies of Race in Late Medieval France and England", *Journal of Medieval and Early Modern Studies*, Cilt-Sayı: 31-1 (Şubat 2001), s. 114.

⁶³ Strickland, age., s. 168.

Canavarlar ile kutsal inaniştan [Kitabı Mukaddesten] dışlananların bunların ilk ebeveyni olması ilişkisi bir Ortaçağ motifidir. İngiliz edebiyatına bakıldığında Beowulf, Grendel ve onun annesi, Kâbil'in akrabalarıdır. Müslüman karşıtı propagandanın Batı'daki kökenlerine inildiğinde ise Hazreti Muhammed ve İslâm, İsmail'in kaderinde görülmüştür ki, Tekvin 16:12'de şöyle yazar: “yabanî bir adam [*ferus homo*] olacak. O herkese, herkes ona karşı olacak. Çadırını kardeşlerine karşı kuracak.”⁶⁴ Müslümanlık karşıtı polemiklerde Müslümanlar ile Cynocephai ilişkilendirilmiştir. Hıristiyanlar Müslümanları genellikle Haçlılara sayısız kalabalıklar halinde saldıran köpek soyları olarak betimlemişlerdir. Propagandacılar için köpek kafalı Saracen, dinsel aykırılık, canavarlık, uzaklık ve mantıksızlık mefhumlarını, yani kısaca tamamen sapkınlığı sembolize ediyordu. Saracenler ve köpek kafalı adamlar, sapkın tutkuları Hıristiyan gerçekliğinin kasıtlı reddini temsil eden vahşi hayvanlar anlamına geliyordu. Batı için İslam bütün sapkınlıkların doruğu, Latin Avrupa'nın mükemmel bir antitezi dolayısıyla kimlik ölçütünün esaslı bir parçası idi.⁶⁵

Bununla birlikte Ortaçağ İngiliz metinlerinde Saracen'in Müslüman olmakla birlikte bir alt grup olarak nitelendiği örnekler de mevcuttur. Haçlı Seferleri sırasında mücadele edilen Müslüman unsurların alt gruplara ayrılarak sıralandığı bir takım kayıtlarda Türkler, Araplar ve Saracenler gibi ifadeler yer almaktadır. Bu türden kayıtlar aşağıda aktarılıp değerlendirilecektir.

Ayrıca, Müslüman olmayan dinsel öteki için Saracen teriminin kullanılmasına ilişkin kayıtlar da söz konusudur. Bu aşamada ilgi çekici olan bu türden bir nitelemenin İngilizlerin Saracen algısıyla örtüşmesidir. Söz gelimi Murray, Baltık bölgesinde faaliyet gösteren Töton Şövalyelerinin Hıristiyan olmayan Litvanyalılarından “kâfir”, “pagan”, “şeytan”, “şeytanın çocukları gibi nitelemelerle söz ettiklerini, ancak XIV. yüzyılda İngiliz ve Fransız Haçlı gruplarının bölgedeki mücadelelere katılmasıyla birlikte Litvanyalılar için Saracen sıfatının kullanıldığının kaynaklara yansımaya başladığını kaydeder. Bunun uzantıları edebî ürünlere de yansımıştır. Murray'a göre bu durum, Haçlıların Litvanyalı düşmanlarını algılama biçimlerinin mevcut edebî geleneklerin etkisinde gelişmiş bulunmasıyla ilgilidir. Buna bir de Litvanyalıların basitçe “inançsızlar” olarak nitelenmesinin yerine Roma

⁶⁴ Michael Uebel, *Ecstatic Transformation, On the Uses of Alterity in the Middle Ages*, (New York: Palgrave Macmillan, 2005), s. 15.

⁶⁵ Uebel, *age.*, s. 18-26.

döneminden beri Hıristiyanlığın düşmanı olan Saracenlerle mücadele etmenin sağlayacağı itibarın etkisi eklenebilir.⁶⁶

⁶⁶ Alan V. Murray, "The Saracens of Baltic: Pagan and Christian Lithuanians in the Perception of English and French Crusaders to Late Medieval Prussia", **Journal of Baltic Studies**, Cilt-Sayı: 41-4 (2010), s. 415-425.

2. BÖLÜM: İNGİLTERE’NİN SARACEN ALGISİNİN TEMELLERİ: HAÇLI SEFERLERİ ÖNCESİNDE DOĞU VE BATININ TEMAS ALANLARI

2.1.İNGİLTERE

İngiltere tarihi, adanın M.Ö. 6000 civarında Avrupa anakarasından kopması ile başlar. Arkeolojik bulgular bundan önce bölgenin buzullarla kaplı olduğunu, ancak yine de avcılık için buraya gelen insanların bulunduğunu kaydeder.⁶⁷ Roma hâkimiyetine kadar pek çok kez istilaya uğrayan İngiltere için Roma işgaline maruz kalması tarihinde önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilir. Bede’nin ifadesiyle, Romalılar Gaius Julius Caesar’ın hâkimiyet devrine tekabül eden 693 yılına dek Britanya’ya geçmiş değillerdir.⁶⁸ Roma işgali öncesi İngiltere’inde, her ne kadar devletler var olsa da oturmuş bir yönetim sistemi yoktu ve şehircilik açısından gelişmemiş, Romalıların *oppida* dedikleri ilkel kentler vardı.⁶⁹

Kearney, Roma istilasının Britanya’daki etkisini şöyle ifade eder: “Roma istilas, düzlük Britanya için, bölgeyi yüzyıllar boyu şiddetli değişime maruz bırakan bir dizi istilanın sonuncusu olmuştur. Romalılar gelmeden önce bile tekil krallıkların siyasi emelleri güneydoğunun güç dengesinde değişimlere yol açmıştı. Belki de, MS 43 yılında Claudius’un istilasının Jül Sezar tarafından MÖ 55 ve 54 yıllarındakine benzer olacağını, güçlü akınlardan sonra alanı Roma’nın müttefiklerinin mülkiyetine bırakacaklarını tahmin ediyorlardı. Eğer öyleydiyse, hatalıydılar. Romalılar bu kez sürekli kalma niyetiyle gelmişlerdi. Etkileri öylesine güçlüydü ki, Kelt toplumlarının İngiltere’de her yerde göze çarpan dağınık kalıntıları için Roma egemenliğinin kalıcı

⁶⁷ Azmi Özcan, “İngiltere”, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, Cilt: 22, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), s. 297.

⁶⁸ Venerable Bede, **The Ecclesiastical History of the English People** (New York: Oxford University Press, 1994), s. 12.

⁶⁹ Jeremy Black, **Kısa İngiltere Tarihi**, Çeviren: Ekin Duru (İstanbul: Say Yayınları, 2015), s. 31-32.

eserlerinin ötesine geçilmesi gerektiğini, yalnızca hayal gücünün kuvvetli bir çabasıyla anlayabiliriz.’⁷⁰

Roma egemenliğinin en önemli izlerinden biri, bütüncül manada Britanya ifadesinin oluşumudur diyebiliriz. ‘Britain’ kelimesinin kökeni, Britanya’da yaşayanları ifade etmek için kullanılan Greko-romen kelimesi ‘Pretani’ den gelmektedir. Romalılar’ın kelimeyi yanlış telaffuz etmeleri sonucu ‘Britannia’ olarak anılmaya başlanmıştır.⁷¹ Angllar ve Saksonların Britanya’ya yerleşmesiyle birlikte ise onların hâkimiyeti altındaki topraklar için İngiltere tanımlığı (Angl-land / England) ön plana çıkacaktır.⁷² Bununla birlikte, Roma hâkimiyetinin sonuçları dönemini aşan bir etkisi olduğu vurgulanmalıdır. Britanya ve İngiliz halkları arasında pek çok benzerlik vardır. Bazıları Britonlar üzerinde İngilizlerin etkisinin sonucu olmakla birlikte, bazı açılardan da Britonlar fatihlerini etkilemişlerdir. Ek olarak, aynı Hint-Avrupa kökenine mensup olmanın getirdiği benzerliklere de sahiptirler. Britanyalıları İngiliz toplumu olmaya eviren de temelde bu benzerliklerdir. Ancak, gözden uzak tutulmamalıdır ki, Britonlar, İngilizlerin Britanya’ya göçünden önce nesnesi olmadıkları büyük bir etkiye maruz kalmışlardır. Bu, Roma etkisidir. Dolayısıyla, Britonların İngiliz toplumunun oluşumuna etkisini değerlendirirken, Roma etkisi unutulmamalıdır.⁷³

Britanya Adaları’nda, Romalıların ayrılışı (y. 400) ve Vikinglerin gelişi (y. 800) arasındaki döneme dört farklı kültürün Britanya, Pikt, İrlanda ve Anglosakson kültürlerinin etkileşimi damga vurmuştur.⁷⁴ “İngiltere’nin Anglosaksonlarca fethedilmesi ağır ilerleyen, ama tam ve eksiksiz bir süreçti; sadece güneydeki birçok küçük kral bu süreci aksatmıştı. Kuzeyin istilası daha sonra olmuş, ama çok daha hızla ele geçirilmişti. İlk hatırı sayılır Anglosakson krallığı da burada kuruldu: Northumbria. Kontrol ettikleri bölgeleri batıya doğru genişleten Northumbrialılar kuzeydeki Britonlar (Strathclyde) ile merkez (Galler) arasına bir mızrak başı gibi

⁷⁰ Hugh Kearney, **Britanya Adaları Tarihi**, Çeviren: Özgür Umut Hoşafçı, (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2015), s. 25-26.

⁷¹ David McDowall, **An Illustrated History of Britain** (yirmi birinci basım. Essex: Longman, 2006), s. 8

⁷² Colin McEvedy, **Ortaçağ Tarih Atlası**, Çeviren: Ayşen Anadol (İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2004), s. 18.

⁷³ P. H. Sawyer, **From Roman Britain to Norman England** (ikinci basım, New York: Routledge, 1998), s. 56.

⁷⁴ Kearney, age., s. 41.

girdiler. Galler grubu, zaten Dyrham'de Saksonların zafer kazanmasıyla (577) Cornwall ve Devon'daki kardeşlerinden kopmuşlardı.”⁷⁵

İngiltere'de VII. yüzyılın başında yedi Anglo-Sakson Krallığı ortaya çıkmıştı. Bu krallıklar İrlandalı, Galli ve İskoç kabilelerden oluşan bir Kelt dünyasıyla sarılmıştı. Roma yönetiminin bir tehdit olarak görüp uğraşmadığı bu kabileler kendi prenslerinin yönetimi altında yaşıyordu.⁷⁶ Angllar'ın hâkim olduğu bölgeye Doğu Anglia denildiği gibi adanın tamamı da bu isimle (Angil-İngil) anılmaya başlandı. Ülkede İngiliz bilincinin oluşmasında etken olan önemli bir gelişme de milâttan sonra VII. yüzyıldan itibaren Roma'dan gelen misyonerlerin etkisiyle başlayan Hıristiyanlaştırma faaliyetleri ve kilisenin örgütlenmesidir.⁷⁷

Hıristiyanlığın VII. yüzyıldan itibaren yayılmasını değerlendirmeden önce, dikkati çekmeliyiz ki bu dinin Anglo-Saksonlardan önce de adada bir geçmişi mevcut idi. Roma İmparatorluğu IV. yüzyılda Hıristiyanlığı resmen kabul etmişti. Britanya'da Hıristiyanlığın erken aşamaları hakkında kesin bir bilgiye sahip bulunmasak da, Britanya Kilisesi'nin Hoşgörü Fermanı'ndan sonra 314 yılında Arles'te düzenlenen konsile de, 359'da Rimini'de düzenlenen konsile de temsilciler gönderdiği bilinmektedir.⁷⁸ Romalılar tarafından zapt edilerek hangi ölçüde olursa olsun Roma hükümet sistemi ve medeniyeti içine dâhil edilmiş bulunan Britonlar'ın hiç olmazsa bir kısmının Roma hâkimiyet devresinden sonra da devamlılık gösterebilecek bir medeniyet seviyesinde oldukları düşünülebilir. Bu unsurlar arasında menşeyini kısmen kuvvetli Galya Kilisesinde, kısmen de İrlandalı misyonerlik gayretlerinden alan Hıristiyanlık da mevcut olmalıdır.⁷⁹ Anglo-

⁷⁵ McEvedy, s. 28.

⁷⁶ Roberts, age., s. 114-115.

⁷⁷ Özcan, agm., s. 297.

⁷⁸ Sawyer, age., s. 67.

⁷⁹Edward Jenks, “İngiliz Hukuku Hakkında Genel Bilgiler”, **AÜHFĐ**, Çeviren: Mukbil Özyörük, Cilt-Sayı7-1,4 (1950) s. 41. İrlanda'nın önemini Russell şöyle vurguluyor: “Galya'nın önce Attila, sonra Gotlar, Vandallar ve Alarich yönünden istilası sırasında (bir Galya yazarının anlattığına göre) ‘o yandaki bütün bilginler denizi aşıp kaçtılar ve deniz ötesi ülkelerde, örneğin İrlanda'da ve sığındıkları başka yerlerde ora halklarının bilgide dev adımlarla ilerlemesini sağladılar.’ Eğer bu kişilerden herhangi biri İngiltere'ye sığınmak isteseydi, Angllar, Saksonlar ve Jütler onları kovalardı. Fakat İrlanda'ya gidenler, misyonerlerle birlikte, büyük ölçüde bilgi aktardı ve oraya Avrupa'da kaybolan bir uygarlık getirdiler.” Bertrand Russell, **Batı Felsefesi Tarihi, Ortaçağ, İslam Felsefesi, Hıristiyan Felsefesi**, (2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972), s. 159-160. Mc. Neil, İrlanda merkezli kültür atılımını kaydederken, “öyle ki, bu atılım başka koşullarda kendine özgü bir uygar yaşam biçimine doğru gelişebilirdi,” yazar. Wiliam McNeill, **Dünya Tarihi**, Çeviren: Alâeddin Şenel, (6. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2002), s. 370. Bizim konumuz açısından bu kültür atılımının İngiltere'ye etkisi önemlidir. Aziz Patrick'in (ö.MS 461) öncülüğünde Hıristiyanlığın yayılma alanı bulunduğu İrlanda'da bundan sonra halk gelenekleri İrlanda manastırlarında Latin, hatta Yunan edebiyatıyla, Yunan ve Latin bilimleriyle beslenmiştir. Misyonerler İskoçya ve İngiltere'ye gitmişler, yüksek bir

Saksonlar ise beraberlerinde kendi pagan inanışlarını da getirmişler ve kültürleri VI. yüzyılda Aşağı Britanya'da büyük ölçüde Hıristiyanlığın yerini almıştır.⁸⁰ Roberts, şöyle ifade eder: "Britanya Roma uygarlığı, Batı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerine kıyasla neredeyse tamamen ortadan kalktı. Cermen dillerinin yerini aldığı Latince, ancak Hıristiyanlığın eğitim dili olarak kabul edilme zaferini kazandığında yeniden gündeme geldi. İdari, ruhani ve hatta askeri devamlılık açısından geriye neredeyse hiçbir iz kalmamıştır (belki bu durumun tek istisnası olarak, Kral Arthur ve şövalyeleri efsanesinde, imparatorluk ordusunun at üstünde savaşma becerileriyle ilgili silik anıları kabul edebiliriz). Geleceğin İngiltere'sine yollar, kaleler, ordugâhlar ve bazı yapılar (en dikkat çekici örneği Hadrian Duvarı'dır) şeklinde bırakılan fiziki miras, Cermen göçmenlerini oldukça şaşırtmıştı. Cermenler bu yapıların insanüstü güçlere sahip devlerin eseri olduğu sonucuna varsa da, Romalılar geriye bunun dışında bir şey bırakmadı. Britanya-Roma Hıristiyanlığı sonunda ortadan kayboldu. Bu adalarda yaşayan dindarlar bir süre kendilerini Kelt Hıristiyanlığının kalelerine emanet ettiler."⁸¹

Hıristiyanlık vurgusu, halk edebiyatında da tarihe eklenmemekte gecikmemiştir. Roma idaresinin dağılmasını takiben Saksonlar, Ada'nın güneydoğusunu (Essex), güneyini (Sussex) ve batısını (Wessex) yurt edinmiş; Angıllar, sonraları East Anglia, Mercia ve Northumbria adıyla anılacak olan bölgeleri istila etmiş; Jütler ise, Kent bölgesi ile Wight Adaları'na karar yerleşmiştir. Bu bölgeler, sonraki yıllarda (VIII. ve IX. yüzyıllar) İngiltere'ye hâkim olan 7 krallığın (Heptarchia: Yedili Yönetim) nüvesini oluşturmuşlardır. Excalibur Efsanesi, yani Kral Arthur ve Yuvarlak Masa Şövalyeleri'ne ilişkin efsane de Cermen kavimlerin Britanya Adası'nı işgal ettikleri bu dönemi anlatır. Öyküye göre, Keltlerin önderi olan Hıristiyan Kral Arthur, (efsanevi kılıcı excaliburun yardımıyla) pagan istilacılara karşı kahramanca mücadele etmiştir.⁸²

Bugünkü İngiltere'nin esas atalarının Anglo-Saksonlar olduğunu kaydeden Brooks, VIII. ilâ IX. yüzyıllarda her biri kendi hanedanı, aristokrasisi, ayrı gelenekleri ve bağlılıkları olan birkaç rakip Anglo-Sakson krallığı olduğunu; İngiliz konuşma dilinin bölgesel diyalekt farklılıklarının bulunduğunu; ancak yine de Anglo-

düşünsel kültür onların eliyle aktarılmıştır. Muhterem Bede, söz konusu geleneğin en başarılı temsilcilerinden biri olarak temayüz eder. Mc Neill, age., s. 371.

⁸⁰ Nicholas Brooks, **Anglo-Saxon Myths: State and Church 400-1066**, (Londra ve Rio Grande: The Hambledon Press, 2000), s. 24.

⁸¹ Roberts, age., 115.

⁸² İzzet Çıvgın, **Ortaçağ Tarihi** (Ankara: Maya Akademi, 2008), s. 128.

Saksonların tek halk olduklarının idrakinde olduklarını kaydeder. Bede'nin 'İngiliz krallıklarının' ayrı tarihleri yerine 'İngiliz halkının' tarihini yazmayı tercih etmesini de bu birliğe bağlar. Bu aynı millete mensup olma bilincinin anakaradan göçe ve yerel Briton halkının topraklarını ele geçirmeye ilişkin ortak tecrübeden kaynaklandığını ifade eder. Ayrıca bu, Anglo-Saksonları Roma otoritesine bağlayan Hıristiyanlığı kabul ve pagan Germanik tanrılarına karşı ittifak etmiş olmanın ortak geçmişiştir.⁸³

Augustine, 597 yılında Kent Krallığı topraklarına ulaşmış ve Kral Aethelbert'i Hıristiyanlık inancına kazandıktan sonra Canterbury Piskoposluğu'nun kurucusu olmuştur. Yukarıda değindiğimiz Canterbury Kilisesi'nin İngiliz Hıristiyanlığının merkezine dönüşmesi de bu olaya dayanır. İngiltere bu tarihten sonra hızla Hıristiyanlaşacak ve Roma dinsel otoritesinin etkisi altına girecektir.⁸⁴ Aziz Augustine'in gelişi ile Hıristiyanlığın yayılması ve muhtelif ahali ve krallıklar arasında kısmî bir birlik devresi başlamıştır.⁸⁵ Dahası, İngiltere Büyük Gregorius'un buyruğuyla hareket eden manastır misyonu tarafından Hıristiyan yapılmış ve Roma'ya, yerel özerkliğe alışmış piskoposların bulunduğu ülkelerden daha çok bağlanacaktır.⁸⁶ Ancak misyonerler Latinceyi kullanmaya başlasalar da dinin kök salması için aralarından yetiştirecekleri din adamlarına kendi dillerini yazıp okumayı öğretecekler, Norman fethine kadar kilise Roma'dan kopuk olmaya devam edecektir. Bunda ülkenin Hıristiyanlaşmasından sonra da Anglo-Sakson sisteminin devam etmesi, Roma'dan farklı bir teşkilatın mevcudiyeti de etkindir. Söz konusu sistemde Witenagemont adı verilen halk meclisi, yönetimde krala eşlik etmeye devam ederken idare işlerine atanan krallık yetkilileri vergilerin toplanmasından, halk tarafından seçilen hâkimler adaletten sorumludur.⁸⁷ Ancak yine de Kilise, İngiliz kimliğini desteklemiştir. Muhterem Bede, İngiliz Halkının Dini Tarihi (731) adlı eserinde İngilizlerin tümünün Hıristiyan olduğunu yazmıştır. Sonraki dini yazarlar da aynı yaklaşımı sürdürmüşlerdir. Bu yaklaşım özellikle Vikinglerin saldırıları ile güçlenecektir.⁸⁸ Black'in ifadesiyle, "İngilizlik aynı zamanda bir kimlik olarak kullanılmakta, çağdaş standartlara göre Britonlardan, Romalılardan, Angllardan,

⁸³ Brooks, age., s. 21.

⁸⁴ Çıvgın, age., s. 129.

⁸⁵ Edward King ve Joseph Hawley, "İngiliz Common Law'unun Gelişmesi", *AÜHFD*, Cilt-Sayı: 16-1,4(1959) Çeviren İlhan Lütem, s. 182.

⁸⁶ Russell, age., s. 151.

⁸⁷ Renata Pilati, "İngiltere Krallığı", *Ortaçağ, Katedraller-Şövalyeler-Şehirler*, Ed. Umberto Eco, Çev. Leyla Tonguç Basmacı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2014), s. 86.

⁸⁸ Black, age., s. 42.

Saksonlardan ve Jütlerden oluşan çok kültürlü bir toplumu İngiltere’de bir arada yaşamı paylaşan, etnik köken ağırlıklı olmayan bir kimliğe dönüştürmekteydi. Anglo-Sakson İngiltere’de artık Britonlar ayrı bir kimliğe sahip değillerdi: Anglosaksonlarla evlenenler dışında onlar köylüydüler.”⁸⁹

XI. yy. öncesi İngiltere nüfusunun genel bir değerlendirmesini yapmak gerekirse, Romano-Keltlerin yerini tedricen Germen olan Anglo-Sakson kabileleri almıştı. Anglo-Saksonlar da IX.-X. yüzyıllarda Viking tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardı. Keltler daha ziyade Wales ve İskoçya’da bulunuyorlardı. Büyük ölçüde Danimarka kökenli İskandinavlılar ise kabaca Wash ile Danelaw arasında uzanan ve Danelaw adını alan bölgede meskûn idiler. Vikinglerin soyundan gelen Normanlar ise X. yüzyılda kuzey Fransa’ya yerleşmişlerdi.⁹⁰

Avrupa tarihinde MS 1000 yılını bir dönüm noktası olarak tanımlayan Russell’ın bu yorumu konumuz açısından son derece önemlidir. Nihayetinde Normanların Avrupa’ya gelişi, Hıristiyanlaşması, Saracenlerle mücadelede başarısı ve İngiltere’de hâkim olması, bu yoruma içkindir: “1000 yılını dönüş noktası yapan, İslamlar ve kuzey barbarları tarafından hiç değilse batı Avrupa’yı ilgilendirdiği ölçüde girişilen fetih hareketlerinin durdurulması olayıdır. Gotlar, Lombardlar, Macarlar ve Normanlar birbirini izleyen dalgalar halinde geldiler. Her bir kütle Hıristiyan yapıldı, fakat her seferinde uygar gelenek zayıfladı. Batı imparatorluğu pek çok barbar krallıklara ayrıldı. Krallar, vasalları üzerindeki otoriteyi kaybettiler. Ortada, evrensel bir anarşi vardı. Büyük ve küçük ölçüde sürekli zorbalıklara rastlanıyordu. En sonunda, şiddet taraftarı kuzey fatihleri Hıristiyanlığı kabul etmişler ve yerleşme bölgeleri elde etmişlerdi. En son gelen Normanlar uygarlıkla özellikle yetenekli olduklarını belgiledi (ispat etti) ve Saracenlilerden Sicilya’yı geri alıp İtalya’yı İslam tehlikesinden korudular. İngiltere’yi yeniden Roma dünyasına geri götürdüler (Danimarkalılar Roma dünyasından ayırmışlardı İngiltere’yi). Normandiya’da yerleşince Fransa’nın yeniden canlanmasına müsaade ettiler ve bu oluşuma maddeten yardım sağladılar.”⁹¹

İngiltere 1066’da Normanlar tarafından istila edildiğinde iki halk ile iki köklü kimlik karşı karşıya geldi. Her ne kadar başlangıçta ilişkileri düşmanca olsa da,

⁸⁹ Black, age., s. 42.

⁹⁰ Christopher Gravett, **Hastings 1066, The Fall of Saxon England**, Campaign Series 13(UK: Osprey Publishing, 2000), s. 7.

⁹¹ Russell, age., s. 157-158. Roberts da “öncü kol durumunda” olduklarını kaydettiği Normanların XI. yüzyılda Güney İtalya ve Sicilya’yı Saracenlerden geri alıp adeta tesadüfen, Doğu İmparatorluğu’nun Batıdaki son kalıntılarını yok ettiklerini ifade eder. Roberts, age., s. 210.

XII.yy. sonlarında radikal bir değişiklik yaşandı. Norman aristokrasisi İngiliz kimliğini yalnız kabul etmekle kalmadılar. XIII. yüzyıldan itibaren bu kimlik onların siyasî ajanda ve propagandasının da bir parçası haline geldi. Mağlup olanların kimliğinin galip gelenlerin kimliğine galebe çalmış olması ilgi çekicidir.⁹² Norman istilasını İngiltere manastırlarını, kendi dini geleneklerinin sürekliliğini nasıl koruyacakları konusunda bir sorunla yüz yüze getirmişti. Münhal başkeşlik makamlarına Normanlar atanmış ve ne onlar, ne de kilise yetkilileri Anglo-Sakson azizlerinin kutsiyetini tanımıştı. İstiladan sonraki ikinci kuşakta, Anglo-Norman yazarlar Anglo-Sakson azizlerini kurtarmaya giriştiler. Onların şöhretlerini kaybetmeleri manastırlara zarar veriyordu. Aziz kültlerinin mevcudiyeti ise kazançlıydı. Kutsal kalıntılar [emanetler] hacıları cezbediyordu ve hacılar da keşiflere bağış veriyorlardı; bu da önemli bir gelir kapısı idi.⁹³ Teoride azizler uluslararasıdır ve bundan dolayı da kolayca aktarılabilirler. Ancak gerçekte, bireysel kültlerin daima güçlü bölgesel, ulusal ve diğer özgün karakteristikleri vardır. Meryem, Petrus ve Yahya gibi büyük kitabî azizlerin alt seviyesindeki erken Ortaçağın İngiliz, İrlanda, İskoçya ve Gallerli azizleri kolayca ayırt edilebilir. İngiltere’de erken XI. yüzyıla ait azizlerin istirahat yerlerine bakıldığında, bunların çoğunluğunun Anglo-Sakson kralları, dini toplulukların, özellikle de Hıristiyanlığın yayılma aşamasındaki piskopos yahut önderleri olduğunu söylenebilir.⁹⁴ Aziz kültlerinin giderek benimsenmesi İngiliz kimliğini çeşitli açılardan tahkim etti. İngiltere ve İngilizlik bilinci halkın bilincinde canlılığını koruduğu gibi kültlere bağlılık aracılığıyla istiladan sonra göçenler de bu kimliğin bir parçası haline geldiler. İngiliz kültlerinin sonradan gelenler tarafından benimsenmesi bir taraftan onları mevcut nüfus ile ilişkilendirirken diğer taraftan anakaradaki akrabalarından ayırıyordu. Normanların İngiliz kimliğini takdir edip benimsemesini kolaylaştıran kültler, aynı zamanda kilise, kral, toprak ve halka sadakati de teşvik eden karmaşık bağlılık ilişkilerini de destekliyordu.⁹⁵

⁹² Anna Šerbaumová, “Anglo-Saxons and English Identity” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Masaryk University Faculty of Arts, 2010), s. 25-26.

⁹³ Antonia Gransden, **Legends, Traditions and History in Medieval England** (Cambridge: The Hambledon Press, 1992), s. 107-108.

⁹⁴ Robert Bartlett, “Cults of Irish, Scottish and Welsh Saints in Twelfth-century England”, Britain and Ireland 900-1300, **Insular Responses to Medieval European Change**, Ed. Brendan Smith (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), s. 67.

⁹⁵ Hugh M. Thomas, **The English and the Normans, Ethnic Hostility, Assimilation, and Identity, 1066-c. 1220** (New York: Oxford University Press, 2005), s. 295-296.

2.2.ENDÜLÜS

Endülüs adı, Ortaçağ'da İber Yarımadasının İslâm hâkimiyetindeki bölgelerine verilen isimdir. Endülüs adı Müslümanlar tarafından geniş manada bir coğrafi terim olarak İber Yarımadasını ve daha dar manada siyasî olarak da yarımadaanın İslâm hâkimiyeti altındaki kısmını belirtmek için kullanılmıştır.⁹⁶ Konumuzla ilgili olarak yarımadaada İslâm hâkimiyetinin tesisi ve sona ermesi, genel hatlarıyla değerlendirilecektir.

İslâm tarihi perspektifinden değerlendirdiğimizde ilk dönem İslam fetihlerinin son halkası⁹⁷ niteliğini haiz bulunan Endülüs'te Müslüman hâkimiyetinin tesisi 711 yılında Târik b. Ziyâd kumandasında 7000 kişilik ordunun İspanya'ya geçişiyle başlar. Endülüs ifadesinin İber yarımadasının Müslüman hâkimiyeti altındaki kısmı şeklinde basitleştirerek açıklayabileceğimiz bir coğrafyaya karşılık gelmesi, Endülüs coğrafyasının belirmesinde askerî-siyasî kazanımları/kayıpları önemli bir kriter olarak öne çıkartır.

2.2.1. Roderick'in İhaneti

Endülüs'ün, Vizigot Krallığı döneminde tecrübe ettiği dini, siyasi, sosyal ve kültürel çatışmalar, bölgede Müslüman hâkimiyetinin başlaması ile birlikte yerini kültürel çeşitliliğin mevcut olduğu büyük bir medeniyete bırakmıştır. İber yarımadasındaki Müslüman fetihleri, Avrupa'da ilk İslam-Arap devletinin ortaya çıkışı ve İslam kültür ve medeniyetinin Batı'ya geçişi açısından Ortaçağ tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Fetih hareketleri öncesi Endülüs'ün içinde bulunduğu bazı çatışma durumlarının fetih sürecini hızlandırdığı bilinen bir gerçektir. Yahudilerin, ötekileştirilme ve zorla Hıristiyanlaştırılma gibi maruz kaldıkları sıkıntılar bahsi geçen durumun önde gelen sebeplerinden birisidir. Endülüs'te Müslüman egemenliğinin başlamasının ardından her ne kadar Hıristiyanlar ve Yahudiler azınlık durumuna düşmüş olsalar da kendi dinlerini serbestçe yaşama noktasında herhangi bir sıkıntı ile karşılaşmamışlardır. Din değiştirmeleri yönünde baskılara maruz kalmamış, kendi dini inançları doğrultusunda özgürce yaşamışlardır. Bölgede yaşayan çok sayıda gayrimüslimin sonradan Müslümanlığa geçmesi, kendilerine gösterilen bu hoşgörüden ve İslâm kültüründen

⁹⁶ Alejandro García Sanjuán, "al-Andalus, etymology and name", *The Encyclopedia of Islam*, Cilt: 3, Ed. Kate Fleet vd., (Leiden, Boston: Brill, 2017), s. 18-19.

⁹⁷ Mehmet Özdemir, "Endülüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 11 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), s. 211.

etkilenmelerinden kaynaklanmaktadır.⁹⁸ Hatta zamanla Müslümanlığa geçenlerin nüfusunun Arap nüfusuna sayıca üstün hale geldiği aktarılmaktadır.⁹⁹

Aryanist Vizigotlar'ın Katolikliğe geçmelerine sevinen orta ve alt tabaka mensubu halk ezilmişliklerine son verileceği beklentisi içerisindeydi. Ancak bu beklentilerin yerine getirilmesi için herhangi bir adım atılmaması halk arasında büyük bir hayal kırıklığı oluşmasına ve en nihayetinde İslâmlaşma sürecinin kolaylaşmasına önemli derecede etki etmiştir. Kilisenin otoritesi ve zulmü arttıkça toplum sosyal tabakalara ayrılmış ve özellikle Yahudiler kölelik statüsüne indirgenmiştir.¹⁰⁰ Cahen'e göre ülkede yaşanan iç çatışmalar ve Bizans kıyılarından yapılan saldırılar da Yahudilere karşı takınılmış olan bu olumsuz tutuma eklenince, devletin içinde bulunduğu vaziyet zaten kötüydü. Buna binaen Mûsâ b. Nusayr istilanın olanaklı olduğunu görüp Târik b. Ziyad'ı bir ordu ile İspanya'ya göndererek fetih sürecini başlatmıştır.¹⁰¹

Fetih öncesi dönemde halk arasında var olan sosyal sınıflara ve üst tabaka dışındaki halkın çektiği sıkıntılara bakıldığında, bu durumun toplumda büyük bir hoşnutsuzluğa sebep olduğu ve halkın çoğunun Müslümanları kurtarıcı olarak gördüğü, hatta onlara yardım ettikleri söylenebilir.¹⁰² Hodgson da bu duruma dikkati çeker, ancak o nihaî tahlilde Müslümanların kendilerinden beklenen sosyal uyumu sağlamada yetersiz kaldığı kanaatinde. Hodgson'un ifadesiyle, "İspanya'nın başlıca medeniyet merkezlerinden uzakta yaşayan Latinleşmiş ahali, fetihten önce, herhangi bir entelektüel ve avamî hareketi bastırmaya hazır, burnu havada bir Cermen aristokrasisi ve katı bir Kilise hiyerarşisinin idaresi altındaydı. Şehirlerin çoğu, zaten zamanında korkunç baskılara maruz kalmış Yahudileri serbest bırakan ve Hıristiyan ahaliyi kendi yerel Katolik (Roma) kiliseleri ile baş başa bırakmış yeni ve daha liberal idarecilerin elindeydi. Ancak, ne Berberîler, ne de Araplar buraya kararlı siyasî ya da kültürel prensipler getirebildiler¹⁰³."

⁹⁸ Mehmet Anık, "Batı'daki Doğu: Barış İçinde Birlikte Yaşama Kültürü Olarak Endülüs", **Amasya Üniversitesi ve KIBATEK Savaş ve Kültür Sempozyumu Bildirileri** (Ankara: Başkent Klîşe ve Matbaacılık, 2017), s. 47-48.

⁹⁹ Konu ile ilgili daha kapsamlı bilgi için bkz. W.M. Watt ve P. Cachia, **Endülüs Tarihi**, Çeviren: Cumhur Ersin Adıgüzel (İstanbul: Küre Yayınları, 2011), s. 17.

¹⁰⁰ Mehmet Özdemir, **Endülüs Müslümanları, Siyasî Tarih** (Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), s. 41-42.

¹⁰¹ Claude Cahen, **İslamiyet I: Doğuşundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar**, Çeviren: Esat Nermi Erendor (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000), s. 38.

¹⁰² Watt ve Cachia, age., s. 17.

¹⁰³ M.G.S. Hodgson, **İslâm'ın Serüveni, Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih**, Cilt: 1, İslâm'ın Klasik Çağı, Çeviren: Metin Karabaşoğlu, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995), s. 264.

Vizigotlar dönemi İspanya’ında tabakalaşmış bir toplum yapısının var olduğuna değinmiştik. Roma dönemine ait bu toplumsal tabakalaşma Vizigotlar tarafından İspanya’da aynı şekilde uygulanmıştır. Bu sosyal piramitte insanlar *İmtiyazlılar, Hürler/İmtiyazsızlar ve Köleler* olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflarda yer almayı belirleyen temel faktörler ise soy, güç ve servet olmuştur. Papazlar ve servet sahipleri piramidin [yönetilenler kesiminde] en tepesinde, köleler ve fakirler en altında, küçük çiftçiler ve zanaatkârlar ise ortasında bulunuyordu. Vizigotlar’ın bu yapı içerisinde imtiyazlılar tabakasının esas unsuru haline gelmesi ile birlikte orta tabaka ve alt tabaka halk toplumun mağdur çoğunluğunu oluşturmaya başladı. Zamanla çiftçilere ait olması gereken araziler imtiyazlıların eline geçmiş ve bu arazilerde yaşayan insanlar yarı köle gibi yaşamaya başlamış, zanaatkârların vergi yükleri artırılmıştır¹⁰⁴.

Müslümanların yarımadağa gelişi ile ilgili anekdotlar, erken aşamalarda algının oluşumuna ilişkin yorumları da olanaklı kılmaktadır. “Roderik’in yenilgisi, İspanya tarihinde çeşitli efsanelere kaynaklık etmiştir. Meşhur bir hikâyeye göre, bir İspanyol kralı bir kule inşa eder, içine bir sır koyar ve kapısına da büyük bir kilit vurur. Kral, kendinden sonra gelen bütün haleflerinin kapıya yeni bir kilit koymasını ve böylece kuledeki sırrı korumasını vasiyet eder. Yirmi altı kral bu tavsiyeye uyar; her gelen, kulenin kapısına yeni bir kilit vurur. Böylece ilk kralın sırrı nesiller boyu korunur. Bir gün dik başlı bir genç kral, büyüklerin hilâfına, kilitleri açtırır ve kulenin içine girer. Gizli odanın duvarlarında ellerinde mızrakları, bellerinde kılıçlarıyla Arap süvarilerinin resimlerinin olduğunu görür. Odanın ortasında altın ve gümüşten yapılmış ve değerli taşlarla süslenmiş bir masa durmaktadır. Masanın üzerinde ‘Bu, Hz. Davud’un oğlu, Kral Süleyman’ın -selam onun üzerine olsun- sofrasıdır’ yazar. Masanın üzerinde bir vazo, vazunun içinde de ferman gibi katlanmış bir kâğıt vardır. Kâğıtta şu cümleler yazılıdır: ‘Bu odaya girilip sırrı faş edildiğinde ve bu vazodaki büyü bozulduğunda, duvarlarda resmi olan adamlar İspanya’yı işgal edecek, krallarını alt edecek ve ülkeyi ele geçirecektir.’ Bu gizli odanın sırrını faş eden ve bütün belaları üzerine çeken, son Vizigot Kralı Roderik’ten başkası değildir!¹⁰⁵” Kalın, bu anekdotu şu şekilde tahlil eder: “Bu efsanenin hem Hıristiyan hem de İslâm kaynaklarında geçiyor olması dikkat çekicidir. İspanya’yı kaybeden Hıristiyan İspanyolların bu olayı izah etmeleri gerekiyordu. Geleneği hiçe sayan ve zor

¹⁰⁴ Özdemir, age., s.39.

¹⁰⁵ [aktaran] İbrahim Kalın, age. s.156-157.

kullanarak tahta çıkan Roderik'in hatasının şimdi hep birlikte ödemek zorundaydılar. Efsane, bundan sonrası için de moral dersler içeriyordu: İşgalcilere karşı birlik, beraberlik ve dayanışma içinde olmalı ve büyüklerin sözünü dinlemek gerekti. Efsanenin değişik varyantlarının İslâm kaynaklarında geçmesi de bir tesadüf değil. Zira buna göre, Müslümanların İspanya'yı fethi, Hıristiyanların tarihî hikâyelerine dahi konu olmuş, adeta kaderin kaçınılmaz bir neticesi olarak kabul görmüştür.” Burada Roderik'in zor kullanarak tahta çıkması, İspanya'da hâkim Vizigotlar'ın hâkimiyet telakkisi ile ilintilidir. Vizigotlarda oturmuş bir veraset sisteminin bulunmaması ve hâkimlerin mevcut idare etme gelenekleri ile hâkimiyet altındakilerin idare edilme gelenekleri arasındaki farklılığın İspanya'da Müslüman hâkimiyetinin tesisine etkisini Özdemir de değerlendirir. Ona göre, Vizigot dönemi İspanya'sında istikrarın olmamasının nedenlerinden birisi de taht çekişmeleri olmuştur. Kral olacak kişi veraset yöntemi yerine seçimle başa geçiyordu. Bu sistemin en olumsuz yanı ise eline güç geçiren herkesin tahtta hak iddia etmesine ve bu uğurda savaşların çıkmasına yol açmasıydı. Bu durumun önüne geçmek amacıyla sondan bir önceki Vizigot kralı Witiza veraset sistemine geçmeye karar verdi ve oğlunu veliaht prens olarak gösterdi. Ancak ölümünden sonra muhalifler Witiza'nın bu isteğine uymayıp Baetica dükü Roderik'i kral olarak seçtiler. Witiza'nın oğulları tahtı tekrar ele geçirebilmek için dış yardım arayışına giriştiler. Sosyal ve iktisadî alandaki bozukluklar, Yahudilere yapılan baskılar ve siyasî problemlerin ülkeyi bölünme noktasına getirip İslâm fethi sürecini kolaylaştırdığı söylenilebilir. Ancak esas vurgunun Müslümanların yarımada'yı fethinin mukadder olduğu inanisinde bulunduğunu kaydedebiliriz. Bu mukadderat belirli bir ölçüde yarımada'da yaşayan halk tabakalarının içinde bulunduğu kaotik ortamla ilişkilendirilebilir¹⁰⁶. Bu 'mukadderat' algısı İslâm kaynaklarında Endülüs adıyla ilgili olarak kaydedilen anekdotlarda da yansımaları bulmaktadır. Söz konusu anekdotlar, Endülüs ismini Hazreti Peygamber devrine ait efsanevî izahlara dayandırmaktadır¹⁰⁷.

Tolan'ın yorumuna göre; İspanya'nın başına gelen musibetler, Roderik'in siyasi ihanetinden kaynaklanıyordu. Kral Roderik'in anlatılarda bu şekilde betimlenmesi, tarihsel süreçte algılanma biçiminde de uygun düşmektedir. Tolan'ın sözünü ettiği Roderik'in siyasî hırslarından kaynaklanan bir ihanettir ve elbette o, Roderik'in anlatıdan alıntıladığımız haliyle açılması yasak olan kapıyı açmasını

¹⁰⁶ Özdemir, age., s. 42-43.

¹⁰⁷ Özdemir, age., s. 63-64.

kastetmemiştir. Ancak onun siyasî hırsları ve bu uğurdaki faaliyetlerinin, nihayetinde yarımada'nın Müslümanlarca fethine kapı aralayan etkenler arasında zikredilebileceği de açıktır.¹⁰⁸ “İşgalcilere karşı birlik, beraberlik ve dayanışma” vurgusunun ise efsanenin tarihsel süreçte tekâmülüyle ilintili olması akla yatkın gelmektedir.

2.2.2. Poitiers Savaşı (Balâtü's şühedâ)

İspanya'da Müslüman hâkimiyeti genel olarak şu dönemler altında incelenir: Fetih ve Valiler Dönemi (711-755), Endülüs Emevîleri (756-1031), Mülûkü't-tavâif (1031-1090), Murâbıtlar Dönemi (1090-1147), Muvahhidler Dönemi (1147-1229), Gırnata Benî Ahmer Emirliği (Nasrîler) ve Endülüs'te İslâm Hâkimiyetinin Sonu (Gırnata 1238-1492).¹⁰⁹ Özdemir, Endülüs tarihini klasik bölümlere ayırmanın yanı sıra, Müslüman hâkimiyetinin gücüne göre de ayırabileceğimizi ifade eder ve bu doğrultuda Endülüs tarihini *Üstünlük Dönemi, Savunma ve Yıpranma Dönemi, Gerileme ve Yıkılış Dönemi, İmha Dönemi* olarak dört ana döneme böler.¹¹⁰

Valiler Dönemi olarak adlandırılan dönem 714 yılında Musa b. Nusayr'ın Endülüs'ün idaresini oğlu Abdülaziz'e bırakarak Dımaşk'a dönmesi üzerine başlar. 756'da Endülüs Emevi Devleti'nin kurulmasına kadar devam eden bu zaman diliminde yirmi bir tane vali çeşitli şekillerde iş başına geçmiştir. Dönemin siyasi faaliyetlerinin en önemlilerinden birisi fetih hareketlerini Avrupa içlerine kadar götürme çalışmaları olmuştur. Neticede İslam ordusu Pireneler'i aşarak Fransa'nın güneyine kadar gelmiştir. Ancak Müslümanlar 732'de Tours ve Poitiers şehirleri arasında yer alan ovada Franklara yenilmiştir. Poitiers (İslâm kaynaklarında Belâtü'sşühedâ) Savaşı, Avrupa'da gerçekleştirilmek istenen fetihler açısından bir dönüm noktası olmuş, bundan sonra eskisi kadar dışa açılmayan Müslümanlar, enerjilerini kendi aralarında baş gösteren iç çekişmelerde tüketmeye başlamışlardır.¹¹¹

Kalın, Endülüs'ün ortaya çıkışını sembolik olarak önemini de vurguladığı iki tarihi olaya dayandırır. Bunlardan ilki, Târik b. Ziyâd'ın Vizigot Kralı Roderik'i yenilgiye uğratması, ikincisi ise 732/734 yılında Frenkler ve Emevîler arasında Paris'in güneyinde bir kasabada yapılan savaşta Charles Martel'in galip gelmesidir.

¹⁰⁸ Tolan, age., s.80.

¹⁰⁹ Özdemir, agm, s.211-225

¹¹⁰ Mehmet Özdemir, “Endülüs'ün Yıkılış Sürecinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 36-1, (1997), s. 233.

¹¹¹ Özdemir, age., s. 212.

Savaşı kaybeden Emevîler Güney İspanya'ya yerleşmiş ve Müslümanların Endülüs'teki varlıklarına son verecek olan reconquista hareketine kadar uzun bir süre burada yaşamışlardır¹¹². İkinci mücadele, Poitiers Savaşıdır. Müslüman tarihçiler İslâm ordularının ne Kuzey Afrika, ne de Endülüs'ün fethi esnasında benzerini yaşadıkları mağlubiyeti, kayıplarına izafeten Balâtü's şühedâ, yani “Şehitler Düzlüğü” adıyla nitelendirmişlerdir¹¹³.

Savaş, yalnız Müslümanlarla ilgili olarak değil, ayrıca kendi iç gelişmelerinde de Avrupa coğrafyasındaki güç ilişkilerinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. Frankların lideri Charles Martel, Müslüman ordularını mağlup etmekle kalmamış, bundan sonra Burgundiya'nın güçlü piskoposları adeta onun bir uydusu haline gelirken, Akitanya Prensi Eudes de vasalı olmuştur. Charles Martel'in Frank hâkimiyetini yayma çabası devam ederken her iki kazanım da (Burgundiya'nın isyan etmesi ve Eudes'in ertesesi yıl ölümüyle) kısa vadeli olmuştur; fakat Poitiers Savaşı'nın yarattığı ortamın Avrupa tarihinde dönüm noktası addedilen Charlemagne'in yükselişine zemin hazırladığı genel kabulü, sonuçları yine de önemli kılmaktadır.¹¹⁴ Ayrıca Charles Martel'in zaferi, kısa sürede Avrupa'da şöhretinin yayılmasına imkân vermiştir. Bu algı modern dönemlere kadar devam ederek Poitiers Savaşının tarihteki dönüm noktaları ve Charles Martel'in de Fransa'nın kahramanları arasında değerlendirilmesine yol açmıştır. Charles Martel, Arap akınlarını durdurabilen tek kişi olarak gösterilmiştir.¹¹⁵ Fouracre, sonraki dönemlerdeki abartma bir yana bırakıldığında dahi, Poitiers Savaşı'nda kazandığı zaferin Charles Martel'e büyük bir ün sağladığını, oysa Müslümanların komutanlarını kaybetmelerine rağmen dönüş yolunda talanda bulunmalarının da desteklediği bir şekilde büyük bir asker kaybı yaşamadıklarını, üstelik bunun onlar için bir savaştan ziyade akın olduğunu belirtir. Bundan sonra Poitiers'e değilse de, Provence'e yönelik askerî harekâtları gerçekleşmiştir.¹¹⁶

Dolayısıyla söz konusu mücadele aynı zamanda tarihteki dönüm noktası addedilen bir takım hadiselerin yaşandığı dönemdeki algılanma biçimi ve sonradan atfedilen anlam arasındaki farka ilişkin de bir örnek niteliğindedir. Özdemir, XIX. ve

¹¹² İbrahim Kalın, **İslâm ve Batı** (Ankara: İsam, 2017), s. 90.

¹¹³ Özdemir, age., s. 73.

¹¹⁴ David Nicolle, **Poitiers AD 732, Charles Martel turns the Islamic Tide** (Oxford ve New York: Osprey Publishing, 2008), 84.

¹¹⁵ Paul Fouracre, **The Age of Charles Martel** (Londra ve New York: Routledge, 2000), s. 1-5.

¹¹⁶ Fouracre, age., s. 87.

XX. yüzyıllarda bu savaştan söz eden bazı Batılı tarihçilerin bunu, Avrupa medeniyeti ve Hıristiyanlığı İslâm'ın istilâsından kurtaran bir dönüm noktası olarak değerlendirdiklerini belirtir. Bu değerlendirmede, siyasî çerçevede Avrupa'nın, dolayısıyla da Hıristiyanlığın, Müslüman hâkimiyetinin korunmasının bir vakıa olmakla birlikte, henüz “Batı medeniyeti” ortaya çıkmış bulunmadığı için, “Avrupa medeniyetinin de korunduğu” yorumunu önyargı sonucu ve anakronik bir ifade olarak niteler.¹¹⁷ Söz konusu önyargı ise, kitlesel kimlik oluşumunda tarihsel momentlerin kolektif algıya temel teşkil edecek biçimde işlenmesi ile alakalıdır diyebiliriz. Bununla birlikte Bazı Hıristiyan vakanüvisler de Poitiers Savaşı'nı Avrupa'nın bir olayı olarak ifade etmiştir. *Continuatio hispana* adlı anonim bir çalışma (Sevilla'lı Isidorus'un vakayinamesinin devamı), Poitiers Savaşı'nı, Batı'da Saracenerler olarak bilinen halkı geri çekilmeye zorlayan *Avrupalılar için bir zafer* olarak ifade etmektedir.¹¹⁸

Pirenne, Poitiers savaşının Müslümanlarca kaybedilmesinin, tehlikenin savuşturulduğu anlamına gelmediğini ifade eder. Müslüman yayılması sadece yön değiştirmiştir. Üstelik ona göre, bu savaş kendisine atfedilen önemi haiz değildir; Charles yenilmiş olsaydı da İslâm akınlarının boyutunun biraz genişlemesi dışında bir değişiklik olmayacaktır.¹¹⁹

Goddard, 714'te Pireneler'i aşarak Fransa'nın güneyine baskınlar düzenleyen ve 720'de Narbonne'u hâkimiyet altına alan Müslümanların 732'de Tours'da Charles Martel komutasındaki Frank ordusu tarafından yenilmesinden sonra Fransa'ya yönelik Müslüman baskılarının Provence ve güney sahilleriyle sınırlı kaldığını belirtir. Ancak ona göre bu seferlerin daha önemli bir sonucu vardır: Batılı Avrupa'nın tamamı, Müslümanların gelişinden haberdar olmuştur.¹²⁰ Bu haberdar olma halinin metinlere yansımaları, sonraki dönemlerde olaylara atfedilen önemle örtüşür nitelikte değildir. Bede'nin 731'de İngiltere'nin kuzeydoğusundaki Jarrow'da bulunan manastırda kaleme aldığı İngiliz Kilisesinin ve Halkının Tarihi adlı eserde 729 yılı olayları arasında “Bu sırada bir sürü Saracener Galya'yı yakıp yıkarak korkunç

¹¹⁷ Özdemir, age., s. 73.

¹¹⁸ Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, Çeviren: Timuçin Binder (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2008), s. 31.

¹¹⁹ Henri Pirenne, *Hazreti Muhammed ve Şarلمان, İslâm Fetihleri ve Ortaçağ Batı Uygarlığı*, Çeviren: Muhsin Önal Mengüşoğlu (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), s. 210.

¹²⁰ Hugh Goddard, *Ortaçağdan Günümüze Hıristiyan Müslüman İlişkileri Tarihi*, Çeviren: Şükrü Alpagut (İstanbul: Say Yayınları, 2018), s. 133.

katliam yaptı, ama o ülkede kısa bir süre kaldıktan sonra, kötülüklerinin cezasını çektiler,” şeklinde ifadesini bulan bu haberdar olma hali, Goddard’ın ifadesiyle oldukça serinkanlı bir yorumla kaydedilmiştir. Goddard, eğer Müslümanları bir tehdit olarak algıladılarsa, bu tehdidi tanımlamakta kullanılan dilin daha sonra düzenledikleri baskınlarla Kuzeybatı Avrupa’da yaşamı cehenneme çevirmiş olan Vikingler için kullanılan dilden pek farklı olmadığını belirtir.¹²¹

Pirenne, VIII. yüzyılın başında Arapların egemenlik alanının genişlemesiyle Akdeniz ticaretinin sekteye uğradığını ve bütün hareketliliğin Bağdat’a yöneldiğini belirttikten sonra şöyle yazar: “Bir zamanlar ortak adetlerin, ihtiyaçların ve fikirlerin etkileşimini sürdüren bu kıyılarda, iki uygarlık ya da daha doğrusu iki yabancı ve düşman dünya, Hilal’in ve Haç’ın dünyası şimdi karşı karşıya gelmişti.”¹²² Bununla birlikte, *iki dünyanın karşı karşıya gelmesinin* söz konusu yüzyıldan sonra kemikleşen ben ve öteki tanımlıklarıyla belirlediğini kaydetmemiz mümkündür.

Charles Martel’in hâkimiyet devrinde İngiltere-Fransa ilişkileri de konumuz açısından kayda değerdir. Clovis döneminden beri Hıristiyan olan Fransa ile İngiltere arasında bu dönemde güçlü dinsel bağlar tesis edilmiştir. Pepin ve oğlu Charles Martel dönemlerinde Anglo-Sakson misyonerler Fransa’da iyi karşılanmıştır. Fouracre, bu misyonerlerin etkinliğinin önemini, kültürel dönüşümü vurgulayarak belirtir. Ona göre, Hıristiyanlaşma terimi bugün davet, ikna ve kabul gibi anlaşılabilir da, esas söz konusu olan mevcut pagan adetleriyle bir arada Hıristiyanlığın dış görünüşünü kabul edip yeni dinin inançlarına uygun bir kültürleşmenin süreç içerisinde yaşanmasıdır. Anglo Saksonlar, bilinçli olarak böyle bir kasıtları olmasa da, kıtaya kültürlerini de getirmişlerdir ve bir asır önce kendilerinin Hıristiyanlaşmasının bir örneğini hayata geçirmektedirler.¹²³

Charles Martel’in torunu Charlemagne (768-814) ise dedesinden daha büyük şöhrete sahip olmuş; Frenklerle Lombardları birleştirmiş, 800 yılında Papa III. Leon’un elinden taç giymiştir. Böylece Kutsal-Roma İmparatorluğu’nun kurucusu

¹²¹ Goddard, age., s. 132-133.

¹²² Henri Pirenne, **Ortaçağ Avrupa’sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu (Beşinci basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), s. 11.

¹²³ Fouracre, age., s. 127.

olan Charlemagne'ın taç giymesi, papa-imparator ittifakının güçlenmesinin göstergesidir.¹²⁴

2.2.3. Avrupa'nın Babası Charlemagne ve Roland Destanı

Abbasi ihtilalini takiben Emevi soyundan Abdurrahman b. Muâviye'nin Endülüs'e geçmesi ve Vali Yusuf el-Fihri'nin iktidarını ele geçirmesiyle 1031 yılına kadar devam edecek olan Endülüs Emevîleri dönemi başlamıştır. Konumuzla ilgili olarak Endülüslüler toplumunun oluşumu ve olası etkilerinin değerlendirilmesi noktasında detaylı olarak üzerinde duracağımız ilk dönem budur. Bu dönemin Avrupa'da Saracen algısının gelişimine temel kabul edilen askerî-siyasî önemli bir olayı, Endülüs Emevî Devleti'nin kurucusu ve ilk emiri olan I. Abdurrahman devrinde Frankların Charlemagne önderliğinde Endülüs topraklarına düzenlediği seferdir (778). Sefer, Pedernborn'da bulunduğu sırada Charlemagne'ın yanına gelerek kendisini davet eden Arap emirleriyle anlaştıktan sonra gerçekleştirilmişti. Ancak kendisine iltihak edecek âsi kuvvetler daha önce kısmen I. Abdurrahman tarafından ortadan kaldırılmış olduğundan yardımsız kalan Charlemagne, kuşatmış olduğu Sarakusta (Saragossa) önlerinden ayrılıp Fransa'ya geri dönmek zorunda kaldı.¹²⁵

Sefer, İngiliz kroniklerinde, hatta M.Ö. 60-M.S.1154 yılı olaylarını anlatan ve Norman istilasından sonra da İngilizcenin kullanımına dair önemli bir delil teşkil eden Anglo-Sakson Kroniğinde de yer alır.¹²⁶

Aljobouri, Charlemagne'ın Müslüman İspanya üzerine yürüttüğü ve Roland'ın ölümüyle hatırlanan seferinin etkisini değerlendirirken, Charlemagne'ın Hıristiyan askerlerin en güçlüsü kabul edildiğini, sonraki vakayinamelerin onu ideal Haçlı olarak betimlediğini hatta onu İstanbul ve Kudüs üzerine hayalî seferlere gönderdiğini belirtir.¹²⁷ Öte yandan Niles ise, bu muhayyileye esas teşkil eden Roland Destanı'ndaki Charlemagne figürünün konumunun dahi tartışmalı olduğunu ifade eder. Nitekim Charlemagne sürekli olarak övülse de aslında çok az şey yapmıştır. Destanın ön plana çıkan unsurları daha ziyade Ganelon'un ihaneti ve

¹²⁴ Kalın, age., s. 91.

¹²⁵ Işın Demirkent, "Franklar", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 13 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), s. 174.

¹²⁶ **The Anglo Saxon Chronicle: A Collaborative Edition**, Cilt: 7, MS. E, Ed. Susan Irvine, (Cambridge: D.S.Brewer, 2004), s. 40. Kayıt şu şekildedir: "Charles İspanya'ya girdi. Pamplona ve Sarakusta şehirlerini tahrip etti. Ordusuna katıldı. Saracenlerden esirler alıp Narbonne ve Gascony üzerinden Franklara döndü."

¹²⁷ Aljobouri, agt., s. 34.

Roland'ın ölümü olmuştur. Charlemagne'ın gerçek anlamda destana dâhil olması ise sadece emir Baligant'ın yenilmesi ve Saracen kral Marsile'in kaçması ile sonuçlanan savaşta görülmüştür.¹²⁸ Dahası, Charlemagne'ın Müslümanlarla ilişkileri Endülüs Müslümanları ile sınırlı olmadığı gibi, ilişkilerin doğası da aynı hat üzerinden ilerlemiştir. Karakuş, Abbasî Halifesi Harun Reşid ve Charlemagne arasındaki ilişkileri değerlendirirken, her iki liderin de İspanya'daki Endülüslü yöneticilere iyi duygular beslemediklerini ve karşılıklı menfaatleri bulunan önderlerin bu vesileyle birbirlerine yaklaştıklarını ifade eder. Charlemagne için Halife, Bizans'a karşı güçlü bir müttefik potansiyelini haiz iken, Halife için ise Charlemagne Endülüs Emevîlerine karşı aynı rolü ifa edebilecektir.¹²⁹

XIII. yüzyılda, Saracenlerin Provence bölgesine yaptıkları ilk akınları kaydeden Vézelay manastırı keşişleri; Saracenlerin Aix şehrine saldırdıklarını, her yeri yağmaladıklarını, çok sayıda esir aldıklarını, geriye kalanları ise kılıçtan geçirdiklerini ya da yaktıklarını ve bu felaketin başlarına gelme sebebinin Aix halkının günahlarının bedeli olduğunu aktarır. Saracenlerin ölüm ve yıkım getiren olarak görüldükleri bu ilk tasvirleri, sonraki Ortaçağ Fransız edebiyatındaki Saracen imajının oluşumunu da büyük ölçüde etkilemiştir. Her ne kadar Charles Martel VIII. yüzyılda Fransa'ya kuzeyden gelen akınları durdurmuş olsa da VII. yüzyıldan beri devam eden saldırılar Fransız kültürüne izlerini bırakmıştır. Bilinen en eski Fransız kahramanlık destanlarından (Chansons de geste) birisi olan Roland Destanı'nda asıl tema her ne kadar Charlemagne'ın Roncevalles (Roncevaux) Savaşı'nda yaptıkları olsa da, baskın bir şekilde ifade edilen Charles Martel ve Charlemagne zamanında Fransa'daki Müslüman istilası korkusu olmuştur. Savaşın tarihi temeli 778'de Charlemagne'ın artçı birliklerinin Basklılar tarafından tuzağa düşürülüp katledilmesi olsa da, Basklılardan asıl beklenen Müslüman istilacılara karşı Charlemagne tarafında yer almalarıydı. Ancak Charlemagne'ın İspanya'ya ilerlediği süreçte Basklılara karşı düşmanca davranması, dönüşte Basklılardan benzer bir tavırla karşılık bulmasına sebep olmuştur. XI. yüzyıla ait destan ise dönemin beklentilerine uygun olması bakımından düşmanı değiştirme yoluna gitmiştir. Doğru ve yanlışın karşılaştırılması ve zıtlıklarının vurgulanması söz konusu olduğunda bir Hıristiyan-

¹²⁸ John D. Niles, "The Ideal Depiction of Charlemagne in 'La Chanson de Roland'", *Viator* (1976), s. 123.

¹²⁹ Nadir Karakuş, "Abbasî Halifesi ve Frenk Hükümdarı Büyük Karl İlişkisi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 16-32 (2017), s. 473.

Saracen karşıtlığının daha tatmin edici olduğu düşünölmüş olmalıdır. Charlemagne'ın Saracenlerle mücadelesi, iyinin kötöyeye, doğrunun yanlışına karşı olan mücadelesinin çarpıcı bir şekilde destana yansımaları olarak yorumlanabilir.¹³⁰

Ottewill-Soulsby, Roland'ın Şarkısının köklü etkisi dolayısıyla, Charlemagne'ın İspanya'ya dönük seferinin Ortaçağ edebî metinlerinde dinî bir savaş gibi yansıtıldığını, 778'deki seferin XI. yüzyılda Hıristiyanlar ve inançsızlar arasındaki mücadele anlamını kazandığını yazar.¹³¹ Ancak o, İspanya'daki seferlerinde Frenk kralının Hıristiyanlığa sadakat, politik ihtiyaçlar ve askerî imkânların birlikte tetikleyici olduğu, faydacı bir dünya görüşü ile hareket ettiğini kanısındadır. Dahası, Charlemagne'ın 778 İspanya seferinin Saksonya ya da Avaria üzerine harekâtıyla arasında bir fark bulunmadığını; bu seferlerin de papalığın kutsaması ve dinsel söylemlerle gerçekleştirildiğini, ancak bu kısmın sonradan unutulduğunu belirtir.¹³² Dolayısıyla Charlemagne'ın tarihsel konumuyla atfedilen konumu arasında büyük bir fark göze çarpmaktadır. Bu farkın önemli bir göstergesi, Karolus et Magnus Leo Papa ya da bir diğeri ismiyle "Paderborn Destanı"nın anonim ozanının kendi yaşadığı devirde (XI.yy.) Charlemagne'a "Rex Pater Europae" lakabını vermiş olmasıdır.¹³³ Yani, ozan, Charlemagne'ı "Avrupa'nın Kralı ve Babası" olarak nitelemiştir.

Charlemagne'ın döneminde Saracen algısıyla ilgili bir mukayese için ise söz konusu destanlaşan seferden iki yıl kadar önce, 776'da, onun Lombardların Kralı sıfatıyla Papa I. Hadrian'a mektubunu değerlendirmek verimli sonuçlar sağlayabilir. Söz konusu mektupta Charlemagne, Papa'yı Saracenlerle köle ticaretini teşvikle itham etmektedir. Papa ise cevabî mektubunda böyle bir teşvikin söz konusu olmadığını, söz konusu köle ticaretinin "Grek" tüccarlarla arada gerçekleştiğini, eğer Charlemagne'ın belirttiği suçlu işledi ise de kendilerinin bilgi ve onayı dışında olduğunu iletmiştir.¹³⁴

¹³⁰ Ramey, age., s.7-8.

¹³¹ Samuel Ottewill-Soulsby, "Those Same Cursed Saracens": Charlemagne's Campaigns in the Iberian Peninsula as Religious Warfare," **Journal of Medieval History**, Cilt-Sayı: 42-4 (2016), s. 428.

¹³² Ottewill-Soulsby, agm., s. 428.

¹³³ Marianne Ailes, "Charlemagne 'Father of Europe': A European Icon in Making", **Reading Medieval Studies**, 38 (2012), s. 59.

¹³⁴ Clemens Gantner, "New Visions of Community in Ninth Century Rome: The Impact of the Saracen Threat on the Papal World View," *Visions of Community in the Post-Roman World, The*

Charlemagne'ın seferi, Bretagne Kontu Roland'ın hayatını kaybetmesi ve onu merkeze alan bir destan edebiyatının vücuda gelmesi dolayısıyla önemlidir.

2.2.4. Reconquista

Emevi hâkimiyetinin çöküşünü izleyen ve 1090 yılında Murabıtların Endülüs'e çıkışına dek süren Tayfa Meliklikleri Dönemi Müslümanların ikinci reconquista dalgasına maruz kaldığı dönemdir. 1147'ye kadar süren Murabıtlar Dönemi'nde ise Müslüman Hıristiyan ilişkileri farklı bir boyut kazanmış, Endülüs üzerine Aragon Kralı I. Alfonso önderliğinde Kastilya, Katalonya ve Frank askerlerinin yer aldığı, Papa'nın da desteklediği bir Haçlı Seferi düzenlenmiştir. Endülüs'ün doğusunda güçlü bir Hıristiyan bloğunun doğduğu¹³⁵ Murabıtlar dönemini, Endülüs'te Muvahhid Dönemi izlemiştir. 1238'de Muvahhid hâkimiyeti sona erdiğinde büyük bir reconquista dalgasına maruz kalmış pek çok Endülüs şehri Hıristiyan hâkimiyetine girmiştir. 1492'de Gırnata'nın düşüşüne dek siyasi varlığını sürdüren Nasrîlerin hâkimiyet döneminde ise önceki Endülüs topraklarının çok küçük bir bölümünü kapsamaktadır.

X. yüzyıl başlarında uluslararası bir Ortaçağ süper gücü olarak nitelenen¹³⁶ Endülüs'ün uzun asırlar boyunca Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki, Müslümanların yarımada silinmesiyle son bulacak, savaşların hâkimiyetinde olduğunu kaydeden Grabar, söz konusu çatışma döneminin İslâm fetihlerinin başladığı 711 ilâ Toledo'nun Hıristiyan hâkimiyetine geçtiği 1085'e dek söz konusu edilemeyeceğini belirtir. Söz konusu dönemde ise "Endülüs, ya da İber yarımadasının İslâm hâkimiyeti altındaki toprakları, yalnızca somut başarılarıyla değil, süper güç olduğu zamanlarda nasıl algılandığı ve sonrasında nasıl hatırlandığı yönünden de eşsizdi."¹³⁷ Grabar, İspanya'da Müslüman varlığının ilk dört asrının, Avrupa, Kuzey Afrika ve Batı Asya açısından olağan dışı bir döneme karşılık geldiğini kaydederek bu sıra dışılığın gerekçelerini saptar. Özetle, Antik dönemden farklı olarak Roma ve İran'ın kültürel ve politik etkisi baskınlığını yitirmiştir.

West, Byzantium and the Islamic World, 300–1100, Ed. Walter Pohl vd., (Famham: Ashgate, 2012), s. 403-403.

¹³⁵ Özdemir, age., s. 199.

¹³⁶ Robert Raymond Gabriel Kearns, "The Golden Age of Al-Andalus", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, California State University, Dominguez Hills, 2008), s. 28. Tezin IV. Bölümünün doğrudan "Al-Andalus' Position as a Medieval Superpower" (Bir Ortaçağ Süpergücü Olarak Endülüs'ün Konumu) başlığını taşıması dikkat çekicidir.

¹³⁷ Oleg Grabar, "Islamic Spain, The First Four Centuries An Introduction", *Al-Andalus The Art of Islamic Spain*, *Muqarnas*, (Ed.) Jerrilynn D. Dodds, New York: The Metropolitan Museum of Art (1992), s. 3.

Müteakip dönemde yaşanacak olan Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki rekabet ve çatışma söz konusu olmadığı gibi, bilakis, barışçıl bir hava hâkimdir. Ortaçağın ilerleyen dönemlerinde yaşanacak olan Batı Hıristiyanlığının demografik, ekonomik ve kültürel yayılmacılığı ya da Türk-Moğol İslâm askerî imparatorluklar dönemi henüz hayata geçmemiştir. Üstelik bu, İber yarımadasının kültürel karakterinin kökten değiştiği bir devre karşılık gelir¹³⁸. Bizim konumuz açısından ise bu dönem, Grabar'ın oluşacağına işaret ettiği, Batı Hıristiyanlığı dönemindeki Saracen algısının şekillenmesinde yaptığı etki açısından büyük önemi haizdir. Bu algı, İngiltere'nin de söz konusu tanımlığı (Batı Hıristiyanlığı) benimsemesiyle birlikte, İngiltere'de Saracen algısının gelişiminin temellerinden birini teşkil edecektir. Grabar'ın da dâhil olduğu konunun araştırmacıları için Endülüs'te idrak edilen süreç istisnâ bir barış ve uyum devresine karşılık gelmiş olsa da, Batı Avrupa kimliğinin oluşumunda Saracen'in "öteki" olarak tanımlanması, daha ziyade çatışma ve yeniden fetih dönemlerine ilişkin temasların, algının oluşumu ve aktarımında öne çıkmasına yol açacaktır.

Tıpkı Haçlı terimi gibi Reconquista tanımı da modern tarihçiler için bir mesele teşkil etmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla yarımada Müslümanların siyasî hâkimiyetine son vermek yarımada için farklı Hıristiyan krallıkları için acil bir meseleydi. Asturya-Leon krallıkları ve onların halefleri (Leon, Kastilya, Portekiz) için Vizigot devrinin yeniden ihyası düşüncesi ideolojik bir çerçeve sağlayabilirdi ama aslında yarımada Hıristiyan topluluğu siyasî bakımdan birlik arz etmiyordu. Bu durumda yarımada Hıristiyan hâkimiyetini sağlamak için gerekli birleştirici bir ideolojiye ihtiyaç vardı. Siyasî olarak yeniden ele geçirmeden Hıristiyanların yeniden fethine tedricen dönüşüm bu gerekçeyedir.¹³⁹ Dolayısıyla İber Yarımadasında Reconquista tamamen politik ve ekonomik temelli bir mücadeleden tedricen papalık desteğine sahip saldırgan bir Hıristiyan askerî harekâtı haline gelmiştir.¹⁴⁰

"Müslümanların başlangıçtaki ilerleyişi Hıristiyanların elinde Pireneler etrafında kuzeydeki bölgelerden oluşan küçük bir kuşak bırakmıştı. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda bu bölgede yeni küçük krallıklar İspanya'nın Müslüman sahalarını yeniden fethedip sömürgeleştirmeye başladılar. Hıristiyan duygusu ayrıca

¹³⁸ Grabar, agm., s. 3.

¹³⁹ Lucas Villegas-Aristizábal, "Norman and Anglo-Norman Participation in the Iberian Reconquista c.1018 - c.1248", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Nottingham, 2007), s. 289-290.

¹⁴⁰ Villegas-Aristizábal, agt., s. 278.

Benedikten manastırlarının kurulması ve Santiago de Compostela'nın haccıyla da ifade ediliyordu. Papa VII. Gregorius yeniden fethi, İspanyalı kralların toprak ele geçirme hırslarının yanı sıra, Hıristiyanlar için dinî bir görev haline de getirdi.¹⁴¹ “Hıristiyan İspanya İslâm'ı geri çekilmeye zorlamıştı. X. yüzyıl, peş peşe zaferlerle, yarımadayı İslam egemenliğine bırakmıştı; XI. yüzyılla Katoliklerin karşı fetihleri başlıyordu. Bu, El Cid'in yüzyılıydı. X. Yüzyılda Duero'da olan sınır 1058'de Tajo'ya kadar genişledi. Valencia'yı alan El Cid, Castilla'nın egemenliğini sağladı. Böylece Valencia ve inanılmaz güvenlikteki çevresi Hıristiyan dünyasına geri döndü.”¹⁴² XI. yüzyılda Müslüman devletlerin parçalanması çeşitli Hıristiyan krallıkların hızla yayılmasına imkân verdi. 1085'te VII. Alfonso, Kastilya, Leon ve Galiçya'nın birleşmiş krallıklarının gücüne dayanarak Toledo'yu fethetti. Bu, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki savaşı işaret eden bir olaydı, çünkü İslâm medeniyetinin parlak bir merkezi, daha önce de Vizigotik İspanya'nın başşehri olan bu kent, tekrar Hıristiyanların eline geçti. On ikinci yüzyılda yeniden fetih kurumsallaştı. Topraklı malikâneelerin finanse ettiği Calatrava ve Santiago gibi dinî-askerî kardeşlikler Müslüman bölgeleri fethederek kolonileştirdi.”¹⁴³

Şeyban, yaklaşık sekiz asırda tamamlanan Reconquista'yı üç aşamada değerlendirmenin mümkün olduğunu kaydeder: Valiler döneminde Aştürga'nın (Astorga) düşüşünden Tuleytula'nın düşüşüne dek geçen süre (750-1085) birinci, bu zamandan Muvahhidlerin Endülüs hâkimiyetinin bitişine dek olan süreç (1239) ikinci ve Reconquista'nın en başarılı devresidir. Son aşama ise Nasrîlerin Endülüs'te kalan topraklarda hâkimiyet sağlamasından, bu hâkimiyetin sona ermesine dek geçen süreyi (1238-1492) kapsar.¹⁴⁴

¹⁴¹ Ira M. Lapidus, **İslâm Toplumları Tarihi**, Cilt: 1, Çeviren: Yasin Aktay (İstanbul: İletişim Yayınları 2013), s. 518

¹⁴² Emmanuel Berl, **Attila'dan Timur'a Avrupa ve Asya**, Çeviren: Gülseren Devrim (İstanbul: Doğan Kitap, 1999), s. 112. Berl'in “el-Cid'in yüzyılı” ifadesi, metaforik olarak da değerlendirilebilir. Bauer'in ifadesiyle el-Cid, “tüm yaşamını Müslüman emirler adına Müslüman emirlere karşı, Müslüman emirler adına Hıristiyanlara karşı, Hıristiyan krallar adına Müslümanlara karşı ya da Hıristiyan krallar adına kendi kardeşlerine karşı savaşmakla geçirmiştir.” Onun hâkimiyet sahası, hem Hıristiyanlara, hem Müslümanlara yuva olmuş, “dinin böldüğü bir dünyada, büyük generalin çıkarıcılığı, kazara bir hoşgörü havası yaratmıştır.” Susan Wise Bauer, **Ortaçağ Dünyası**, Çeviren: Mehmet Morali (İstanbul: Alfa Tarih, 2014), s. 674.

¹⁴³ Lapidus, age., s. 518.

¹⁴⁴ Lütfi Şeyban, “Endülüs'te Murabıtlar ve Muvahhidler Dönemlerinde Müslüman-Hıristiyan İlişkileri (Endülüs'ün Geri Alınışı=Reconquista (1085-1238)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002), s. 241.

2.2.5. İngiltere ve İber Yarımadası

Geç Ortaçağ'da İngiltere ve İber Yarımadası dünya tarih ve kültüründe iz bırakan canlı bir şövalyelik ilişkisi geliştirmiştir. Haçlı Seferleri boyunca hanedan evlilikleri,¹⁴⁵ turnuvalar, romanslar, görsel eserler, Britanya Adaları ile İber Yarımadasının şövalye ve aristokratları, işbirliği ve rekabet içerisinde bir şövalyelik geleneği inşa etmişlerdir.¹⁴⁶ Askerî meseleler dışında da İngiltere-İber yarımadası arasında çeşitli ilişkiler söz konusudur. Örneğin, 1106'da 40 yaşındaki Moses Sephardi, Huesca'da vaftiz olup Pedro Alfonso adını almıştır. Onun kaleme aldığı *Disciplina Clericalis*, Hint ve Arap menşeli pek çok fabl ve anekdotu içeren, rahipleri eğitmek için hazırlanmış bir çalışmadır. Kendi türünde Batı'ya Doğu hikâyelerini tanıtan ilk eser olan *Disciplina Clericalis*, daha sonra çeşitli Avrupa dillerine tercüme edilmiş, İngiliz Chaucher'ın da aralarında bulunduğu pek çok yazarı etkilemiştir. Pedro Alfonso'nun İngiltere ile ilişkisi bundan ibaret olmayıp o, bir süre İngiltere'de de yaşamış ve I. Henry'nin sarayında hekim olarak çalışmıştır.¹⁴⁷

Anglo-İber askerî temasları için, XII. yüzyıl önemli bir devre işaret eder. 1112'de Kudüs için yola çıkan İngiliz ve İskoçyalı Haçlılar, İspanya ve Portekiz'de reconquista hareketine destek olmak için durmuşlardır.¹⁴⁸ Normanlar ve onların İngiltere'deki Anglo-Norman halefleri 1140'lardan itibaren İber yarımadasındaki mücadelelerden yalnız haberdar olmakla kalmayıp hem dünyevî hem de kutsal vaatlerle bu mücadelelerin katılımcısı olmaya davet ediliyorlardı. 1142 ve 1147 Lizbon kuşatmalarına pek çok Anglo-Norman katılmıştı.¹⁴⁹ Lizbon'un Hıristiyanların eline geçmesinin temel kaynağının, *De expugnatione Lyxbonensi* adıyla bilinen ve Corpus Christi College, Cambridge'de muhafaza edilen bir İngiliz kroniği olması dikkat çekicidir.¹⁵⁰ Eser, Lizbon seferinde Britanyalıların rolünü belgeler ve İkinci

¹⁴⁵ Bu evlilikler arasında II. Henry ile Aquitaine'li Elanor'un kızı Leonor'un 1170 yılında Kastilyalı VIII. Alfonso ile evliliği; III. Henry'nin oğlu Edward'ın (I. Edward olarak taç giymiştir) 1254'te Kastilyalı Elanor ile evliliği sayılabilir. XII.-XIII. yüzyılda Anglo-İber evlilikleri ve kültürel etkileri için bkz. Rose Walker, "Leonor of England and Elanor of Castile: Anglo-Iberian Marriage and Cultural Exchange in the Twelfth and Thirteenth Centuries", *England And Iberia In The Middle Ages, 12th – 15th century, Cultural, Literary, And Political Exchanges*, Ed. María Bullón-Fernández, (New York: Palgrave Mcmillan, 2007), ss. 67-87.

¹⁴⁶ Wollock, agm., s. 11.

¹⁴⁷ Angus MacKay, **Spain in the Middle Ages, From Frontier to Empire, 1000-1500** (New York: Palgrave Macmillan, 1977), s. 89.

¹⁴⁸ Wollock, agm., s. 11.

¹⁴⁹ Villegas-Aristizábal, agm., s. 375.

¹⁵⁰ Lucas Villegas-Aristizábal, "Revisiting the Anglo-Norman Crusaders' Failed Attempt to Conquer Lisbon c. 1142", **Portuguese Studies**, Cilt-Sayı: 29-1 (2013), s. 7.

Haçlı Seferinin önemli kaynaklarından biridir.¹⁵¹ Kronikte, bir grup Anglo-Norman Haçlı'nın Lizbon'u ele geçirmek üzere daha önce gerçekleştirdiği bir sefere de atıf yapılmıştır.¹⁵²

Tortosa kuşatması sırasında hayatını kaybeden *Anglici* ise özel olarak işaretlenmiş bir mezarlığa defnedilmiştir. 1147-1148'de kuzeybatı Avrupa'dan gelen Haçlı katılımcıları yalnız 1147'de Lizbon'un ele geçirilmesinde pay sahibi olmakla kalmayıp, ondan kısa süre sonra Faro'ya saldırdılar ve nihayet Tortosa'nın kuşatılıp ele geçirilmesinde rol oynamışlardır.¹⁵³ 1144 yılında İmadüddin Zengi'nin Urfa'yı Haçlılardan alması İber yarımadasındaki Reconquista faaliyetleri bakımından Anglo-Norman tarihi için de önemlidir. Urfa'nın düşüşü üzerine Batı'da büyük bir Haçlı Seferi düzenlenmiş, ancak seferde Doğu'da başarı sağlanamamıştır. Batı'da ise İber Yarımadası'nda ise Haçlı harekâtı Ortaçağ'da İberya'da Anglo-Norman müdahalesinin özgün bir örneğini teşkil eder.¹⁵⁴

I. Henry varis bırakmadan öldüğünde İngiltere'de Anglo-Norman toprakları onun kızı Matilda ile yeğeni Stephen arasındaki güç mücadelesinin yol açtığı istikrarsız bir döneme girdi. Bu istikrarsızlık monarşinin gücünün azalması pahasına, bazı soylularla Kilise'nin gücünü arttırmasına yol açtı. Bununla birlikte tamamen Matilda'ya yahut Stephen'a sadık olan, etkin merkezî idareye bağlı bölgeler de mevcuttu. Bunlar İkinci Haçlı Seferine katılımın yoğun olduğu güneydoğu ve güneybatı İngiltere'de çoğunlukta idiler. Aynı dönemde alt soylu sınıftan da büyük mülk sahiplerinin vasalı olarak güç ve zenginliklerini arttıranlar oldu. İber yarımadası ya da Kutsal Topraklara dönük Haçlı faaliyetlerine katılımı finanse edebilenler de genellikle bunlar arasından çıkmış olmalıdır.¹⁵⁵ Bunlara bir de tüccar sınıf eklenebilir. Ancak üst tabaka soylular, VII. Louis tarafından önderlik edilen Haçlı Seferine katılmak üzere Fransa'ya gitmiştir.¹⁵⁶

İngiltere'nin İspanya'daki reconquista hareketine ilgisi, kroniklerinde de yansımaları bulur. Worcester'lı Florence, İspanya'daki Saracenlere karşı

¹⁵¹ Wollock, agm., s. 11-12.

¹⁵² Aristizábal, agm., s. 8.

¹⁵³ Nikolas Jaspert, "Capta est Dertosa, clavis Christianorum: Tortosa and the Crusades", *The Second Crusade, Scope and Consequences*, Ed. Jonathan Phillips ve Martin Hoch, (Manchester ve New York: Manchester University Press, 2001), ss. 90-110, s. 90.

¹⁵⁴ Villegas-Aristizábal, agm., s. 146.

¹⁵⁵ Villegas-Aristizábal, agm., s. 148-150.

¹⁵⁶ Villegas-Aristizábal, agm., s. 158.

savaşmanın, Kudüs'e Hac ile aynı değerde addedildiğini ifade eder.¹⁵⁷ Roger de Hovden, Londra'dan ve diğer yerlerden adamların Kudüs'e gitmek üzere gemilere bindiklerini, İspanya'da Saracen hâkimiyetindeki Silvia şehrini kuşattıklarını ve ele geçirdiklerini kaydeder. Şehri Saracenlerin menfurluğundan temizledikten sonra burada sonsuza dek Hıristiyan hukukunun kaim olmasını emretmişlerdir ve burada bir kilise inşa etmişler, beraberlerinde getirdikleri Flanders'li rahibi şehrin piskoposu atamışlardır. Ardından şehri Portekiz Kralı Sancho'ya vermişlerdir.¹⁵⁸

Kroniklerde, İngiltere'nin dahilinin olmadığı durumlarda da, özellikle nispeten geç dönemlerde, Endülüs'teki reconquista hareketi ve Saracenlerle mücadelenin yer bulduğu söylenebilir. 1236 yılı olaylarını aktarırken Paris'li Matthew, Pisa'lı, Marsilya'lı ve Cenova'luların Aragon Kralı ile birlikte İspanya'nın Septe şehrine saldırdıklarını kaydeder. Onun ifadesiyle, "şehirdeki paganlar ani hücum karşısında ve saldıranların kalabalığını görünce bir anlaşma teklif etmişlerdir. Buna göre üç yıl içerisinde Afrika'daki kralları, ki onlar bu kişiye Dünyanın Emiri diyorlardı, kendilerine etkin bir yardım göndermezse, kendi istekleriyle ve hiçbir zorluk çıkartmadan şehri teslim edeceklerdi. Bu zaman zarfında Aragon kralı ve müttefikleri, söz konusu anlaşma teklifinden önce ele geçirmiş buldukları köprü üzerine bir kule yapabilir, bu kuleyi istedikleri gibi tahkim edebilirlerdi. Kordoba'nın ele geçirilmesi ve Septe'nin de ele geçmeye hazır olması Hıristiyanların umutlarını yükseltirken Saracenleri, özellikle de Afrika kralını alarma geçirdi."¹⁵⁹

2.3.SİCİLYA

Norwich, Sicilya'nın tarihsel önemini aktarırken, Akdeniz'deki en büyük fakat en mutsuz ada olduğunu belirtir. Sicilya, Avrupa ve Afrika arasında bir atlama taşı, Doğu ile Batı arasında bir kapı, Latin ve Grek dünyaları arasındaki bağlantı noktasıdır. Aynı zamanda müstahkem bir mevki, bir takas ve gözlem noktasıdır ve bütün bu özellikleri sebebiyle asırlar boyunca Akdeniz'de hâkimiyet sağlamak isteyen güçlerin mücadele konusu olmuştur. Dahası, bunlardan pek çoğuna ait

¹⁵⁷ Florence of Worcester, **The Chronicle of Florence of Worcester, with the two Continuations**, Latince'den İngilizce'ye çeviren: Thomas Forester, (Londra: Covent Garden, 1854), s. 300.

¹⁵⁸ Roger de Hoveden, **The Annals of Roger de Hoveden, Comprising The History of England and of Other Countries of Europe from AD 732 to 1201**, Latince'den İngilizce'ye çeviri ve notlar: Henry T. Riley, C. II, (Londra: H. G. Bohn 1853), s. 124.

¹⁵⁹ Matthew Paris, **English History, From the Year 1235 to 1273**, Latince'den Çeviren J. A. Giles, C. I, (Londra: Covent Garden, 1889), s. 32-33.

olmuştur ama tam olarak hiç birinin bir parçası olamamıştır.”¹⁶⁰ Onun işaret ettiği bölgede hâkimiyet sağlamak isteyen güçlerden biri de Müslümanlardır.

Müslümanlardan önce adada hâkim olan Bizans için Sicilya önemli bir merkez olma özelliğindedir. I. Justinianos devrinde eski Roma İmparatorluğu'nun yeniden ihyası amacıyla Ostrogotlara karşı verilen mücadelelerde üs olarak kullanıldığı gibi, 552 yılında da thema sistemi kapsamında bir merkez olarak teşkilatlandırılmıştır. 660'lı yıllarda İmparatorluk başkentini Batı'ya taşıma azminde olan II. Constans tarafından ise Bizans İmparatorluğu'na başkentlik yapmıştır. 668'de Konstantinopolis'in yeniden başkent olmasından sonra da Bizans'ın önemli bir eyaleti olmaya devam etmiştir.¹⁶¹

Sicilya'ya ilk İslâm akını 652 yılında başlayıp Emevîler'in son yıllarına kadar aralıklarla devam etti ise de, herhangi bir toprak kazanımı olmamıştır.¹⁶² Abbasiler döneminde ise Bizans'ın bölgede güçlü bir donanma bulundurması sebebiyle ilk yıllarda herhangi bir askerî harekât yapılamamış, ancak adayla olan ticarî ilişki sürdürülmüş, bu bağlamda barış anlaşmaları imzalanmıştır. Bu barış ortamı, 826'da Sicilya Valisi Konstantin Souda'ya karşı isyan eden adadaki Bizans deniz kuvvetlerinin kumandanı Euphemios'un Ağlebî Emîri Ziyâdetullah'tan yardım istemesi üzerine bozulmuş, 10.000 kişilik Müslüman donanması Euphemios'un donanmasıyla birleşerek 827'de Mâzere'yi (Mazara del Vallo) fethetmiş; 842'ye gelindiğinde bütün Mâzere bölgesi Müslümanların eline geçmiştir. 902 yılına kadar adanın fethi tamamlanmıştır.¹⁶³

İtalya'da Saracen faaliyetlerine ilişkin ilk kayıtlar İngiliz kaynaklarında da yansıma bulmuştur. Anglo-Sakson Kroniği, 982 yılı olaylarını aktarırken Saracenlerle II. Otto arasındaki mücadeleye de değinmiştir. Kayıt şu şekildedir: “Bu yılda Roma İmparatoru Otto, Grek topraklarına [Calabria] gitti ve orada Saracenlerin Hıristiyan halkı yağmalamak için denizden gelen kalabalık kuvvetleriyle karşılaştı. İmparator onlarla savaştı ve her iki taraf da büyük kayıplar verdi.”¹⁶⁴

¹⁶⁰ John Julius Norwich, **Sicily, An Island of the Crossroads of History** (New York: Random House, 2015), s. xiii.

¹⁶¹ Gülmiş Vesile Canik, “Sicilya'da Müslümanlar (827-1243)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi ABD, İzmir 2010), s. 8-9.

¹⁶² Mahmut H. Şakiroğlu, “Sicilya”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 37 (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), s. 138.

¹⁶³ Şakiroğlu, agm., s. 138.

¹⁶⁴ **The Anglo-Saxon Chronicle**, s. 86. Burada II. Otto'nun oğlu ve ardılı olduğu I. Otto'nun “ilk kutsal Roma imparatoru” olmasına da değinmemiz yerinde olacaktır. I. Otto, Almanya ve İtalya

Sicilya ve Anglo-Norman toprakları arasında ilişkileri geliştiren sebeplerden birisi, hiç olmazsa XII. yüzyıl ortalarına dek takip edilebilen, Norman ailelerin güney kollarının soy bağları ile ilişkilerini kopartmamasıdır.¹⁶⁵ 1066'da İngiltere'nin Fatih William tarafından ele geçirilmesinden 1116'da Sicilya'da Kötü William'ın ölümüne dek iki ülke arasındaki ilişkiler sürekli ve yakın olmuştur ama bu, iki devletten ziyade ailelerin ve bireylerin ilişkileridir. İngiltere, Normandiya, Apulia ve Sicilya arasında akrabalar ve arkadaşlar sürekli gidip gelmişler, hanedanlar ve kiliseler kurmuşlar, Haçlı Seferlerine katılmışlar ve Antakya'da bir başka Norman devletinin kuruluşunda rol oynamışlardır. Bu hareketler genellikle bireysel ve itici gücü de şahsî ilişkiler olmuştur.¹⁶⁶ Haskins, XII. yüzyılın iki Norman devleti olarak Sicilya ve İngiltere'nin ortak noktalarına dikkati çeker: Her ikisi de işgal ile kurulan Anglo-Norman ve Sicilya Krallıkları, farklı ve düşman toplulukları tek bir hâkimin egemenliği altında birleştirmekle kalmayıp bütünleşme öylesine güçlü gerçekleşmiştir ki, kendi dönemleri için Batı Avrupa'nın en güçlü ve gelişmiş teşkilata sahip hükümetlerini tesis etmişlerdir. Ancak bu elbette iki ülkenin kurumlarının kökten farklılıkları ve bunun altında yatan sebepleri ortadan kaldırmamaktadır.¹⁶⁷

Roberts, Araplar Sicilya'ya çıktığında, adanın Latin Avrupa'nın bir parçası olmadığını kaydeder. Sicilya, hala bir Bizans eyaleti olarak din, kültür, dil ve devlet yapısı bakımından Yunan dünyasına aitti.¹⁶⁸ Ordericus Vitalis, Saracenlerin Sicilya'ya saldırılarının başlaması üzerine Bizans İmparatoru Maniaces'in [Konstantin Monomakhos'a karşı taht iddiacısı olmuş ama başarı sağlayamayarak öldürülmüştür] Sicilya'daki kutsal eşyaları, kâfirlerin burayı istila etmeleri halinde kirletilmemeleri için İstanbul'a aktardığı kaydetmiştir.¹⁶⁹ Sonraki iki yüzyıl boyunca

topraklarının kralı olarak kâfir Macarlar karşısında 955 yılında Lechfeld Savaşını kazanmış ve 962'de de Romalıların imparatoru olarak taç giymiştir. Ancak imparatorluk unvanını almak için Papa XII. Johannes'in istediği bağlılık yeminini etmiştir. Bu bağlılık yemini Papa'nın Otto'nun artan gücü karşısındaki endişelerini gidermemiş, Papa, Macarları Almanlar üzerine saldırıya teşvik etmiştir. Nihayet Otto, XII. Johannes üzerine giderek onu devirmiş ve kendi yetkisiyle yeni bir Papa, VIII. Leo'yu atamıştır. Bauer, age., s. 589-591.

¹⁶⁵ Haskins, agm., s. 435.

¹⁶⁶ Evelyn Jamison, "Alliance of England and Sicily in the Second Half of the 12th Century", **Journal of the Warburg and Courtauld Institutes**, Sayı: 6 (1943), s. 20.

¹⁶⁷ Haskins, agm., s. 432.

¹⁶⁸ Roberts, age., s. 148.

¹⁶⁹ Ordericus Vitalis, **The Ecclesiastical History of England and Normandy**, Çeviren: Thomas Forester (Londra: Henry G. Bohn, 1854), s. 162.

bu yapıya hemen hemen hiç dokunulmamış, ancak ada tam anlamıyla işgal edildikten sonra İslam dünyasının içine katılmıştır.¹⁷⁰

Sicilya’da İslâm hâkimiyeti ancak XI. yüzyıla dek devam etmiş, ardından Normanlar adada hâkimiyetlerini tesis etmişlerdir. Normanların ilk kafilesi 1060’ta Messina Boğazı’nı geçtiyse de bölgede kalmamış, ancak kısa zamanda tekrar dönmüşlerdir. 1072’de, liderlerinden biri olan Roger d’Hauteville “Sicilya Kontu” ilan edilmiştir. Onun kurduğu yönetim zorunluluktan dolayı Müslüman kâtipler, askerler, muhasebeciler, vergi tahsildarları istihdam etmiş; Müslüman direnişinin son merkezlerini yok etmek onlarca yılı bulmuştur.¹⁷¹

Sicilya’da Normanların ilk faaliyetlerine ilişkin kayıtlarda Hıristiyan halkın Normanların gelişinden memnun olduğu ancak Müslümanlara sadakatten ayrılmaya da pek yanaşmadıkları yolunda ifadeler mevcuttur. Goffredo Malaterra, Roger d’Hauteville ve kardeşi Robert Guiscard’a dair yazdığı kroniğinde Val Demone’deki Hıristiyanların “Müslümanlara sevgilerinden değil ama can ve mal güvenliklerini sağlamak için onlara vergi ödediklerini, bundan dolayı da onlara sadakatten ayrılmaya yanaşmadıklarını” kaydetmiştir.¹⁷²

Papalık açısından da Sicilya’nın Norman idaresine geçmesi önemlidir. VIII. yüzyılda Papa III. Leon’un Bizans’ın tasvir kırıcı politikasını reddi, Bizans İmparatoru’nun Sicilya’yı kilise hiyerarşisinde Papalıktan alıp Patrikliğe bağlamasına yol açmıştır. Sicilya’da Norman hâkimiyetinin tesisi, burada Papalık idaresinin de yeniden tesisi anlamına gelecektir.¹⁷³ Nitekim Papa Aleksander, Malaterra’nın ifadesiyle, paganlar üzerindeki zaferlerden çok etkilenmiş, Hıristiyan inancının burada hâkim olmasını desteklemek üzere, askerlerinin Saracenlere karşı onun altında savaşması için Roger’a papalık mührüyle bezenmiş bir flama göndermiştir.¹⁷⁴ Böylece Sicilya’da Norman istilası, İspanya’da Reconquista ile birlikte ilerlemiş, Güney Akdeniz’de Müslüman hâkimiyetindeki topraklara yönelik reaksiyon, kısa sürede kitlesel ve muazzam Haçlı hareketi ile devam etmiştir.¹⁷⁵ Geoffrey Malaterra’nın bu dönemdeki mücadelelere ilişkin aktardığı bir anekdot, Saracenlere atfedilen yamyamlığın da bir örneğidir. Buna göre son derece cesur bir

¹⁷⁰ Roberts, age., s. 148.

¹⁷¹ Roberts, age., s. 211.

¹⁷² Geoffrey Malaterra, **The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and His Brother Duke Robert Guiscard**, İngilizceye Çeviren: Kenneth Baxter Wolf, (The University of Michigan, 2005), s. 92.

¹⁷³ Malaterra, age., s. 111.

¹⁷⁴ Malaterra, age., s. 111.

¹⁷⁵ Norwich, age., s. 66.

savaşçı olan Sermo, bir tuzağa düşürülmüş, yiğitlikle mücadele ettiyse de Saracenlerin eline geçmiş, Saracenler, onun yiğitliğinin kaynağı addettikleri yüreğini çıkartıp yemişlerdir. Beraberindeki adamların başları kesilip Afrika'ya gönderilirken, onun başı da kesilip bir mızrağın ucunda gezdirilerek teşhir edilmiştir.¹⁷⁶

Roger, Sicilya'da toprak idaresini düzenleyerek adaya feodal bir yapı kazandırdı. Yaşayan Müslüman nüfus, büyük ölçüde feodal lortların serfleri haline geldi. Pantalica'daki Müslümanların çıkardığı ve Roger tarafından kolayca bastırılan ayaklanma gibi bazı olumsuzluklar yaşansa da, genel olarak Roger'ın Müslümanlara gayet toleranslı davrandığı kabul edilir.¹⁷⁷ Sicilya'nın refahı ve istikrarının hem Müslüman dış dünya ile ticaret, hem de yerel Müslüman nüfus ile iyi ilişkilere dayanması, ilk etapta Normanların faydacı uygulamaları benimsemesini sağlamıştır. Dolayısıyla Normanlar, hiç olmazsa idarelerini tesis ettikleri ilk kuşaklar için, kendi hâkimiyetlerini tehdit etmediği sürece, nispeten huzurlu bir dönem yaşadılar.¹⁷⁸

O'Shea, Normanların Sicilya'ya hâkim olduktan sonra onları gelişmişlikte kat kat aşan bir halkın hâkimleri olduklarını ve eksikliklerini kabul ederek kısa süre önce ortadan kalkmış olan Emevî Kurtuba *convivencias*ının Hıristiyan tarafındaki bir eşdeğerini ortaya koyduklarını kaydeder. Üstelik bunun, "Palermo'nun XI. ve XII. yüzyıllardaki yükselişi sırasında Akdeniz'in, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki en kızgın anını" yaşamakta olmasına dikkati çeker.¹⁷⁹

Roger, 1101 yılında geride çocuk yaşta iki oğul bırakarak öldü. 1101 ve 1111 yılları arasında idare, büyük kardeş Simon'un vekili sıfatıyla anneleri Adelaide del Vasto'da oldu. 1105'te Simon ölünce, Roger (1112–1154) tahtın tek varisi haline geldi ve 1112 yılında on altı Sicilya kralı olarak tahta oturdu. Roger, 1117 yılında Kastilya Kralı VI. Alfonso'nun kızı Elvira ile evlendi. 1127 yılında ayrı ayrı yönetilen bölgeler II. Roger altında, gerek antlaşmalar gerek çatışmalar sonucu birleşti. II. Roger'ın 1130 yılının Noel gününde Palermo'da yapılan görkemli bir

¹⁷⁶ Malaterra, age., s. 127.

¹⁷⁷ Canik, agt., s. 55.

¹⁷⁸ Brian A. Catlos, **Muslims of Medieval Latin Christendom c. 1050-1614** (UK: Cambridge University Press, 2015), s. 113. Yaklaşımın Hıristiyan perspektifini yansıttığını kaydetmemiz mümkündür. Catlos, Normanların Müslüman halkın idaresinde onlar için anlaşılır olan eman, cizye, zimmet gibi terimlerle belirlenen bir yöneten ilişkisi tesisini belirtir. Bu terimler Müslümanlar için yalnız anlaşılır olmakla kalmayıp aynı zamanda kendilerine uygulanması rahatsızlık verici de olmalıdır. Catlos, age., s. 113.

¹⁷⁹ Stephen O'Shea, **İnanç Denizi, Ortaçağ Akdenizinde İslâm ve Hıristiyanlık**, Çeviren: Egemen Demircioğlu (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), s. 171.

törenele, Sicilya'nın, Calabria'nın ve Apulia'nın kralı olarak taç giymesıyla bölge Roma döneminden beri ilk defa aynı çatı altında yönetilmeye başlandı.¹⁸⁰

Papanın 1130'da II. Roger'ın Krallığını onaylamasıyla ortaya çıkan Sicilya Krallığı yaklaşık bir yüzyıl boyunca, birbirine karışan Latin, Yunan ve Arap geleneklerinin yarattığı farklı bir hava içinde yaşamıştır. Bu durum kalıcı olmasa da, ada bir müddet yan yana yaşayan toplumlara ev sahipliği yapmış, böylece Normanlar vasıtasıyla Batı Hıristiyan dünyasının (ve dolayısıyla daha sonra Avrupa'nın) tarihiyle arasında sıkı ve kalıcı bir bağ oluşan Sicilya, aynı zamanda bu farklı toplumların gelenek, kanun, dil ve kültürlerini belli bir ölçüde paylaşmasına sahne olmuştur.¹⁸¹ Ancak Haçlı Seferleri çağında böyle bir ortamın Hıristiyanlık harcıyla kimlik inşası gerçekleştiren Avrupa için kabul edilebilir olduğunu söylemek olası görünmemektedir. Nitekim, Papa IV. Innocent, 1245 yılında II. Frederick'in hem Kutsal Roma İmparatorluğu, hem de Sicilya Krallığı tahtından indirilmesi amacıyla bir konsil toplamıştır. Bunun için II. Frederick'in Saracenlerle arkadaşlığı, onlarla karşılıklı mektup ve elçilik teatisi içerisinde bulunması, onların dini ritüellerine değer vermesi gibi gerekçeler gösterilmiştir.¹⁸²

Bununla birlikte aynı hâkim, II. Frederick, Ortaçağ Avrupa'sının “en İslamofobik hükümdarı” olarak nitelenmektedir.¹⁸³ II. Frederick'in Batı Avrupa'da Yahudi, Müslüman ve paganlara karşı tutumun önemli dönüşümler geçirdiği bir zamanda yaşadığını kaydeden Abulafia, aslında onun Latin Hıristiyan dünyasının sınırlarında bulunan üç devletten (Sicilya, Almanya ve Kudüs) birinin kralı olarak hareket ettiğini kaydeder. Her üç sınırda da sınırın ötesinde yahut Hıristiyanların arasında yaşayan inançsızlar sorununa özgün karşılıklar geliştirilmiştir. Frederick, İslâm ve Hıristiyanlığın fizikî sınırında yetişmiş bulunan Sicilya kralı olarak Yahudi, Rum ve Müslümanların hâkimi görünümünde iken, Haçlı Seferlerini desteklemek hatta üstlenmek suretiyle bir Hıristiyan kralın görevlerini yerine getirmeyi de sürdürmüştür.¹⁸⁴

Norman yönetiminin Sicilya'da yarattığı ve uzun süre bozulmayan toplumsal hoşgörü, onun zamanında kaybolalı çok olmuştu. 1220'de isyan çıkardıkları

¹⁸⁰ Canik, agt., s. 56.

¹⁸¹ Roberts, age., 211.

¹⁸² Joshua C. Birk, **Norman Kings of Sicily and the Rise of the Anti-Islamic Critique – Baptized Sultans**, (UK: Palgrave Macmillan, 2016), s.1.

¹⁸³ Catlos, age., s. 120.

¹⁸⁴ David Abulafia, “Ethnic Variety and Its Implications: Frederick II's Relations with Jews and Muslims”, **Studies in the History of Art**, Cilt: 44, (1994), s. 213.

gerekçesiyle adadaki son Müslümanları sürüp Apulia'ya yerleştiren de bizzat II. Frederick'tir. Uzun bir zaman boyunca yaygın olarak pogromlar yapıldı. Sicilya “etnik temizliğin” ilk örneklerinden biri oldu. Din değiştirme, dinler arası evlilik, Hıristiyan göçleri yüzünden yer değiştirme ve nihayet ada dışına sürme yoluyla gerçekleşen bu temizlik sonunda yeni bir Latin toplumu yaratıldı.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Black, age., s. 228-229.

3. BÖLÜM: HAÇLI SEFERLERİ VE İNGİLTERE

İngilizce *Crusade* terimi köken itibariyle Fransızca *Croisade*¹⁸⁶ kelimesinden türetilmiştir ve XI-XII. yüzyıllar arasında gerçekleşen Batı Avrupalı toplulukların Kutsal Toprakları Saracenlerden ve Türklerden geri almak için düzenledikleri seferleri adlandırmak için kullanılır. Polat, Batılı tarihçilerin Haçlı Seferleri üzerine yaptığı tanımlamaları dörde ayırır. Bunlar, Tanrı adına yapılan her dinsel savaşı Haçlı Seferi olarak niteleyenler, Ortaçağ dönemi halk hareketlerini, Ortaçağa özgü Hıristiyan zihniyetinin ürünü olarak kabul edenler, sadece Kudüs'ün kurtarılması adına yapılan seferleri gerçek anlamda Haçlı Seferi olarak görenler ve Haçlı yemini edilen ve Haçlı Seferlerine yönelik vaaz verilen tüm seferlerin Haçlı Seferi olarak kabul edilmesi gerektiğine inananlardır.¹⁸⁷ Bu tasniften de anlaşılacağı üzere Haçlı Seferleri muğlâk bir kavramdır. Üstelik daha önce de belirttiğimiz üzere, o dönemde kullanılan bir kelime de değildir. Batı Avrupa'dan yola çıkıp Kudüs'e giden ve burayı 1099'da zapt eden şövalye ordularına hacılar veya keşif heyeti deniliyordu.¹⁸⁸

Haçlı Seferleri, genellikle tarihçilerin sebepleri üzerinde uzlaşmadığı bir konudur. Pek çok tarihi olay gibi Haçlı Seferleri de zincirleme olayların sonucudur ve tarihçilerin kendi kültürlerine ve düşüncelerine göre hangi arka planı anlatmayı tercih ettiği bu noktada önemlidir. Öne çıkan yorumlar arasında VII. yüzyılda İslam'ın yükselişi ve Kudüs'ün, Kutsal Toprakların fethi; Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'nun doğusundaki askerî faaliyetleri ve Ermeni askeri aristokrasisini silahsızlandırmak suretiyle doğu sınırlarında istemediği zayıflık; Selçuklu Türklerinin XI. yüzyılda İslam dünyasının doğusunu ve merkezinin çoğunu fethetmesi sayılabilir.¹⁸⁹

XI. yüzyıl Batı Avrupa'sında ortaya çıkan Haçlı Seferleri hareketini anlamak için öncelikle toplumun durumunu bilmekte fayda vardır. Ancak ne hareketin ortaya

¹⁸⁶ Kutsal Savaş

¹⁸⁷ İbrahim Ethem Polat, **Haçlılara Kılıç&Kalem Çekenler** (Ankara: Vadi Yayınları, 2007), s. 67.

¹⁸⁸ Jane Burbank ve Frederick Cooper, **İmparatorluklar Tarihi, Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik**, Çeviren: Ahmet Aybars Çağlayan (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2011), s. 94.

¹⁸⁹ David Nicolle, **The First Crusade 1096-99** (Oxford: Osprey Publishing, 2003), s. 8-9.

çıkıldığı toprakların ne de o topraklarda yaşayan insanların genel bir tasvirinin bu konuyu anlamamızda etkili olduğu söylenebilir. Ortaçağ toplumunu yavaşça bu noktaya getiren güçlerin ne olduğuna dair çizilecek bir resim şüphesiz ki çok daha etkili olacaktır. VI. asırdan beri devamlı olarak şekillenen siyasi ve ekonomik kurumlar Ortaçağ medeniyetinin temelini oluşturmaktadır. XI. yüzyılın, Fatih William, imparatorlar III. Henry ve IV. Henry, Sicilya'lı I. Roger ve Kastilya'lı VI. Alfonso gibi öne çıkan isimlerinin hepsi asker-devlet adamıydı ve yine onlarla aynı dönemde yaşamış Papa VII. Gregorius, Cluny'nin ilk başrahipleri ve Lanfranc başpiskoposu da papaz-devlet adamıydı. Hepsi de güç ve düzen peşindeydi. Dönemin önde gelen dini kurumu Cluny bile ruhani olmaktan ziyade idari bir kurum gibiydi.¹⁹⁰ Kısacası, XI. yüzyılın içinde bulunduğu birbiriyle iç içe geçmiş bu siyasi, askeri ve dini ortamın seferlerin en temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Işın Demirkent, Haçlı Seferlerinin doğuşunda Ortaçağ Avrupa toplumunu asıl zorlayan unsurların siyasal, sosyal ve ekonomik unsurlar olduğunu ifade eder. Batılılarca ileri sürülen dini nedenler ise sadece itici bir güçtü. Avrupa toplumu üzerinde büyük bir etkiye sahip olan kilise, hem Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılara çare arıyor hem de gittikçe artan gücünü Doğu'ya hâkim olmak için kullanmak arzusu güdüyordu. Dolayısıyla kilisenin Doğu'ya yapılacak bir seferi topluma yararlı göstermesi ve bunu yaparken de dini motifler kullanması normaldi. Demirkent'e göre seferlerin asıl amacı, her ne kadar dini motiflerle süslenip bir Hıristiyanlık hareketi gibi gösterilse de tamamen siyasi olup Batı'nın Doğu, özellikle de Anadolu üzerindeki hâkimiyet planları ile alakalıdır.¹⁹¹ İtalyan tarihçi Franco Cardini Haçlı Seferleri hareketinin nedeni şu sözlerle ifade eder; "Bu hareket aslında Avrupa-batı dünyasının demografik, ekonomik ve toplumsal açıdan genel canlanma döneminin Akdeniz dünyasına yansıma süreci içinde yer alır. 'İlk Haçlı Seferi' olarak söz edilmesi âdet olan 1096-1099 seferinden paradoksal olarak *superiorem non recognoscens* [kendinden üstünü tanımayan] ilk Avrupa feodal monarşisi doğar," şeklindedir. XIII. yüzyılda nadiren kullanılan "Haçlı Seferi" terimi XIV-XV. yüzyıllar itibariyle yaygınlaşmaya başlamıştır. Seferlerin tarihi gelişim süreci farklı aşamaları ve amaçları kapsamaktadır. Bir kısmı

¹⁹⁰ Kenneth M. Setton, **A History of the Crusades** "Cilt:1" (Madison, Milwaukee and London: The University of Wisconsin Press, 1969), s. 3.

¹⁹¹ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri**, Haçlı Seferleri Tarihi. Derleyen: Ebru Altan (İstanbul: Dünya Kitapları, 2007), s. 2.

Kuzeydoğu Avrupa'yı fethedip Hıristiyanlığı o bölgede yaymayı veya kâfirliğin yayılmasını engellemeyi hedeflerken, bir kısmı da papalığın siyasi düşmanlarına karşı yapılmıştır. XIV. ve XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar olanlar ise yayılmakta olan Türk-Osmanlı egemenliği karşısında Avrupa'yı koruma girişimi niteliğindedir.¹⁹² Demirkent, ayrıca Haçlı Seferleri'ne katılanlara günahların affı sözü verilirken bu dinî motifin siyasi emelleri gerçekleştirmeye yönelik de kullanıldığını ve “Kutsal toprakları kurtarmak” sloganının bu amacı gizlemek maksadını taşıdığını belirtir.¹⁹³

Kutsal toprakların Hz. Ömer'in 638'de Kudüs'e girmesinden¹⁹⁴ beri Müslümanların elinde olması Bizans Hıristiyanlığının pek hoşuna gitmese de sadece bir teşebbüs hariç Kudüs'ü almak adına ciddi bir girişimde bulunmamışlardır. Batı Hıristiyan dünyasının da bu konuda önemli adımları olmamakla birlikte Roma kilisesinin asıl isteği tüm Hıristiyanlık âleminin tek önderi olmak olmuştur. Bu noktada karşısında duran ve benzer istekleri olan İstanbul patrikliği ile ilişkilerin iyice bozulması neticesinde XI. yüzyılın sonlarına doğru Doğu'ya karşı harekete geçmek için uygun ortamın oluştuğu düşünülüyordu. XI. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Bizans İmparatoru VII. Mikhail'in doğu sınırının güçsüzleşmesi gerekçesiyle Papalık aracılığıyla Avrupa'dan Türklere karşı destek istemesi neticesinde Papa VII. Gregorius bunun Türkleri Avrupa'dan atmak için bir fırsat olduğunu düşünerek bu isteğe olumlu yanıt vermiş; ancak böyle bir askerî yardım sağlanamadığından bu girişim sonuçsuz kalmıştır.¹⁹⁵ Doğuya gerçekleştirilecek bir

¹⁹² Franco Cardini, “Haçlı Seferleri ve Kudüs Krallığı”, *Ortaçağ: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler*, Ed. Umberto Eco, Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2014), s. 49-50

¹⁹³ Işın Demirkent, **Haçlı seferleri** (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997), s. 1.

¹⁹⁴ Kudüs'teki Müslüman hâkimiyetinin, İslâm idare biçiminin doğası gereği, gayrimüslimlerin yaşam ve inanç biçimlerini değiştirmeye yönelik zorlayıcı bir etkisi olmadığı görülmektedir. Runciman'ın ifadesiyle; “Milâdi 638 yılının şubatında bir gün halife Ömer beyaz bir deve üstünde Kudüs'e girdi. Giysileri yırtık pırtık, toz içinde ve kendisini izleyen ordu kaba görünüşlü, üstü başı dökülen, ama disiplinine denecek bir şey olmayan bir ordu idi. Yanında, itaate alınan şehrin büyüğü sıfatıyla patrik Sophronios bulunuyordu. Ömer doğruca, dostu [Hz.] Muhammed'in göğe çıkmış olduğu Süleyman Tapınağı'nın bulunduğu yere gitti. Onun buradaki tutumunu izlerken patrik, Hristos'un sözlerini hatırlıyor ve gözlerinden akan yaşlarla *İncil*'in şu sözlerini mırıldanıyordu: *Peygamber Daniyal vasıtasıyla sözü edilen tahribatın dehşetine bak!*

Halife bundan sonra Hıristiyanların kutsallaştırılmış yerlerini görmek istedi. Patrik onu Kutsal Mezar kilisesine götürdü ve görülecek ne varsa gösterdi. Onlar kilisede iken Müslümanların namaz vakti yaklaşmıştı. Halife seccadesini nereye serebileceğini sordu. Sophronios ondan, bulunduğu yerde kalmasını rica etti, fakat Ömer, müteassıp adamlarının, onun ibadet ettiği yeri İslâm için alıkoyacaklarından korktuğunu söyleyerek meşhedin avlusuna çıktı ve namazını orada kıldı. Söylediği de gerçekleşti. Ön avlu Müslümanlar tarafından alındı ve fakat kilise, eskiden ne ise o, Hıristiyanlığın en kutsal yeri, olarak kaldı.” Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Cilt:1, Çeviren: Prof. Dr. Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), s. 3.

¹⁹⁵ Demirkent, age., s. 1-2.

kutsal savaş fikrinin Papa VII. Gregorius'tan itibaren mevcut bulunduğunu belirten Atiya da, 1071 Malazgirt Savaşı sonucunda Hıristiyanlığın doğuda Türklere karşı son siperinin de düşmüş olmasını buna sebep gösterir. Ancak bu sefer gerçekleştirilememiştir.¹⁹⁶ VII. Gregorius, Kudüs'ü değil ama Bizans topraklarını Müslümanlardan kurtarmak için devrin seküler otoritelerine bir mektup yazmış, ancak devrin şartlarında çağrısı karşılık bulmamıştır.¹⁹⁷ Dolayısıyla, Papa Urban'dan önce Müslümanlara karşı silahlı bir hareket fikri 1074'te Papa VII. Gregorius tarafından ortaya atılsa da, o dönemde laik ve ruhani kesim arasındaki çatışmalar nedeniyle bu fikir hayata geçirilememiştir.¹⁹⁸ “Ama şimdi bu konuda Kilise şu düşünceye gelmişti: Eğer dünyevi iktidar boşluğu varsa, haydi diyelim ki iktidar karşı çıkıyorsa, savaşlara karar vermek Kilisenin hakkı hatta görevidir.”¹⁹⁹ Nomiku, seferlerin başlangıcının altında yatan sebebi şu cümle ile özetler: “Batı'nın nefreti, yıllarca Frengistan'a korku salmış, ancak şimdi bir dereceye kadar zayıflamış gibi görünen bu İsa düşmanı Müslümanlara karşı odaklaşıyor ve patlayacağı bir neden arıyordu.”²⁰⁰

Atiya, ayrıca Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un II. Urban'a başvurmadan önce, Flanders Kontu I. Robert'ten Türklere karşı askerî yardım talebinde bulunduğunu da belirtir.²⁰¹ Papalık ile Bizans'ın arasının 1054 yılından itibaren gereksiz bir şizma yüzünden açık olduğunu ifade eden Norwich, Papa'nın Bizans İmparatoru Nikephoros Botaniates'i aforoz ettiğini, aynı cezayı Aleksios

¹⁹⁶ Aziz S. Atiya, **Crusade, Commerce & Culture** (Bloomington: Indiana University Press, 1962), s. 47; John Julius Norwich, **Bizans 3, Gerileme ve Çöküş Dönemi MS 1082-1453**, Çeviren: Selen Hırçın Riegel (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2013), s. 54-55.

¹⁹⁷ Şaban Ali Düzgün, “İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, Cilt-Sayı: 14-3,4 (2001), s. 352. Düzgün'ün aktardığı mektup şu şekildedir: “Bu mektubu taşıyan kişi Filistin'den yeni döndü ve ziyaretimize Roma'ya geldi. Birçok insandan duyduğunu bize anlatmaktadır. Bu haberlere göre putperest bir ırk, Hıristiyanları alt etmiş ve önüne çıkan her şeyi tahrip ederek İstanbul'un duvarlarına gelip dayanmıştır. Ele geçirdiği toprakları zulümle idare etmekte ve binlerce Hıristiyanı koyun gibi boğazlamaktadır. Eğer Allah'ı seviyor ve Hıristiyan olarak anılmak istiyorsak, bu büyük (Yunan) İmparatorluğunun ve Hıristiyanların içine düştüğü duruma üzölmeliyiz; fakat sadece üzölmek yetmez. Kurtarıcımızın (İsa) bize sunduğu model, onları kurtarmak için kendi hayatlarımızı ortaya koymak şeklinde tecelli etmiştir. ‘Sevgiyi bununla biliyoruz çünkü o bizim uğrumuz canını verdi; bizim de kardeşler uğruna canlarımızı vermemiz gerekir. Bu yüzden Hıristiyan Grek kardeşlerimizin yardımına koştüğümüzda Allah'ın merhameti ve kudretiyle yanımızda olacağını bilin.” Düzgün, agm., s. 352.

¹⁹⁸ Emrullah Kaleli, **Haçlı Seferleri Zamanında Bizans ve Batılılar 1096-2014** (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), s. 67.

¹⁹⁹ Claude Cahen, **Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı**, Çeviren: Mustafa Daş (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2016), s.83.

²⁰⁰ H. A. Nomiku, **Haçlı Seferleri**, Çeviren: Kriton Dinçmen (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997), s. 18.

²⁰¹ Atiya, age., s. 47-48.

Kommenos tahta çıktığında ona da uyguladığını belirtir. Papa Urban ise 1089 yılında İmparator Aleksios'un aforoz cezasını kaldırmıştır. Bu tutumu olumlu karşılayan İmparator, başkentteki kapatılmış bulunan Latin Kiliselerini yeniden açtırmıştır. Bundan sonra Papa'nın gönderdiği elçileri kabul eden İmparator, düzenlenecek bir dinî konsile temsilci göndermesi talebini kabul etmekle kalmamış, elçiler aracılığıyla Türklere karşı yardım talebini de iletmiştir.²⁰²

Türklere karşı yardım çağrısı hususunda Urban, imparatorun yardım isteğini kabul ederek bir nevi bu durumu fırsata çevirdi. Zira kendisi de tüm Hıristiyanlık âlemi üzerinde hâkimiyet kurmayı istiyordu. O, sınırlı sayıda toparlanabilecek ücretli askerlerden ziyade Batı şövalyelerinden, toprağı olmayan köylülerden, açlık ve yoksulluk çeken halktan oluşturulacak büyük bir ordunun çok daha etkili olabileceğı düşüncesi içerisindeydi. Ancak sadece ücret vaadinin yeterli olmayacağını düşünen Papa Urban, manevî bir çağrı ve dini hislere hitap eden bir vurgu ile halkı daha rahat galeyana getirebileceğine inanıyordu. Din kardeşlerine yardım ve dini sevgi duygularına üzerine yerleştirilen bir çağrı elbette ki daha sağlam olacaktı. Papa Urban Clermont'ta yaptığı konuşmayla, orta ve Kuzey İtalya'yı, Fransa'yı ve Batı Almanya'yı bitmek bilmeyen savaflara boğan şiddet yanlısı şövalyeleri doğuya göndererek onlara manevi ve maddi açıdan faydalı bir görev vermeyi amaçlıyordu.²⁰³

Bölge dört yüzyıldır Müslümanların elinde olsa da, seferlerin başlangıcına kadar bu konuda pek bir girişimde bulunmayan Batı toplumu, Kutsal Toprakları ve burada yaşayan Hıristiyanları Müslümanların elinden kurtarma ve hac yolculuğunu güvenli hale getirme düşüncesini Haçlı Seferleri'nin ana nedenleri gibi gösteriyordu. Türklerin Anadolu'daki hızlı ilerleyişleri ve Hıristiyanlığın doğu sınırı Bizans'a yaklaşmaları tehdidi karşısında Bizans'ın yardım isteğı ve Papalığın bu durumu kendi amaçlarına ulaşmak için kullanması bu konuda en öne çıkan gelişmedir. İspanya'da zaten hâli hazırda Müslümanlarla devam eden savaş, Roma kilisesinin dini duyguları ön plana çıkardığı bir sefer düşüncesi ile birleşince Hıristiyanlığa karşı

²⁰² Norwich, age., s. 195.

²⁰³ Işın Demirkent, "Haçlılar", **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, Cilt: 14 (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996), s.526; Cardini, age., s. 52.

“Müslüman öteki” kavramının oluşmasının önü açılmıştı. Zira haklı savaş inancının halka yayılması gerekiyordu.²⁰⁴

Hıristiyan “haklı savaş” düşüncesine gelecek olursak, bu düşüncüyü ortaya atan erken Batı Kilisesi’nin önde gelen din adamlarından Aziz Augustine olmakla beraber kendisi bunu günaha karşı savaş olarak nitelendirmiştir. Ona göre savaş günahın hem sonucu hem de tedavisidir.²⁰⁵ Bu düşüncüyü geliştiren ise Aziz Thomas Aquinas olmuştur. Papa Urban da buradan yola çıkarak çağrısını dinî ve siyasî temeller üzerine oturtmuştur. Papa, son çare olarak görülen ve bir dizi kurallara tabi olan haklı savaş kavramını etkili kılabilmek adına Hz. İsa’nın doğum yeri olan Kudüs’ü ve burada dindaşlarının yaşadıkları sıkıntıları kullanmıştır.²⁰⁶

Watt, Hıristiyanlık adına savaşma düşüncesinin Eski Ahit’te var olduğunu söylebileceğini ifade eder. X. yüzyılda keşiş Bruno’nun Hıristiyan kralın kâfirlere karşı görevinin kılıcıyla olduğunu iddia etmesi ile birlikte Hıristiyan savaşçı düşüncesi de gelişmeye başlamıştı. Hıristiyan savaşçı anlayışının Haçlı Seferi anlayışına dönüşmesi ise Kutsal Topraklara yapılan hac yolculukları sayesinde olmuştur. Belli bir ölçüde yerel halk tarafından engellemelerle karşılaşan hacılar, kendilerini savunmanın gerekli olduğunu düşünmeye başlamışlardır. Kâfirler tarafından engellemelerle karşılaşmamak için kutsal mekânların Hıristiyanlara geçmesi ve bu hususta kılıç kullanmanın caiz olduğu düşüncesi belirmiştir.²⁰⁷ Nitekim *Alexiad*’da da bahsi geçen keşiş Pierre’in anlatıları bu düşüncenin arka planını oluşturan temellerden birisi olabilir.

Adı Pierre olan ve Kuku sanıyla anılan bir Kelt Kutsal Mezarda [Kudüs’te] saygı sunma duası etmek için yola çıkmıştı; tüm Asya’yı yakıp yıkan Türklerden ve Sarakenos’lardan bir hayli kötü muamele görerek, bin zorlukla ülkesine dönebildi. Gitmeyi amaçladığı yere gidememiş olmayı içine sindiremediğinden, aynı yolculuğa yeniden girişmek kararını verdi. Ama, anladı ki, Kutsal Mezara gidiş yolculuğunu tek başına yapması halinde, evvelce başına gelen kötülüklerin daha beteriyle karşılaşmak tehlikesi vardır; akıllıca bir çare tasarladı. Bu çare, Latinlerin tüm ülkelerinde vaaz vermektir [ve halkı toplu bir yolculuğa kışkırtmaktır; vaaz verip şöyle diyordu:]

²⁰⁴ Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak, **Sorularla Haçlı Seferleri** (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013), s. 42-43.

²⁰⁵ Alfred J. Andrea, “Christendom and the Umma”, *Crusades: The Illustrated History*, Ed. Thomas F. Madden (UK and Ireland:Duncan Baird Publishers, 2004), s. 26.

²⁰⁶ Kalın, yage., s.89.

²⁰⁷ W. Montgomery Watt, **İslam’ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi**, Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013), s. 80.

*Tanrısal bir ses, bana, Fransa'daki tüm Kontların önünde şunu duyurmamı buyurmuştur ki, [Kontların] her biri, Kutsal Mezarda saygı duası etmek için yurtlarından ayrılmalıdır ve hem bütün güçleriyle, hem de içlerinin bütün ateşiyle, Kudüs'ü Agarènos'lardan [Türklerden] kurtarmayı, kendilerine görev edinmelidir.*²⁰⁸

Papa II. Urban'ın Clermont'ta verdiği vaazda Kudüs ile ilgili bir şey söylenmese de, halk Filistin'deki kutsal mekânlarda hacca gitme umuduyla Kudüs'ü geri almak istiyordu. Zaten dini duyguları harekete geçmiş halkın coşkusuyla kısa sürede Haçlı Seferi hareketi beklenilenden çok daha fazla bir yanıtla karşılık buldu. Kudüs'ün ele geçirilip Kudüs krallığının kurulması bu hareketin başarısı olarak görülse de, asıl sebep Müslüman liderler arasındaki mücadele ve bölünmüşlük durumu idi.²⁰⁹ Ancak Birinci Haçlı Seferi, Batı'da hafızalarda başarılı bir girişim olarak köklü bir yer edinecekti. Bu sefere katılanların elbiselerinin üzerine hacı olduklarını belirtmek için bir haç işareti dikildi ve onlara "haçı taşıyanlar denildi."²¹⁰

Roberts'ın Haçlı Seferlerine dair yorumu ise şu şekildedir:

*Bu seferler uzun süre Avrupalıların hayal gücünde atalarının İslâmiyet ile mücadelesi şeklinde yer etti. Papalık tarafından bu seferlerde yer alanların önemli manevi kazançlara sahip olacağı temin ediliyordu. Öldükten sonra Arafta ruhlarının geçireceği süre affedilecekti. Eğer sefer sırasında ölürlerse şehit mertebesine erişeceklerdi. Kendilerine böyle teminatlar verilen insanlar -hatta bir seferde çocuklar- Doğu Akdeniz'i iki yüzyıldan fazla bir süre boyunca Batılı hükümdarların ve Roma kilisesinin gündeminde tuttular. Sonunda çabaları amacına ulaşmasa da Doğu İmparatorluğu ve Müslüman Yakındoğu ile Avrupa toplumu ve psikolojisi üzerinde derin izler bıraktı.*²¹¹

3.1.PAPA URBAN'IN ÇAĞRISI

Haçlı Seferlerini başlatan Kasım 1095'de, Clermont şehrinde düzenlenen konsilden sonra Papa II. Urban'ın halka yönelik yaptığı çağrı, Ortaçağ'da Avrupa'da hâkim olan genel düşünce yapısını ve İslâm'a yönelik bakış açısını yansıtmaları bakımından önem arz etmektedir. Günahkâr bir şekilde doğup dünyada yaptıkları iyi işler neticesinde kurtuluşa ereceğini düşünen Hıristiyan halk için dinî bir çağrının etkili olması hayli olası bir durumdur.²¹² Bizim konumuz açısından ise çağrı, hem

²⁰⁸ Anna Komnena, **Alexiad**, Çeviren: Bilge Umar (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996), s. 303.

²⁰⁹ Watt, age., s. 84-85.

²¹⁰ Kaleli, age. s. 68.

²¹¹ Roberts, age., s. 213.

²¹² Kalın, age., s. 88-89.

mevcut algıyı ortaya koymaktadır; hem de bundan sonra kurulacak temasların temel biçimini belirlemesi bakımından, bir temel vazifesi görmektedir.

Her ne kadar bazı tarihçiler Papa Urban'ın Haçlı Seferleri için çağrısını yaptığında katılımın boyutunu kestiremediğini, sadece birkaç yüz kadar şövalyenin katılacağını düşündüğünü iddia etseler de olayın boyutuna ve kapsamına bakıldığında seferlere büyük bir katılımın sağlanması için ciddi bir çaba harcanmış olması muhtemeldir. Kendisi böyle bir seferin yalnızca Doğu Hıristiyanlığını korumaktan öte Roma Kilisesi'nin yetkisini artıracak ve Avrupa'nın savaşçı Hıristiyanlarını belirli bir düzene sokacağını farkında olmalıdır. Temmuz 1095'den itibaren uzunca bir tura çıkan Papa Urban önde gelen manastırları gezerek "Haçlı Seferleri" fikri için gerekli ortamı hazırlamaya çalışmıştır. On iki başpiskopos, seksen piskopos ve doksan beş rahip, Urban'ın papalığı döneminde düzenlenmiş olan en büyük toplantıya katılmak üzere Clermont'ta toplanmış ve dokuz gün süren görüşmelerin ardından Papa 27 Kasım'da bir vaaz vereceğini duyurmuştur.²¹³ Atiya, Papa'nın konuşmasının sıklıkla vurgulandığını, ancak nadiren aktarıldığını, oysa bütün Haçlı hareketinin ana bildirgesinin bu vaaz olduğunu ifade eder.²¹⁴ Aslında konuşmayı aktaran birden çok metin söz konusudur ama hiç birisinin kesin olarak konuşmanın tamamını içerdiğini kaydetmek mümkün değildir. Bununla birlikte, Papa'nın sözleri ya da ona atfedilen ifadeler olsun, kayda geçen metinlerin algıyı yansıtması bizim için bunları önemli kılmaktadır.

Papanın konuşmasını bizlere ulaştıran vakanüvislerden Keşiş Robert toplantıda şahsen bulunduğunu iddia eder. Baldricus Dolensis ve Fulcheris Carnotensis de toplantıya katılmışlar gibi yazarlar. Guibertus Novigenti ise muhtemelen toplantı ile ilgili bilgileri ikinci elden sağlamıştır. Yalnız konuşmayı aktaranlardan hiçbirisi baştan sona bire bir aktardığını iddia etmez. Yazdıklarını konsilden birkaç sene sonra kaleme aldıkları için kendi yorumlarını da eklemiş olmaları muhtemeldir. Papa Urban konuşmasında öncelikle Kudüs'ün kutsallığının üzerinde durup, oraya giden hacıların çektiklerini anlatmış ve kendisini dinleyenlere korkunç bir manzara tasvir etmiş; bunun üzerine çağrıda bulunmuştur.²¹⁵

"Sizin, yardıma ihtiyacı olan ve bunun için yalvaran Doğudaki kardeşlerinize hemen yardım götürmeniz gerekmektedir. Bildiğiniz gibi Türkler onlara saldırıp

²¹³ Thomas Asbridge, **Haçlı Seferleri**, Çeviren: Ekin Duru (İstanbul: Say Yayınları, 2014), s. 54-55.

²¹⁴ Atiya, age., s. 20.

²¹⁵ Runciman, age., "Cilt: I", s. 84.

Marmara Denizi kıyılarındaki Roma topraklarına kadar ilerlediler. Gittikçe daha fazla Hıristiyan toprağını ele geçirip, savaşlarda onları yedi defa yendiler, birçok insanı öldürüp esir aldılar, kiliseleri yıktılar. Tanrı'nın krallığını harap ettiler. Eğer onlara müsaade ederseniz Tanrı'nın müminlerini yenip topraklarını fethetmeye devam edecekler.”²¹⁶

“Eğer bu yarış iyice adileşir, yozlaşır ve şeytana esir olursa görkemli adıyla İsa'nın ve büyük Tanrı'nın dininin bahşedildiği insanlar yenilir ve bu gerçekten büyük bir rezalet olur. Kendini Hıristiyan sayanlar eğer onlara yardım etmezseniz İsa'nın bizzat kendisini karşısında bulursunuz ve şiddetli tepkisiyle karşılaşsınız.”²¹⁷

Willermus Tyrensis'in Papa'nın konuşmasından aktardığı ilgili kısım ise şu şekildedir:

“Dünyevî öğretiyeye bağlı olan Müslümanların Allah'sız halkı, Rabb'in ayak bastığı mukaddes mekânları uzun süredir tiranlıklarıyla teslim aldılar ve müminleri esir ettiler. Köpekler Kutsal Ülke'ye gelerek, gerçek Tanrı'ya tapan azizleri aşağılayıp, incittiler ve bu seçilmiş halk hiç hak etmediği hakaretlere maruz kaldı. Kraliyet rahipliği, köle olup tuğla gibi yandı, ülkelerin prensesi, Tanrı'nın kenti haraç ödemek zorunda kaldı. Buna ruhlar erimez mi, kalpler üzülmüyor mi? Kardeşlerim, kim bunları kuru gözlerle duyabilir? Babasının evi caniler yatağı olmasın diye, alıcılar ve satıcıları coşkuyla dışarı attığı Mesih'in mabedi, şimdi şeytanın koltuğu haline geldi... Diğerlerine hakiki imanın yasalarını vermiş olan kralların kralının şehri batıl inançlara itaat etmek zorundadır. Mesih'in uyuma mekânı olan Kutsal Diriliş Kilisesi, kıyamette hiçbir yer alamayacak olan, bilâkis ebedî cehenneme anız gibi yanmak için hizmet edenlerin hâkimiyeti altındadır ve onların müstehcenliğiyle kirletilmektedir. İlahî sırlarla onurlandırılan, Mesih sağ oldukça ve göğe yükseltildiğinde onun işaretlerine ve mucizelerine tanık olan saygı değer yerler, koyun ağullarına ve ahırlara dönüştürüldü. Mesih'in mübarek kıldığı değerli halk utanç verici dayatmaların yükü altında yorgun bir sesle içini çekiyor, Ana Kilise'nin pahalı rehine kâfirlerin pisliklerine itaatkâr olmaya ve yaşayan Tanrı'nın adını inkâr etmeye veya sövmeye zorlanıyorlar ve kâfirlerin emirlerine direnirlerse sığırlar gibi

²¹⁶ Fulcherius Carnotensis, **Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium**, Kudüs Seferi, Kutsal Toprakları Kurtarmak, Çev: İlcan Bihter Barlas (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009), s. 50-51.

²¹⁷ Carnotensis, age., s.51.

boğazlanıp, şehit ediliyorlar. Saygısızlık her yerde geçerlidir, herkese aynıdır, kutsal mekânda rahipleri ve Levililer'i katlediyorlar, genç kadınları fuhşa zorluyorlar ve reddedenleri öldürüyorlar. Hatta kadınların olgun yaşları bile bu tür fiiller karşısında işe yaramıyor.”²¹⁸

Atiya, bize ulaşan konuşma metinlerinin hareketin evrensel niteliğini ortaya koyduğu kanısındadır. Bu hareket adeta Ortaçağ Batı Hıristiyanlığının “birleşmiş milletlerinin” bütün güçlerini Müslümanlara yöneltmesidir.²¹⁹

Henüz sefer çağrısı sırasında Saracenlere yüklenen düşman kimliği, seferin başlamasıyla da pekiştirilmiştir. *Salzburg Başpiskoposları Kronikleri*'nde geçen Başpiskopos Thiemo'nun hikâyesi Haçlıların savaşmaya gittikleri düşmanları hakkındaki görüşleri üzerine canlı bir tasvir çizer. Anlatılana göre Thiemo, Bavyera dükü ile birlikte bir grup Bavyera'lı ve Suabiyalı'yı Hıristiyan yönetimi altındaki Kudüs'e doğru götürmek üzere liderlik etmektedir. Kutsal şehre yaklaştıkları sırada kalabalık bir pagan grubu çevrelerini sarar ve onları esir alırlar. Son seferde Haçlıların kazanmasına sinirlenen bu paganlar hacılardan intikam almak istemektedir. Bir gün kralları Thiemo'nun kuyumcu olarak eğitim almış olduğunu öğrenir ve ondan altın bir putu tamir etmesini ister. Thiemo bir çekiç ister ve puta yaklaşarak, içinde yaşayan iblise putu terk etmesini emreder. Ardından da çekiçle putu kırar. Kral tarafından kutsala saygısızlık göstermekle suçlanır ve hapse atılır. Ertesi gün kırbaçlanarak kalabalığın toplandığı bir arenaya getirilir. Orada putların tanrı olmadığını, aksine iblis olduklarını söyler ve kraldan onlara tapınmayı bırakmasını ister. Kral, Thiemo'nun ve yanındakilerin parmaklarının kesilmesini ve uzuvlarının koparılmasını emreder. Kral şehitlerin kanlarını içerken Thiemo ruhunu Tanrı'ya teslim eder ve kalabalık o sırada bir grup meleğin inip şehitlerin ruhlarını aldıklarını görür. Yakınlarda halkın kehanetlerine inandığı *Machmit* adında bir sahte tanrı olduğu söylenir. Bir iblis *Machmit*'e yaklaşarak bunun şanları günden güne büyüyen Hıristiyanlar için bir zafer olduğunu söyler ve Hıristiyanların azizin cenaze merasimini yapmalarına engel olmamaları konusunda onları uyarır. Thiemo bir kiliseye gömülür, mucizeleri ise devam eder. Körleri, sağırları, cüzamlıları ve paganlar ya da Hıristiyanlar arasında şeytan tarafından ele geçirilmiş olanları

²¹⁸ Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*, Çeviren: Ergin Ayan (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016), s. 51.

²¹⁹ Atiya, age., s. 21.

iyileştirir. Onun sığınağını ihlal etmeye kalkanlar hemencecik ölür. Bu yüzden de paganlar Aziz Thiemo'ya saygı duyar ve onu ziyarete gelen hacılara ilişmezler.²²⁰ Kayıtta Thiemo'ya azizlik mertebesini bağışlayan hadisenin, Saracelerin inandığı putu kırması olarak lanse edilmesi, mücadele edilen düşmanın inanç değerlerine ilişkin bilgiye sahip bulunulmadığı yahut bunun bilinçli olarak çarpıtıldığı dışında bir yoruma yer bırakmamaktadır.

3.2.BİRİNCİ HAÇLI SEFERİ (1096-1099)

Clermont Konsili'ndeki çağrısının ardından Papa II. Urban, sefer sürecine liderlik ve rehberlik sağlamak kaygısıyla 1096'nın Eylül ayına kadar Fransa'da kalmıştır. Ordunun papalık makamına atanan Le Puy'den Piskopos Adhémar ve orduya liderlik etmesi planlanan Toulouse Kontu IV. Raymond ile görüşmeler yapan Papa, bunun yanı sıra Fransa'daki muhtelif rahiplerden Haçlı çağrısı yapmalarını ister ve bizzat kendisi de Fransa'nın güney, batı ve merkez kesimlerinde yaptığı uzun yolculuk süresince çağrısını yapmaya devam etmiştir. Ayrıca Fransa dışına gönderdiği mektuplar ve elçilerle de destek arayışlarını sürdürmüştür. Lloyd, Urban'ın sefere katılanların sadece şövalyelerden ve diğer askerî birliklerden oluşması gerektiği yönünde bir düşünceye sahip olduğunu, ancak çağrı yayıldıkça her kesimden kadın ve erkeğin haçı kabul etmeye başladığını, Urban'ın konu üzerine kontrolünü kaybettiğini ifade eder.²²¹ Ancak bu konu üzerine farklı düşünceler olduğunu ve her ne kadar Papa'nın böyle bir beklentisi olmadığı düşünülse de ortaya çıkan sonuçlara bakılarak bu sürecin bir plân dâhilinde geliştiğini söylemenin mümkün olduğu, yukarıda da ifade edilmişti.

1096 yılının sonbaharı itibariyle Haçlı orduları İstanbul'a gelmeye başlamıştır. Fransa kralının kardeşi Dük Hugues, Güney İtalya'dan Norman reisi Bohemund, Toulouse Kontu Raymond de Saint Gilles, İngiltere kralının kardeşi Robert de la Normandie ve Avrupa'dan daha pek çok asilzadenin Bizans şehrine toplanmalarının Doğu'da devletler kurmayı amaçladıkları anlamına geldiğini düşünen İmparator Aleksios, Türklerden geri alacakları devlet arazisini Bizans'a teslim edeceklerine ve imparatorluk sınırları dışında kuracakları devletlerin

²²⁰ John V. Tolan, "Muslims as Pagan Idolaters in Chronicles of the First Crusade", *Western Views of Islam*, Ed. David R. Blanks ve Michael Frassetto (New York: St. Martin's Press, 1999), s. 97-98.

²²¹ Simon Lloyd, "The Crusading Movement 1096-1274", *The Oxford History of the Crusades*, Ed. Janothan Riley Smith (New York: Oxford University Press, 1999), s.35.

imparatoru yüksek otorite olarak tanıyacaklarına dair kendisine yemin etmelerini istemiştir. Karşılığında da onlara asker yardımında bulunacak ve sefer süresince ihtiyaçlarını karşılayacaktır. İstanbul'a gelen ilk Fransız ordusunun reisi imparatorun isteğine uymuş, ancak ardından gelen Lorraineli Fransızların reisi yemin etmeyi kabul etmeyince Haçlılar ve Bizans birlikleri arasında çatışma çıkmıştır. Haçlıların yenilgiye uğraması sonucunda yemin etmeyi kabul eden Fransız reisi, ordusu ile birlikte Anadolu'ya geçirilmiştir. Ardından sırayla İstanbul'a ulaşan diğer Haçlı grupları da imparatora yemin ettikten sonra Anadolu'ya geçmişler ve Haziran 1097'de İznik'i kuşatmaya başlamış olan ana Haçlı ordusuna katılmışlardır.²²²

O sıralarda fetih amacıyla Malatya'da bulunan I.Kılıç Arslan, Avrupa'dan yeni gelen Haçlı orduları olduğunu duymuş olsa da daha önceden Pierre l'Ermite'in ordusuna karşı kazanmış olduğu başarı onun Haçlı kuvvetlerini ciddiye almamasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Haçlıların hiçbir zaman İznik'e ulaşamayacaklarını ve ülkesi için tehlike oluşturmayacaklarını düşünmüş olması muhtemeldir. Sayısı ve askerî gücü yüksek bir Haçlı ordusunun İznik'i işgal etmek üzere Pelekanon'da toplandıkları haberinin kendisine ulaşması üzerine I. Kılıç Arslan olayın ciddiyetinin farkına varmıştır. İznik'i Haçlı kuşatmasından kurtarmak amacıyla geri dönse de Haçlı kuvvetlerinin sayıca çok üstün olması nedeniyle şiddetli bir savaşın ardından geri çekilmek zorunda kalmıştır. İznik'i ele geçirmelerinin üzerine Haçlı ordusu, Eskişehir yakınlarındaki Dorylaion yönünde ilerlemeye başlamıştır. Burada pusu kurmuş olan I. Kılıç Arslan Haçlılar karşısında başarı sağlayamamıştır. Haçlıların durdurulmasının mümkün olamayacağını anlayan Kılıç Arslan yolları üzerindeki tarlaları yakıp su kuyularına zarar vererek onları zor durumda bırakmayı amaçlamıştır. Haçlılar her şekilde ilerleyişlerine devam etmişler ve Urfa'da ilk Haçlı devletini kurarak Kudüs'e ulaşip şehri ele geçirmişlerdir. Şehirdeki bütün Müslümanlar öldürülmüş ve Müslümanlara yardım ettikleri gerekçesiyle Yahudilerin sığındıkları sinagoglar da yakılmıştır. Yapılan katliamın boyutları Birinci Haçlı Seferi kroniklerine de yansımış, onları dahi dehşete düşürmüştür. Haçlıların başarılı olmasının sebeplerinden birisi de o dönemde birlik içerisinde olmayan Türk-İslâm

²²² Demirkent, agm., s. 528.

dünyasıdır.²²³ Kudüs'ün zaptının yanı sıra Urfa, Antakya, Trablusşam ve Kudüs'te dört farklı Haçlı devleti kurulmuştur.²²⁴

Birinci Haçlı Seferi, Kutsal Topraklara hac yolculuğuna yeni bir boyut kazandırdı ise de ayrı bir gelenek oluşturduğunu söylemek zordur. XII. yüzyıl özellikle pratik gerekçeler dolayısıyla Kutsal Topraklara hac yolculuğunun altın çağı idi. Ancak hac ve Haçlı Seferi arasındaki ayırım her zaman açık değildi. Bütün silahlı hacılar savaşmadığı gibi, bölgede savaşan bütün Hıristiyanlar da haçı kabul etmiş bulunmuyordu. 1172 yılında Saksonya dükü Arslan Henry Kudüs'e silahlı bir hac yolculuğunun önderliğini üstlendi ama bu yolculukta ne Haçlı sembolleri vardı ne de askerî bir çatışma söz konusu olmuştu.²²⁵

Seferi İngiltere özelinde değerlendirecek olursak; Simeon of Durham, 1095 yılı olaylarını aktarırken, Papa Urban'ın Clermont konsilinden de söz etmiştir. Simeon'un ifadesiyle Papa, Hıristiyanları, Kudüs'e gidip Türkleri, Saracenleri ve diğer kâfirleri dizginlemeye teşvik etmiştir.²²⁶

İngiltere'de Haçlı Seferi çağrısının karşılık bulduğunu kaydetmiştik. Kral II. William'ın kardeşi Normandiya Dükü Robert Curthose, Kral ile arasındaki anlaşmazlıktan dolayı çağrıyı daha da cazip bulmuştur.²²⁷ Curthose, sefere İngiltere'den iştirak eden bazı soylularla birlikte Birinci Haçlı Seferine katılmış, İngiliz ve Fransız birliklerine komuta etmiştir.²²⁸

Yeager Haçlı Seferleri başladığında İngiliz lordlarının katılımı genellikle İngiltere'nin Norman ve Angevin hâkimlerinin idaresi altında olmasından ötürü Birinci Haçlı Seferinde Fransız soyluları İngiltere'yi bir kolonileri olarak

²²³ Demirkent, age., s. 30; Demirkent, agm., s. 528-530.

²²⁴ Özgür Türker ve S. Serkan Ükten, "Haçlılar, Moğollar ve Ortadoğu'da Haçlı-Moğol Münasebetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı: 54-1 (2014), s. 323.

²²⁵ Christopher Tyerman, *The Invention of the Crusades* (New York: Palgrave Macmillan, 1998), s. 20.

²²⁶ Simeon of Durham, *A History of the Kings of England*, İngilizceye çeviren: Joseph Stevensen (London: Seeleys, 1855), s. 578. Durham, 1123 yılı olaylarını aktarırken de, Roma'da düzenlenen bir konsilin kararlarını da kaydetmiştir. Bu kararlar arasında Hıristiyanların kâfirlerin zulmünden kurtarmak için Kudüs'e gidenlerin günahlarının affedilmesi, aileleri ve mülklerinin Kilise'nin koruması altında sayılması aktarılırken, "Kudüs yahut İspanya'ya gitmek üzere Haçlı kabul edenler" ibaresiyle her iki bölgede de Haçlıların faaliyetlerinin eşdeğer sayıldığı vurgulanmıştır. Durham, age., s. 609.

²²⁷ Hasan Baktır, "Türkler ve İngilizler: Tarihte İlk Münasebetler", *International Journal of Social Science*, Sayı: 63 (2017), s. 171

²²⁸ Baktır, agm., s. 171.

gördüklerini ifade eder. Dolayısıyla İngiltere'nin sefere katılımının da Fransa adına olarak görüldüğünü belirtir.²²⁹

3.3.İKİNCİ HAÇLI SEFERİ (1147-1148)

Urfa'nın 1144'te Türkler tarafından fethedilmesi haberi Batı'yı dehşete düşürmüştür. Papa III. Eugenius 1145 yılında yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulunur. 31 Mart 1146'da Vézelay'da bir toplantı gerçekleştirilir ve tıpkı Clermont'daki gibi katedrale sığmayacak çoğunlukla bir insan kalabalığı bu toplantıya iştirak eder. Burada Aziz Bernard'ın yaptığı konuşma günümüze aktarılmamış olsa da Papa'nın yeni bir sefere yönelik çağrısını ve bu çağrıya itaat edenlerin günahlarının affı vaatlerini içerdiği bilinmektedir. Onun bu çağrısı öylesine büyük bir coşkuyla karşılanır ki kısa sürede sefere katılacakların elbiselerine dikilecek haç işareti için hazırlanan kumaşlar biter ve bunun üzerine Aziz Bernard haç yapılmak üzere kendi cübbesini verir.²³⁰

Çağrıya Fransa kralı VII. Louis ve Alman kralı III. Konrad olumlu yanıt vermiştir. Böylece İkinci Haçlı Seferi Avrupa'nın iki büyük hükümdarı liderliğinde başlamıştır. O sıralar Batı'nın yardımına ihtiyacı olmadığı için Bizans İmparatoru Manuel Komnenos yeni bir sefer düşüncesine yanaşmamış ve Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud ile barış yapmıştır. Bunun üzerine İmparator, Batılılar tarafından Hıristiyanlığa ihanet etmekle suçlanmıştır. Ancak nihayetinde kendilerine zarar gelmeyeceğine ikna olan Komnenos, Haçlıların Anadolu'ya geçmesine yardım etmiştir. 1147'de Türkler tarafından ağır bir yenilgiye uğrayan Alman ordusu dağılmış ve Konrad İznik'e doğru kaçmaya başlamıştır. Almanların ardından Fransa kralı VII. Louis de harekete geçmiş ve Almanlardan farklı bir güzergâh izleyerek yola devam etmiştir; ancak Türklerin saldırılarına uğrayarak dağılmış bir vaziyette Kudüs'e ulaşmışlardır. Sonrasında Dımaşk üzerine yürüyen Haçlılar amaçlarında başarılı olamamış ve dolayısıyla İkinci Haçlı Seferi Batı açısından başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²³¹

İkinci Haçlı Seferi sırasında Doğu'da değilse de, Lizbon'da Müslümanlara karşı yapılan saldırılarda İngilizlerin rolüne, III. Bölüm'de değinilmiştir.

²²⁹ Yeager, age., s. 53.

²³⁰ Runciman, age., s. 210.

²³¹ Demirkent, agm., s. 533-534.

3.4.ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ (1189-1192)

Üçüncü Haçlı Seferi İngiltere ile olan bağlantısı nedeniyle konumuz açısından önem arz etmektedir. Seferin amacı Selahaddîn Eyyubî tarafından ele geçirilen Kudüs'ün tekrar Müslümanların elinden alınmasıdır. Öncekiler gibi bu sefer de bölünmüş bir komutanlık ile başlasa da Germen İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın Silifke çayını geçerken boğularak ölmesi ve Fransa Kralı Philippe Auguste'ün ülkesine dönmesi üzerine sefere devam eden tek komutan meşhur İngiltere kralı I.Richard (Aslan Yürekli Richard) kalır. Richard'ın haçı kabul etmesinin ardında yatan sebep itibar kazanma isteğinin ve savaşma hevesinin yanı sıra tüm günahlarının affının vaat edilmesi olduğu da söylenir. Zira kendisinin yaşadığı “günahkâr” hayat tarzı pek çok araştırmannın konusu olmuştur.²³²

Papa VIII. Gregorius, 1187 yılında Ortaçağın, en büyük askerî girişimini teşkil edecek çağrışı gerçekleştirdi. Latin Hıristiyanlığının prensleri, asilleri ve şövalyelerini bir kez daha Kudüs'ü Müslümanlardan kurtarmak için sefere çağırarak bir genelge (*auditia tremendi*) yayınladı. İngiltere'den I. Richard, Fransa'dan II. Phillip ve Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan I. Friedrich, muazzam orduların başında Kutsal Topraklara yöneldiler.²³³ Friedrich'in bahsi geçen şekilde ölümü üzerine Richard ve Philippe, güçlerini birleştirerek Kudüs'e doğru yola çıkar ve Akkâ'yı kuşatarak Temmuz 1190'da şehri ele geçirirler. Bu gelişme Selahaddîn ve bölgenin diğer Müslüman emirleri için beklenmedik bir durumdur. Bu sırada çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle Fransa kralının ülkesine dönmesi üzerine yukarıda da bahsettiğimiz gibi tek kumandan Richard kalır. Akkâ'nın Haçlı ordusu tarafından ele geçirilmesinden endişe duyan Selahaddîn, Richard ile anlaşmaya vararak esirleri geri almaya çalışır ve bu amaçla kendi elindeki esirleri serbest bırakır; ancak Richard çeşitli bahanelerle anlaşmaya uymaz ve Akkâ'da bulunan 2700 Müslüman'ı kadın, çocuk ayırt etmeden kılıçtan geçirir²³⁴. Richard, Clairvaux başrahibine yazdığı mektupta Müslümanların infaz edilmesini aktarır ve Kutsal Haç'ı Müslümanların elinden kurtarmak maksadıyla birkaç soylu Müslüman'ı öldürmediklerini söyler. Selahaddîn'in destek göndermesi üzerine Haçlılar Akkâ surlarının içine çekilmek

²³² David Nicolle, **Üçüncü Haçlı Seferi 1191**, Çeviren: L. Ece Sakar (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), s. 19.

²³³ Andrew A. Latham, **Theorizing Medieval Geopolitics, War and World Order in the Age of the Crusades** (Londra ve New York: 2012), s. 147.

²³⁴ Kalın, age., s. 97-98.

zorunda kalır, ancak katliam çoktan gerçekleşmiştir.²³⁵ Runciman, Richard'ın bir an önce Akkâ'dan çıkararak Kudüs'e yönelmek arzusunda olduğunu ve bu sebeple adeta omuzlarında bir yük olan Müslüman esirleri bir bahaneyle ortadan kaldırmayı amaçladığını ifade eder.²³⁶

İki taraf arasında devam eden diplomatik müzakerelerde Richard Selahaddîn'e bir anlaşma teklifinde bulunur. Bu anlaşmanın üç şartı; Müslümanların Kudüs'ü Haçlılara teslim etmesi, Hz. İsa'dan kaldığına inanılan Gerçek Haç'ın Richard'a verilmesi ve Ürdün'ün batısından Akdeniz'e kadar olan bölgenin Haçlılara bırakılmasıdır. Selahaddîn bu anlaşma teklifini net bir şekilde reddeder. Bunun üzerine ikinci bir teklifle kendi kız kardeşi Joanna ile Selahaddîn'in kardeşi Melik el-Adil'i evlendirmeyi amaçlayan Richard, bu girişiminden de olumlu yanıt alamaz. Richard'ın Selahaddîn ile yüz yüze görüşme talepleri de geri çevrilir. Müzakereler devam etse de hem artık yorulmuş olması hem de İngiltere'de kardeşinin sorumsuz davranışları nedeniyle ülkesine dönmek isteyen Richard, hiç değilse Askalan'ı almak için son bir teklifte bulunur. Aksi halde bu kışı da bölgede geçirmek zorunda kalacağına dair üstü kapalı bir tehditle bu isteğini Selahaddîn'e kabul ettirmeye çalışsa da başarılı olamaz. Nihayet bir yere varamayacağını anlayınca 1192'de beş yıllık bir anlaşma imzalamaya razı olur. Bu anlaşmaya göre, Tire ve Yafa arasını alan Haçlılar, Kudüs'ün ve bölgenin hâkimiyetinin Selahaddîn'de olduğunu kabul edecektir.²³⁷ 9 Ekim 1192'de ülkeyi terk eden ve denize açılan Richard, kötü hava şartları nedeniyle karaya çıkmak zorunda kalınca tanınmamak için Templier şövalyesi kıyafeti giyer, ancak Viyana yakınlarında bir handa durduğu sırada tanınır ve yakalanıp Akkâ'da sancağını hendeğe fırlattığı Avusturya dükü Leopold'e getirilir. Zindana atılır ve bir yıl sonra büyük bir bedel karşılığında serbest bırakılır. Henüz elli dört yaşında olan Selahaddîn ise savaşımlardan yorgun düşmüş ve hastalanmıştır. Richard'ın Akkâ'dan denize açıldığını duyana kadar Kudüs'te kalır. Ardından Dımaşk'a döner ve 1 Mart 1193'de durumu iyice kötüleşerek vefat eder.²³⁸ I. Richard'ın seferi bazı açılardan başarılı görülmeyle birlikte, Papalığın nazarında hedefine ulaşabilmiş değildi. Haçlı prenslikleri canlandırılmış ve stratejik konumları takviye edilmişti ama Kudüs ele geçirilememişti. Bu başarısızlık Papalığın üç büyük

²³⁵ Nicolle, age., s. 54-55.

²³⁶ Runciman, age. (III. Cilt), s. 49.

²³⁷ Kalın, age., s. 15-16.

²³⁸ Runciman, age. (III. Cilt), s.66-68.

Haçlı Seferini daha başlatmasına yol açacaktır. Ancak bu amaca dönük olan Dördüncü Haçlı Seferi, kısa sürede İstanbul'un zaptıyla sonuçlanacaktır.²³⁹

France, I. Richard'ın yeni bir Haçlı stratejisinin geliştiricisi olduğu kanısındadır. I. Richard, Kudüs'ü ele geçirmenin tek başına hiçbir işe yaramayacağını, izole edilmiş haldeki Kudüs'ün kısa sürede yeniden Müslümanların eline geçeceğini görmüş ve Haçlıları Mısır üzerine sevk etmek istemiştir. Mısır engin bir ülke olduğu gibi halkı da yabancı hâkimiyetine alışkın, pasif bir halk olarak görülmüştür ve azımsanmayacak bir Hıristiyan nüfusa da sahiptir. Seferin diğer liderleri Mısır'a saldırma fikrine sıcak bakmamış, Kudüs'e yönelmek üzerinde ısrarcı olmuşlardır.²⁴⁰

Üçüncü Haçlı Seferi'nin öne çıkan figürü Aslan Yürekli lakabıyla anılan I. Richard, henüz babası Kral II. Henry hayatta iken haçı almıştır. Nicolle bu sayede onun kendi yönetimi altındaki topraklarda (Akitanya) büyük bir saygınlık kazandığını ifade eder.²⁴¹ Seferin arka planına baktığımızda, hem Fransa hem de İngiltere Kralı, Papa'nın sefer çağrısı üzerine 1188'de haçı kabul etmiş idiler. Ancak iki ülke arasında devam eden savaşın verdiği güvensizlikle, iki kral da sefere çıkmaktan imtina ediyordu. Krallar arasında saldırmazlık anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte sefer hazırlıkları da başladı. İngiltere'deki hazırlıklar arasında, maddî desteğin sağlanabilmesi için, II. Henry'nin koyduğu "Selahaddin vergisi" dikkat çekicidir. Din adamlarının ülkenin dört bir yanını gezip halka Kutsal Toprakların kaybı üzerine vaazlar vermesiyle teşvik edilen vergi, halkın gelirinin onda birini devlete vermesini öngörüyordu.²⁴² Askeri harekâtlar için maddî kaynaklara duyulan ihtiyaçların bu şekilde karşılanması, din adamlarının vaazları aracılığıyla İngiltere'de her tabakadan insanın zihninde Saracen'e ilişkin bir tasavvurun oluşmasına imkân vermiş olmalıdır.

Sefer öncesinde İngiliz ve Fransız kralları arasında tesis edilen barışa rağmen yeniden gerilim yaşanması, Papa'nın her iki tarafı aforoz tehdidine yol açmış²⁴³, II. Henry'nin ölümüyle Richard'ın tahta çıkmasından sonra taraflar arasındaki

²³⁹ Latham, age., s. 148.

²⁴⁰ John France, **The Crusades and the Expansion of Catholic Christendom, 1000-1714** (New York: Taylor Francis, 2005), s. 172.

²⁴¹ Nicolle, age., s. 19.

²⁴² Demirkent, age., s. 154.

²⁴³ Demirkent, age., s. 154.

anlaşmazlığa görünürde son verilmiştir. Bundan sonra Richard, bir Pisa filosu ile Philippe ise Cenevizlilerin yardımıyla sefere çıkmışlardır.²⁴⁴

3.5.SONRAKİ HAÇLI SEFERLERİ

1201-1204 yılları arasında gerçekleşen dördüncü sefer, 1198'de tahta çıkan Papa III. Innocentius'un çağrısıyla başlar. Haçlı ordusu Venedik'te toplanır ve deniz yoluyla İstanbul'a gelirler. 13 Nisan 1204'te Haçlıların eline geçen şehir yağmalanır ve zayıflamakta olan Bizans İmparatorluğunun çöküş süreci başlar.²⁴⁵ Asıl amacı tıpkı bir önceki seferde olduğu gibi Kudüs'ü Müslümanlardan almak olan bu sefer amacından sapmış ve Doğu-Batı Hıristiyanlığı arasında büyük bir nefretin doğmasına sebep olmuştur. Sonraki zamanlarda her ne kadar Türklere karşı ortak bir cephe oluşturulmak istense de Doğu-Batı arası tam olarak düzelmemiş ve dördüncü seferin etkileri unutulmamıştır.²⁴⁶ Dördüncü seferde İngiliz katılımının yüksek olduğu söylenemez. Muhtemelen I. Richard'ın ölümünü izleyen siyasî istikrarsızlığın da bu durum üzerinde etkisi olmuştur. 1201 yılında hem Fransa hem de İngiltere kralları sefere maddî destek için yıllık gelirlerinin kırkta birini bağışlama vaadinde bulundularsa da, İngiltere'nin bu konuda da büyük bir katkısı olmamıştır. Din adamları sınıfından ise Başpiskopos Hubert Walter'dan daha önce haçı kabul etmiş ama sözlerini yerine getirmemiş olanların listesi Papalık tarafından istenmiştir. Ancak 1217'de İngiltere'de iç karışıklıklar dinene dek Haçlı Seferleri ile ilgili kayda değer bir katkıdan söz edilemez.²⁴⁷

1217-1221 yılları arasında yapılan Beşinci Haçlı Seferi Mısır'a düzenlenmiş ve Haçlıların yenilgisi ile sonlanmıştı. Bu seferde İngiltere'den soyluların yüksek bir katılım gösterdiği tespit edilmekle birlikte, bu kez de etkin bir üst komutadan yoksundurlar. Bu durum İngiltere'den yola çıkan Haçlı gruplarının farklı tarihlerde hareket etmesinden de anlaşılmaktadır. Bununla birlikte İngiliz Haçlı komutanlarının Dimyat kuşatması sırasında etkin oldukları kaydedilebilir. Her ne kadar Haçlıların Mısır'da bulunduğu süre kısa da olsa, Üçüncü Haçlı Seferi öncesindeki itici güç

²⁴⁴ Cahen, age., s. 225-226.

²⁴⁵ Demirkent, agm., s. 538.

²⁴⁶ Runciman, age.(III. Cilt), s. 116.

²⁴⁷ Christopher Tyerman, **England and the Crusades, 1095-1588** (Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1998), s. 96-97.

yeniden tetiklenmiştir ve bu enerji sonraki seferlere katılımın zeminini hazırlamıştır.²⁴⁸

Altıncı, yedinci ve sekizinci seferler yine Kudüs'ü ele geçirmek üzere düzenlense de başarısızlıkla sonuçlanır. 1270 yılında İngiliz Prensi Edward, Sekizinci Haçlı Seferinin başarısızlığı üzerine yeni bir sefere çıkmıştır. 1271-1272 yıllarında gerçekleşen Dokuzuncu Haçlı Seferi sayılan bu sefer, geleneksel olarak son Haçlı seferi sayılmaktadır. Sefer, Mısır ve Kudüs Krallığı arasında imzalanan bir anlaşmayla sona ermiş ve babası Kral III. Henry'nin ölümü üzerine Edward tahta çıkmak üzere ülkesine dönmek zorunda kalmıştır.²⁴⁹

Evans, Haçlı Seferleri'nin İngiltere'deki yansımalarına ilişkin çarpıcı örnekler tespit etmiştir. Bu örneklerde toplumun farklı tabakalarından insanların seferle birbirlerinden farklı ilişki biçimleri verilmiştir. Bunlar arasında şunlar sayılabilir: 1190 dolaylarında bir köylü [villein] efendisinin vekili olarak sefere katılmış ve bu sayede özgürlüğünü satın almıştır. 1200 dolaylarında yapılan bir anlaşmaya göre, bir başka köylü efendisinin sefere çıkmasından sonra yokluğunda dört yıl boyunca onun görev ve sorumluluklarını üstlenmek karşılığında özgür olacaktır. İngiltere dışında da görülmekle birlikte, Haçlı Seferine katılımın suçlular için affedilmeyi sağlayan bir tövbe biçimi (özellikle sefer bir boyutuyla hac yolculuğu sayıldığından) kabul edildiği örnekler de mevcuttur. Üstelik din sınıfından kimselerin de işledikleri suçlara karşılık sefere katılmakla yükümlü tutulmaları söz konusudur.²⁵⁰

İngiltere-Haçlı Seferleri ilişkisinin bir yansıması da askerî tarikatların himayesinde görülür. Kutsal Topraklara giden Hıristiyan hacıları korumak üzere faaliyet göstermek amacıyla kurulan ve Ortadoğu'daki Hıristiyan topraklarının korunmasını da üstlenen, giderek askerî bir karakter kazanan bu tarikatların en önde gelenleri Templar ve Hospitaller tarikatlarıdır. Her iki tarikat da 1128 dolaylarından

²⁴⁸ Tyerman, age., s. 97-98.

²⁴⁹ Latham, age., s. 150.

²⁵⁰ Michael R. Evans, "Commutation of Crusade Vows", From Clermont to Jerusalem, *The Crusades and Crusader Societies 1095-1500*, Ed. Alan V. Murray (Turnhout: Brepols Publishers, 1998), s. 219-225.

başlayarak İngiltere'den himaye sağlamaya başlamışlardır. İngiltere krallarının askerî birliklerle ilişkisi döneme göre birbirleriyle farklılıklar göstermiştir.²⁵¹

XIV. yüzyılda İngiltere'de Haçlı fikrinin son derece popüler olduğu kaydedilebilir. İngiliz yüksek asilleri yalnızca seferlere katılmakla ve yüksek miktarlarda bağış yapmakla kalmayıp aynı zamanda Haçlı nosyonuyla ilgili duvar halıları, kutsal emanetler ve romanslarla kuşatılmış bir dünyada yaşıyorlardı. Yine bu dönemde Tanrı'nın savaşçısı olarak aziz tasavvuru da zirvesine ulaşmış idi. İnançsızlara karşı mücadele ederken ölmek, azizlik mertebesini kazandırabiliyordu. Şövalyenin, kendi şahsî çıkarları için değil, tıpkı Roland'ın Saracenele karşı mücadelesine ilişkin romanslarda işlendiği şekliyle, kutsal amaçlar için hayatını riske atmaya istekli olması, şövalyelik ve azizlik mertebeleri arasında geçirgenliği sağlıyordu.²⁵² Bu tabloda da anlaşıldığı kadarıyla, Papa Urban'ın Clermont'taki çağrısından başlayarak Avrupa'da oluşan Haçlı fikri ve ruhu, İngiltere'de de yansımaları bulmuştur. Bu fikir ve ruh, "öteki"ne karşı mücadele temelinde geliştiği ve şekillendiği ölçüde, Saracenele algılanma biçimini de etkilemiş olmalıdır.

²⁵¹ Helen Nicholson, "The Military Orders and the Kings of England in the Twelfth and Thirteenth Centuries", *From Clermont to Jerusalem, The Crusades and Crusader Societies 1095-1500*, Ed. Alan V. Murray (Turnhout: Brepols Publishers, 1998), s. 203-204.

²⁵² Danna Pirovsky, **Martyrs in the Making, Political Martyrdom in Late Medieval England** (New York: Palgrave Macmillan, 2008), s. 39-41.

4.BÖLÜM: ORTAÇAĞ AVRUPA’SININ GÖZÜNDEN SARACENLER: “HİRİSTİYANLAR DOĞRU, SARACENLER YANLIŞ”

Ortaçağ İngiltere’sinde Saracen algısının tespit edilmesinde Ortaçağ İngiliz tarih yazıcılarının eserleri ile birlikte edebî eserlerin de önemli bir yere sahip bulunduğu kaydedilmiştir. Her iki kaynak grubunun özellikleriyle ilgili dikkati çekmek istediğimiz husus, tarih yazıcılarının, özellikle Haçlı Seferi katılımcılarının eserlerinde Saracenlerin genel olarak temasta bulunuldukları ölçüde ve temas şekline görece yer almasıdır. Başka bir ifadeyle, Ortaçağ İngiltere’sinde Haçlı çağrısına verilen ilk cevap aşamasında Saracen, mücadele edilmesi gereken bir düşman kimliğine karşılık gelmekteydi. Dolayısıyla, istisnaî anekdotlar dışında, tarih yazıcıları Saracenlerin özelliklerinden ziyade, düşmanı tanımlamak için Saracen ifadesini kullanmışlardır. Aşağıda değerlendirileceği üzere bu tanımlama kimi durumlarda yerleşmiş Müslüman Öteki = Saracen denkliğinin dışına çıkmaktadır. Bu gibi hallerde Saracen, Müslüman ve dolayısıyla öteki olmakla birlikte, her Müslüman Saracen değildir. Ancak bu tanımlama biçimi dahi müelliflerin Saracenlerin kimliği ile ilgili bilgi verme amacından kaynaklanmamaktadır. Onlar, kendi perspektiflerinden kaleme aldıkları bir tarihsel sürecin kendi odaklarındaki fiilleri ile ilişkileri ölçüsünde Saracenlerin de eylemlerinden, nadiren ve kısıtlı, çoğu kez da hatalı olarak da bir takım hususiyetlerinden bahsetmişlerdir. Saracene ilişkin Ortaçağ İngiliz algısının belirli kategoriler dâhilinde tespit edilebildiği esas verileri sağlayan edebî ürünlerde ise Saracenler atfedilen ve kurgusal nitelikler üzerinden ifade edilmiştir.

4.1.ORTAÇAĞ İNGİLİZ TARİHİ KAYNAKLARINDA SARACENLER

Erken tarihli bir örnek olarak Anglo-Sakson Kroniğinde Saracenlerden yalnızca 982 yılında Roma İmparatoru Otto’nun Calabria’ya deniz yoluyla gelen ve burada yağma yapan Saracenlerle mücadelesi vesilesiyle söz edilmiştir.²⁵³ Ortaçağ İngiliz kaynaklarında Haçlı Seferlerini başlatan hadiselerin Hıristiyanları mağdur

²⁵³ **The Anglo-Saxon Chronicle**, s. 86.

eden Saraceler olduğunu ifade edebiliriz. Worcester'lı Florence 1064 yılında Avrupa'nın çeşitli kentlerinden zengin-fakir 7000 kişinin Kudüs'e hac için yola çıktıklarını, ancak bunların Arapların saldırısına uğradıklarını ve canını kurtarmayı başaranların, "Saracelerin kralı" ile arasında anlaşmazlık bulunan bir Arap lideri rehberliğinde Kudüs'e ulaşabildiğini kaydeder. Geri dönebilenlerin sayısı ise ancak iki bin kişi olarak kaydedilmiştir.²⁵⁴ Ordericus Vitalis de, Haçlı Seferlerinin başlamasını kaydederken, "Kudüs'e Haçlı Seferi Tanrı'nın ilhamıyla gerçekleşti; Batı'nın halkları mucizevî bir şekilde pek çok ulustan tek bir muazzam kütle haline geldiler ve birleşik bir ordu halinde Doğu'daki kâfirler üzerine birleşik bir ordu olarak sevk edildiler," yazmıştır. Burada Müslümanlar kâfir olarak ifade edilmekle birlikte, devamında "melun Saracelerin" Hıristiyanların sınırlarını uzun zaman önce aşığı, kutsal yerleri ele geçirdiği ve Hıristiyan yerleşimcileri öldürdüğü, buraları kirlettikleri ama nihayet Alp dağlarının ötesindeki ulusların silahlarıyla layık oldukları cezayı aldıkları kaydedilmiştir.²⁵⁵

Roger de Hoveden'in eserinde, Papa Urban'ın konuşması ve seferin başlaması şöyle aktarılmıştır: "Bu yılda [1096] Papa Urban Fransa'ya geldi ve Clermont'da Perhiz döneminde bir konsil topladı. Hıristiyanlara bu dönemde Kudüs'ü ele geçirip Hıristiyanları kovmuş, Yahudiye'ye hâkim bulunan Türkler, Saraceler, Türkopoller, İranlılar [Persler] ve diğer paganlara karşı savaş yapmak üzere Kutsal Topraklara gitmelerini nasihat etti. Bu nasihatın hemen ardından aynı sinodda, Saint Gilles Kontu Raymond ve onunla birlikte diğer pek çokları, İsa'nın haçını kabul ederek Tanrı adına gerçekleşecek bu seferde davet edildikleri şeyi yapmak üzere söz konusu hac yolculuğuna katılmayı kabul ettiler. Bunu duyunca İtalya, Almanya, Fransa ve İngiltere'deki diğer Hıristiyanlar, birbirleriyle rekabet ederek bu sefere katılmak için hazırlıklara başladılar."²⁵⁶

Dikkat çekicidir ki, kaynaklarda Saraceler tanımıyla birlikte, alt yahut farklı tanımlıklar da kullanılmıştır. Ordericus Vitalis, Papa Urban'ın Haçlı Seferi çağrısını aktarırken, "Türkler ve Persler, Araplar ve Saraceler'in" kutsal toprakları ele geçirdiğini kaydeder.²⁵⁷ Worcester'lı Florence da Papa Urban'ın Clermont'ta Haçlı Seferi çağrısında bulunmasını aktarırken, "düşmanı" gruplandırır. Papa,

²⁵⁴ Worcester, age., s. 164-166.

²⁵⁵ Vitalis, age., s. 58.

²⁵⁶ Hoveden, age., s. 185.

²⁵⁷ Vitalis, age., s. 66.

Hıristiyanları Kudüs'e gidip "Türkleri, Saraceneri, Turkopolleri ve diğer kâfirleri" bastırmaya teşvik etmiştir.²⁵⁸

Birinci Haçlı Seferinde Bohemund'un kuvvetleri ile çarpışan Türklerden bahsederken Ordericus Vitalis, "saflarında Türkler ve Saracener, Persler ve Agulanlar" bulunduğunu ifade eder.²⁵⁹ Türkler ve diğer pek çok Saracener milleti" ifadesi de Ordericus Vitalis'in eserinde yer almaktadır.²⁶⁰ Worcester'lı Florence, Birinci Haçlı Seferinde Antakya'nın Hıristiyanlarca ele geçirilmesini aktarırken, savaşılan "kâfirlerin", Türkler, Araplar, Saracener, Pavlicanlar [Publicans], *Azimatlar*, Persler, *Agulanlar* olduğunu kaydeder.²⁶¹

İngiliz kaynaklarında Üçüncü Haçlı Seferine ilişkin kayıtların daha fazla olması şaşırtıcı değildir. Ancak ilk seferden itibaren geçen zaman zarfında Hıristiyanların, hiç olmazsa İngiltere'dekilerin, Müslümanlar hakkındaki bilgilerini arttırdıklarını kaydetmek zordur. Summerfield, tamamen ilk İngilizce antoloji olan ve ulusun el kitabı kabul edilen Auchinleck Yazmasında, Selahaddîn Eyyubî'nin Müslüman ordusuna genellikle İngilizce konuşuyorlarmış gibi sözler yazıldığını kaydeder. Ancak Saracenerin katledildiği bir hikâyede şehir duvarlarından nasıl atlayıp kollarını ve bacaklarını kırdıkları anlatılırken, "kendi dillerinde" "Malcan staran nair abru Lor ffermoir toir me moru." Diye bağırarak; bunun "İngiliz şeytanı geldi, bizi yakalarsa ölürüz, haydi onun önünden hemen kaçalım" anlamına geldiği kaydedilmiştir. Oysa söz konusu ifade herhangi bir anlamlı cümleye karşılık gelmemektedir.²⁶²

Saracenerin gruplandırılması, Üçüncü Haçlı Seferi için yazılan kayıtlarda da söz konusudur. Wendover'li Roger, Selahaddîn Eyyubî'nin doğudaki bütün Saracener hâkimleri itaat altına aldığını ve bundan dolayı ona kralların kralı, lordların lordu denebileceğini, şimdi de bütün Hıristiyanlığı zapt etmek için harekete geçmiş bulunduğunu ifade etmiştir.²⁶³ 1187 yılı olaylarını aktarırken ise Hıristiyanlara kızgınlığı alevlenen Selahaddîn'in Partlar, Bedevîler, Türkler, Saracener, Araplar,

²⁵⁸ Worcester, age., s. 202.

²⁵⁹ Vitalis, age., s. 99.

²⁶⁰ Vitalis, age., s. 318.

²⁶¹ Worcester, age., s. 204.

²⁶² Thea Summerfield, "'And she answered in hir Language': Aspects of Multilingualism in the Auchinleck Manuscript," *Multilingualism in Medieval Britain (c. 1066–1520), Sources and Analysis* Ed. Judith A. Jefferson ve Ad Putter (Turnhout: Brepols Publishers 2013), s. 241.

²⁶³ Roger of Wendover, **Roger Of Wendover's Flowers Of History, Comprising The History Of England From The Descent Of The Saxons To A. D. 1235 Formerly Ascribed To Matthew Paris**, Translated From The Latin, Y J. A. Giles, (London: Henry A Bohn, 1849), s. 55.

Medler, Kürtler ve Mısırlıları çağırıp bütün bu halkların (nations) başında Kutsal Toprakları işgal ettiğini kaydetmiştir.²⁶⁴

Mandeville, İskenderiye’de bir kiliseden bahsederken, “Saracener ve kâfirler” tarafından bu ve diğer kiliselerdeki resimlerin üzerlerinin boyanmak suretiyle ortadan kaldırıldığını kaydeder. Burada Saracener ve kâfir [metinde paynim] kelimelerinin bir arada kullanılması dikkat çekicidir. Aynı kullanım metnin farklı yerlerinde de görülmektedir. Mandeville, daha önce Hıristiyanlara ait olan bazı toprakların onların günahları yüzünden ellerinden çıktığını ve artık “kâfirlerle Saracenerin elinde” olduğunu, ancak Tanrı’nın yardımıyla sonunda Hıristiyanlara geçeceğini belirtir.²⁶⁵

Roger de Hovden, altı şövalyenin, Baldwin de Fortune, Raymond Buck, Laodicius de Tiberias ve üç arkadaşlarının, şeytanî bir ruh tarafından ele geçirilip Selahaddîn Eyyubi’nin yanına kaçtıklarını aktarır. Onlar, müellifin ifadesiyle, artık Saracener olmuşlar, Selahaddîn’e Hıristiyanların mevcut durumunu, kaynaklarını ve niyetlerini anlatmışlardır.²⁶⁶

Mandeville, bazı Hıristiyanların da zenginlik için ya da başka basitliklerinden, bazen de kendi günahkârlıklarından Saracener olduklarını, bunun için de bir din adamının huzurunda “Allah’tan başka ilah yoktur ve Hazreti Muhammed onun elçisidir” demeleri gerektiğini kaydeder.²⁶⁷

Wendover’li Roger, 1215 yılında İngiltere’deki baronların aforoz edilmesini aktarırken, Papa Innocent’in Winchester Piskoposuna gönderdiği bir mektubu kaydetmiştir. Mektupta söz konusu baronların Roma Kilisesinin mirasını ve Haçlıları koruyamayacakları belirtildikten sonra, onların “Saracenerden daha kötü” oldukları ifade edilmiştir.²⁶⁸

1189 yılında Mont-Ferrat Merkisi’nin oğlu Konrad, Canterbury Başpiskoposu Baldwin’e yazdığı mektupta Saracenerlerin Kutsal Toprakları kirletip buradaki emanetlere zarar verdiklerini, bir zamanlar Hz. İsa’nın günlerini ve gecelerini dua etmekle geçirdiği yerlerde Hazreti Muhammed’in [metinde Mahomet] adının yüksek sesle söylendiğini [ezan okunduğunu], bütün bunların da Hıristiyanların kayıtsızlığından gerçekleştiğini kaydetmiştir. Mektupta ayrıca Bizans İmparatoru ile

²⁶⁴ Wendover, age., s. 60.

²⁶⁵ Sir John Mandeville, **The Travels of Sir John Mandeville, The Version of the Cotton Manuscript in Modern Spelling**, (New York: Macmillan and Co. Limited, 1900), s. 38.

²⁶⁶ Hoveden, age., s. 65-66.

²⁶⁷ Mandeville, age., s. 95-96.

²⁶⁸ Wendover, age., s. 340.

Selahaddîn Eyyubî arasında bir anlaşmanın da olduğu yazılıdır. Bu anlaşma uyarınca İmparator, Selahaddîn Eyyubî'ye 100 kadirga sözü verdiği gibi, Fransızların Kutsal Topraklara yardıma gitmesini önlemek için İstanbul'da ne kadar Haçlı varsa hepsini hapse attırmıştır. Konrad, kendilerinin de Selahaddîn Eyyubî'nin kardeşi ve onun oğlunu ele geçirmekle avunduklarını ifade etmiştir.²⁶⁹

Roger de Hovden, "Romalıların İmparatoru" tavsif ettiği Frederick'in "Saracenlerin hâkimi" olarak nitelediği Selahaddîn Eyyubî'ye mektubunu aktarır. Mektupta, Selahaddîn Eyyubî'nin "artık öfkesinden haberdar olduğu" unsurlar arasında "ihtiyatlı" İngilizler de kaydedilmiştir.²⁷⁰ Aynı mektuptan Wendover'li Roger da söz eder. Wendover'li Roger'ın aktardığı Selahaddîn Eyyubî'ye atfedilen mektupta, büyük İslâm komutanının karşılık olarak çağıracağını beyan ettiği Müslüman hâkimler için "bütün pagan krallar" ifadesinin yer alması dikkat çekicidir.²⁷¹ Mektubun devamında Selahaddîn Eyyubî'nin Tanrı'nın kendilerinin yanında olması, Tanrı'nın inayetiyle Saracenlerin başarı sağlamış bulunması gibi ifadeler de yer verilmesi, mevcut bir mektuptaki ifadelerin müellif tarafından bilinçli yahut bilinçsizce tahrifi ile pagan krallar nitelemesinin yer bulduğunu düşündürmektedir.²⁷²

Ortaçağ İngiliz kaynaklarında Saracenlerin inancına ilişkin kayıtlar, yanlış ve hatalı bilgiler içerir. Parisli Matthew, Papa IX. Gregorius'a Doğu'dan, bu bölgelere seyahat eden vaizler aracılığıyla bir mektup geldiğini kaydeder. Müellife göre bu mektubun dünyaya yayılmasıyla yanlış öğreti, Saracenlerin peygamberinin çılgınlığı, alay ve eğlence konusu olmuştur. Matthew ayrıca, Saracenlerin hatalı bir şekilde Sarah'tan ötürü kendilerine böyle dendiğini düşündüklerini fakat Hacer'den dolayı Haceriler ve İsmail'den dolayı İsmailîler dendiğini kaydeder. Bundan sonra Hazreti Peygamber'in hayatına dair mektupta kaydedilenleri aktarır. Matthew, Hazreti Peygamberin "size işaret ve mucizelerle gelmedim; ama isyankârları cezalandırmak üzere kılıçla geldim," şeklinde bir ifadesini aktararak, Hazreti Peygamber'in kendi ağzıyla hiçbir mucizesi olmadığını beyan ettiği, dolayısıyla onun mucizelerinden bahseden Saracenlerin yanlış olduğu yorumunu yapar.²⁷³ Mandeville de Hazreti Muhammed'in, Hz. İbrahim'in cariyesi Hacer'den doğan oğlu Hz. İsmail'in

²⁶⁹ Wendover, age., s. 71.

²⁷⁰ Hoveden, age., s. 100-102.

²⁷¹ Wendover, C.II, s. 66.

²⁷² Bu hususa Riley de dikkati çekmiş, bir Saracen kendi inancına pagan diyemeyeceğine göre, mevcut bir mektubun Hristiyan nosyonlarına göre tercüme edilmiş olduğu kanısına varmıştır. Riley, s. 68, dn.

²⁷³ Paris, age., s. 14.

soyundan geldiğini, bundan dolayı Saracelere İsmailîler denildiğini kaydeder ve şu bilgileri ekler: “diğerlerine Sara’dan dolayı Saracen denir. Bazılarına ise Lut’un kızlarından doğan iki oğlu Moab ve Ben-Ammi’den ötürü Muabitler ve Ammonitler denir.”²⁷⁴

Ayrıca Parisli Matthew, Hz. Muhammed’in zehirlenerek öldürüldüğünü aktarır ve eğer gerçekten peygamber olsa idi zehirlenemezdi şeklinde yorum yapar. Zehirlendiğini anlayan Hazreti Peygamberin çevresindekilere “öldüğüm zaman beni gömmeyin, çünkü biliyorum ki, ölümünden üç gün sonra bedenim cennete çekilecektir,” dediğini kaydeder. Bunun üzerine takipçilerinin on iki gün boyunca O’nun bedenini defnetmediklerini, ancak bundan sonra defin işlemini gerçekleştirdiklerini belirtir. Ona göre, defin işleminden sonra da takipçileri O’nun bedeninin göğe çekilip çekilmeyeceğini görmek için beklemişler ancak bu gerçekleşmemiştir. Parisli Matthew, bundan sonra bilgili kimselerin O’nun inancını terk ettiklerini, ancak O’nun hukukunu kendi çıkarları için benimseyenlerin inançlarını sürdürdüklerini kaydeder.²⁷⁵ Matthew’a göre İslâm’ı kabul edenlerin gerekçeleri arasında korku, dünyevî zevkler gibi etkenlerin yanı sıra, Hıristiyanlığın erdemli ve sert olması da yer alır. Bunlar ve benzeri sebeplerden bir grup insan paganizme düşmüştür.²⁷⁶ Mandeville de, Saracenlerin Hıristiyanların inançları hakkında bilgi sahibi olduklarını ancak Hıristiyanlar gibi iyi bir yasaya ve inanca sahip bulunmadıklarını ifade eder.²⁷⁷

Wendover’li Roger, ise şunları kaydetmiştir: “Bu insanların da onlara Mahomet tarafından verilmiş ve Alcoran denilen yazılı kanunları var. Bu kâfir ırk, tıpkı biz Hıristiyanların İncil’i gördüğü gibi, onun kanunlarının değişmez olduğuna inanıyorlar.”²⁷⁸ “Kitapları Alcoran’da Efendimiz Yüce İsa’nın erkekler arasında hiçbir günah işlemediğini itiraf ettikleri bakire Meryem’den doğduğu, bir peygamber ve peygamberden de fazlası olduğu yazıyor. Ayrıca onun körleri iyileştirdiğine, cüzzamı temizlediğine, ölüyü dirilttiğine, ruhunun gökyüzüne çekildiğine de inanıyorlar. [...] Ama onların Şeytanın tahriki ve mürtet ve sapkın keşiş Sergius’un aracılığıyla²⁷⁹ Arapça yazılıp Saracelere iletilen kanunları kılıçla başlar, kılıçla

²⁷⁴ Mandeville, age., s. 95.

²⁷⁵ Paris, age., s. 19.

²⁷⁶ Paris, age., s. 20.

²⁷⁷ Mandeville, age., s. 92.

²⁷⁸ Wendover, age., s. 132.

²⁷⁹ Keşiş Sergius hikâyesi Parisli Matthew’da da geçer. Onun versiyonuna göre Hz. Peygamber’in tebliğinin yayılma zemini bulması daha önce Hıristiyan olan Solius/Sergius adlı sapkınlıktan dolayı

devam eder ve kılıçla biter. Bu Mahomet, Alcoran'da kendisinin de ifade ettiği üzere, okuryazar değildir. Yukarıda belirttiğim sapkının söylediklerini vaaz etmiştir ve Araplar arasında güçlü bir adam ve onların şefi olduğu için davranışlarıyla kanunun kabul edilmesini sağlamıştır.”²⁸⁰

Her ne kadar bir İngiliz kaynağı olmasa da Hz. Muhammed'e dair benzer bir yanlışlığın geçtiği farklı bir kayda da burada değinmekte fayda var. Moulins kütüphanesinde bulunan II. Philip'in şahsi danışmanı Jean Germain'e ait el yazması, Müslüman karşıtı özellikte bir içeriğe sahip olup Dük'ün isteği üzerine Türklere karşı bir Haçlı Seferi hazırlığı niteliğinde yazılmıştır. 1450'lerde yazılmış olan eser zamanında büyük ilgi görmüş ve pek çok kopyası basılmıştır. Eserin içeriğinde Hz. Muhammed'in hayatını anlatan iki adet çizim de bulunmaktadır. Bu çizimlerden ilkinde Hz. Muhammed bir devenin üzerinde, ikincisinde ise keşiş Sergio'nun sadık bir öğrencisi olarak tasvir edilmiştir.²⁸¹ Peygamberin akıl hocası olan keşiş Sergio kâfir olarak nitelendirilen Aryan ya da Nesturi mezhebine bağlı olarak kabul ediliyordu ve ismi sık sık, Bahira, Sergius, Nestorius, Pelagus olarak değişiklik göstermekteydi. Bu isimlerin kullanılmasındaki amaç onu dini esaslara aykırı doktrinlere bağlama çabası idi.²⁸²

Parisli Matthew, Hz. Peygamber'in her iki Ahit'in inananlarını da memnun edebilmek için, her ikisinden de bazı şeyleri aldığını kaydeder. Bunlar, Yahudilikten sünnet ve Hıristiyanlıktan da vaftizdir. Vaftiz uygulamasına, abdesti karşılık tutar. Ona göre Müslümanların vücutlarının bazı bölgelerini yıkamaları vaftizdir.²⁸³ Mandeville de sünnet konusunda da bilgi verir. Buna göre Hz. İbrahim, eşi Sara'dan olan oğlu İshak'ı sekiz günlük iken sünnet etmiştir. Cariyesi Hacer'den olan oğlu İsmail de bu sırada on dört yaşındadır ve o da sünnet edilmiştir. Bundan dolayı İshak'ın soyundan gelen Yahudiler sekiz günlük iken, İsmail'in soyundan gelen Saracener ise on dört yaşındayken sünnet edilirler.²⁸⁴ Mandeville, Müslümanların inanç ve yaşayışları ile ilgili bilgiler de aktarır. Bunlar arasında doğru bilgilerin

aforoz edilmiş ve bundan dolayı Hıristiyanlardan intikam almak isteyen eski bir din adamıdır. Nestorius adını alan bu kişi, Hz. Muhammed ile tanışmış, O'na eski ve yeni Ahitten pek çok parçalar öğretmiş, böylece nebilerin yazıları Hz. Peygamber'in kanuna eklenmiştir. Bkz. Paris, age., s. 20-21.

²⁸⁰ Wendover, age., s. 410-411.

²⁸¹ Bu çizimlerde asıl dikkati çeken tuhaflık ise peygamberin siyah, kıvrıkcık saçlı ve koyu tenli olarak resmedilmiş olmasıdır. Zira var olan Batı minyatürlerinde ve az da olsa Doğu figürlerinde, Hz. Muhammed her zaman açık tenlidir. Bu durum, Ortaçağ Batı literatüründe Saracenerlere atfedilen koyu ten renginin oluşturduğu negatif algıyla ilgili olsa gerek. Sabbatini, agm., 135-137.

²⁸² Sabbatini, agm., s.135-137.

²⁸³ Paris, age., s. 25.

²⁸⁴ Mandeville, age., s. 68-19.

yanlış yorum ve gerekçelerle bir arada olması göze çarpmaktadır. Örneğin o, Saracelerin domuz eti yemediklerini kaydettikten sonra buna gerekçe olarak “çünkü Saraceler domuzu insanın kardeşi olarak görmektedir” yazar ve domuz eti yemenin Saracelerin kutsal kitabında da yasaklanmış olduğunu ekler.²⁸⁵ O, Müslümanların içki içmediğini de kaydetmiştir fakat bu yasağı da Hazreti Peygamber hakkında olumsuzluk isnat eden bir hikâye ile açıklamıştır.²⁸⁶

Wendover’li Roger’ın eserine Halife’nin algılanma biçimi de yansımıştır. O, Saracelerin Papasına Halife dendiğini, halifenin Bağdat’ta [Baldach] ikâmet ettiğini ve kendilerinin Roma’daki Papa’dan çekinip ona saygı gösterdikleri gibi, Saracelerin de Halife’den çekinip ona saygı gösterdiklerini kaydeder. Wendover’li Roger’ın ifadesiyle, Halife ayda iki kez, tıpkı bir papa ya da kardinal gibi yanında tuttuğu müritleriyle birlikte camiye giderken görülebilir. Camide Agarenes’in Tanrısı Mahomet’in olduğuna inanılır. Halife burada başını eğip kendi inançlarına göre dua ettikten sonra tapınaktan çıkıp yiyip içerler ve bundan sonra sarayına döner. Mahomet tıpkı Hıristiyanların [Hz] İsa’yı ziyaret edip ona ibadet ettikleri gibi ziyaret ve ibadet edilir. Dahası, Mahomet ve Halifenin bulunduğu Bağdat, tıpkı Roma’nın Hıristiyanların başkenti olması gibi, Agarenlerin başkentidir.²⁸⁷

Saracelerin Yahudilerle mukayese ve denkliği de İngiliz kaynaklarına yansımıştır. Roger de Hovden, vakayinamesinde dünyanın sonuna ilişkin alametlere de yer verir. Bu alametler arasında, insanların cismanî putlara tapınmaya başlayacakları alametini açıklarken, “tıpkı paganlar, Yahudiler ve Saraceler gibi” ifadesini kullanır.²⁸⁸ Ordericus Vitalis de, Hacıların Yahudileri, sapkınları ve Saraceleri aynı iğrençlikte addedip hepsine Tanrının düşmanları dediklerini aktarmıştır.²⁸⁹

Ordericus Vitalis ayrıca St. Euphemia baş keşişi Muhterem Robert’ın Bresca’da bir manastırda ekmek yapmak üzere çalıştırılan bir Saracen fırıncı tarafından zehirlendiğine ilişkin bir anekdot aktarır. Anekdotta, Saracen fırıncı ile Hz. İsmail arasında kurulan paralellik dikkat çekicidir: Tıpkı babası İsmail’in hileyle İshak’ı aldattığı gibi, o da şeytanın teşvikiyle onun yemeğine zehir karıştırdı.”

²⁸⁵ Mandeville, age., s. 48.

²⁸⁶ Mandeville, age., s. 95.

²⁸⁷ Wendover, age., s. 131.

²⁸⁸ Hoveden, age., s. 187.

²⁸⁹ Vitalis, age., s. 89.

Bununla birlikte bu Saracen'in başrahip William'ın kız kardeşi ile evli bulunduğu da belirtilmiştir.²⁹⁰

Howden'lı Roger kroniğinde, 1190'da Richard'ın kutsal topraklara giderken, Joachim adında meşhur bir Manastır başrahibini ziyaret etmek üzere Messina'da durduğunu kaydeder. Richard ve kilise maiyeti başrahibin anlattığı yedi-başlı ejderha şeklindeki Deccal'ın inançlıları ve Kutsal Kilise'nin evlatlarını yutmak için beklediği hikâyeyi dinleyerek eğlenirler. Hikâyeye göre, ejderhanın yedi başı Kilise'ye zulmeden yedi kişiyi – bunlardan beşi ölü, bir tanesi yaşayan, bir tanesi de gelecekte yaşayacak olan – temsil eder. Ölenlerden birisi Hz. Muhammed, yaşayan ise Richard'ın ezeli düşmanı ve başrahibin nihayetinde onun karşısında muzaffer olacağını müjdelediği Selahaddin'dir. Her ne kadar Richard'ın yanındaki piskoposlar ve hatta Roger'ın kendisinin bile kayıtlarında Joachim'in bu anlatısına dair şüpheleri olsa da açıkça ortaya koyulan Müslümanların Deccal'ın canavarımsı araçları olarak nitelendirildikleridir. Uebel Batı'da, Eulogius ve Paul Alvarus gibi Cordoba şehitlerinin henüz 854 yılı gibi bir tarihte yazdıkları yazılarda, İslam'ın tüm sapkınlıkların zirvesi, kıyamet alameti, Deccalin habercisi olarak görüldüğünü ifade eder. Joachim de aslında bir nevi bu şehitlerin İslam'a bakış açısını aktarmıştır. Bu noktada İslam tehdidinin İncilsel bir kehanetle anlatılmasının Batı'nın öteki algısını tamamlamada önemli bir yeri olduğu ve Latin Avrupa'nın antitezi haline geldiği söylenilebilir.²⁹¹

4.2. ORTAÇAĞ İNGİLİZ EDEBİ KAYNAKLARINDA SARACENLER

4.2.1. Chansons de Geste ve Roland Destanı

Yukarıda Ortaçağ'da İngiltere ve Fransa arasındaki sosyo-politik ve dolayısıyla edebî ilişkilerden söz edilmişti. Bu ilişkinin yoğunluğu ile birlikte Saracen'in ortak düşman kimliği, Ortaçağ Fransız ozanlarının edebî üretimlerinin İngiltere'ye de aktarılan bir algıya zemin teşkil etmesine olanak verir. Ortaçağ Fransız ozanları, *Saracen* terimini Hıristiyan Fransa'nın tüm muhalifleri ve düşmanlarını tanımlamak için kullanmıştır. Onların bakış açısında ön plana çıkan milliyet değil din olmuştur; öyle ki diğer milletlerin bireyselliği söz konusu dahi değildir. Fransa'nın düşmanlarını tek bir kalıpta toplayıp, inançsızlık, kibir, gaddarlık, katı yüreklilik, hilekârlık gibi kişisel özelliklerle bezemişlerdir. Bunun yanı sıra *Saracen* terimi *pagan* terimi ile eş anlamlı nitelikte kullanılmıştır. Her ne kadar terim genel anlamda

²⁹⁰ Vitalis, age., s. 362.

²⁹¹ Michael Uebel, yage., s. 267-268.

Fransa'nın düşmanlarını tanımlamak için kullanılmış olsa da, çoğu kez Saracen ya da pagan diye ifade ettikleri kimseler Müslümanlardır.²⁹²

Meşhur Ortaçağ destanı Roland'da Hıristiyan güçlerin İspanyol Müslümanları üzerine büyük zaferi anlatılırken, metin boyunca sürekli tekrarlanan “paganlar yanlış, Hıristiyanlar doğru” teması destanın zeminini oluşturmaktadır. Bu temadan yola çıkarak Ortaçağ süresince Hıristiyan olmayanlara toplu olarak “pagan” denilmesinin, dönemdeki algıyı yansıtmak bakımından önemli olduğu söylenilebilir. Pek çok Ortaçağ romansında karşılaşılabileceğimiz kâfirlerin, erdemli Hıristiyanların elinden yenilgiyi ve ölümü hak ettiği vurgusu Roland'da da mevcuttur. Bu düşüncenin neticesinde Haçlı Seferleri süresince Kutsal Toprakları ve diğer yerleri istilâ etme, yağmalama, halkı katletme gibi eylemler, yapılanların Kutsal Savaş olduğu gerekçesiyle haklı gösterilmeye çalışılmıştır. Hıristiyan olmayan ırkların canavarca tasvirlerinin de bu meşrulaştırmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülebilir. “Saracen” terimi daha önce de belirttiğimiz gibi Haçlı Seferleri döneminde ortaya çıkmış bir terim olmakla beraber Hıristiyanların hak iddia ettiği Kutsal Toprakları işgal ettikleri gerekçesiyle pek çok kaynakta aşağılayıcı nitelikte kullanılmıştır. Moğollar ve diğer Orta Asyalı grupları - ki Doğu Avrupa'yı istilâ etmeleri sonucu korkutucu bir düşman haline gelmişlerdir - “Tatar” ismiyle anmışlar, Yahudileri de en çok küçümsedikleri yerel düşmanları olarak görmüşlerdir. Bazı kaynaklarda Yahudiliği dışlama durumunun kilisenin İslam'a açtığı savaşın yan etkisi olduğu ifade edilir²⁹³. Yahudilerin, dönemin şartları göz önüne alındığında Müslümanlarla örtüşmesi tehlikesi söz konusu idi. Zira Roland Destanı'nda Charlemagne'ın camilerin yanı sıra sinagogları da yıktığı söylenmektedir.²⁹⁴

Eski Fransız şairlerin Müslümanların tapındıkları ilahları yanlış şekillerde tanımlamaları sıkça karşılaşılan bir durumdur. Hıristiyan şairlerin Saracenleri putperest olarak betimlemeleri, İncil'de tasvir edilen düşmanların putlara tapması ile ilintili olabilir. XI. ve XII. yüzyıllarda İspanya'da ya da Doğu'da yaşayıp Müslümanlarla iletişim kurmuş diğer yazarların puta tapıcılığı Müslümanlara atfetmelerine bağlı olarak, *Chansons de geste*'de genel kabul görmüş bir Saracen algısı olduğu söylenebilir. Her ne kadar Fransız destanlarının ‘Saracen’e bakış açısı hayalperest ve hatta absürt olsa da *Chansons de geste*'deki genel Saracen tasvirinin

²⁹² Skidmore, age., s. 26-27.

²⁹³ Strickland, age., s.157-158.

²⁹⁴ Cohen, agm., s. 134.

doğruluğu olduğu söylenilebilir. İspanya'daki Saracenlerin, Afrika'dakiler, Türkler ve Doğu'daki Araplarla ittifak içerisinde olduğu, halifenin görevi hakkında belirli bir fikre sahip olduğu ve Saracenlerin Hıristiyanlarınkine benzer bir feodal sistemle yönetildikleri, Saracenlerin de onlar gibi, hatta belki de daha üstün bir medeniyete sahip oldukları gibi bilgiler, bu Fransız kahramanlık destanlarına yansıyan Saracen tasvirinin doğruluk payı olduğunu gösterir niteliktedir. Skidmore, *Chansons de geste*'deki Saracen imajının her ne kadar güvenilirliği düşük olsa da, dönem okuyucularının, ozanların ve yazarların gerçek manada bu imaja inandıklarını ve algının oluşumunda da en önemli etkenin bu imaj olduğunu ifade eder.²⁹⁵

Chansons de geste'de geçen Saracen ya da pagan karakterlerinin açıkça izah edilmediği ve Müslüman İspanya hakkında verilen bilgilerin kapsamlı ya da doğru içeriklere sahip olmadığı görülmektedir. Sözelimi Roland'da verilen bilgilerin coğrafi konularda doğruluk payı olsa da İspanya'daki Müslüman kurumlar ya da Müslümanların yaşayışı hususunda muğlaktır. *Chansons de geste*'de geçen Saracen isimleri çokça hatalı ve ırk isimleri sıklıkla fantastik ya da hayali olsa da, sonradan yapılan çalışmalarda Fransız ozanların yazılı ya da sözlü kaynaklardan, hatta belki de kendi gözlemlerine dayanarak, İspanya'da ve Doğu'da Haçlılara karşı savaşan ırklar hakkında temel bilgilere sahip oldukları görülmüştür. Roland Destanı'nda paganlar, Baltık'tan Kuzey Afrika'ya, İspanyol Araplarından Doğu'lu Müslümanlara şeklinde gruplanmıştır. Destanda geçen çeşitli pagan isimleri, İspanya'daki Saracenlerin, Kuzey Afrika'daki Berberiler ve Doğu'daki Müslümanlar, Türkler ve Araplarla işbirliği yaptığını işaret etmektedir. Bu isimlerden yola çıkılarak destanda dönem Müslümanları hakkındaki bilginin yeterli olmadığı söylenebilir. Zira hâl ve tavırları korkunç olarak tasvir edilen Saracenler, Fransız ve Normandiya'lı isimleri ile anılmışlardır.²⁹⁶

Bunun yanı sıra, Roland Destanı'nda Saracenler, Mahumet (Hz. Muhammed), Apollin (Apollo) ve Tervagant (Termagant) isimli üç puta tapan paganlar olarak tasvir edilir. Saracen şövalyeler savaşta kendilerine yardım etmeleri için putlarından yardım ister, ancak Roland'ın ölümüne rağmen Charlemagne, melek Cebrail'in de yardımıyla paganları yenilgiye uğratar. Roland tarafından sağ eli kesilen Saracen kralı Marsile, Saragossa'ya kaçar ve halkı yenilginin verdiği öfke ile putlarını,²⁹⁷

²⁹⁵ Skidmore, age. s.32, 40.

²⁹⁶ Skidmore, age., s. 27-30.

²⁹⁷ Metinde "Mahumet adı verilen put."

köpekler ve domuzlarla dolu bir kuyuya atarlar. Hıristiyan askerleri ise Saragossa'yı aldıklarında Yahudilerin ve Müslümanların ibadet yerlerindeki putları kırarlar.²⁹⁸

Chanson de Roland, Saracenerin hiç şüphesiz Müslüman olarak kabul edildikleri bir metin olsa da İslam dini anlayışı yönünden yukarıda da bahsettiğimiz gibi eksik niteliktedir. Öyle ki, İslam dininin en temelinde yatan tek tanrılı din anlayışı çarpıtılarak çok tanrılı bir din olarak gösterilmiştir. Saracenerin Roland'ı öldürmek üzere yemin ettikleri kutsal kitapları ise Hz. Muhammed ve Tervagant tarafından yazılmış gibi anlatılmaktadır. Ancak Müslümanların kutsal kitabı Kuran'ın Tanrı'nın sözleri olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bir diğer örnekte ise Charlemagne'ın intikam için geri geleceğinden korkan Saracener, tanrıları Tervagant'tan yardım ister, ancak çağruları cevapsız kalır. Kendilerine yardım etmeyen tanrılarına kızan Saracener, kendi tapınaklarına saldırır ve Tervagant, [Hz.] Muhammed, Apollin'in putlarını kırarlar. İslam'da putların ve benzeri amaçla kullanılacak resimsel tasvirlerin yasak olduğu düşünülecek olursa, bu anlatımın da bariz bir şekilde hatalı olduğu görülmektedir.²⁹⁹

Saracenerin savaş alanlarındaki tasviri, pek çok kez karşımıza çıktığı şekilde, çoğunlukla adaletsiz ve korkak olarak yansıtılmıştır. Destanda bu özellikleri ortaya koyan örneklerden birisi, Roland'ın Saracener topraklarına doğru ilerlerken ölü numarası yapan bir Saracenerin onu tuzağa düşürmeye çalışmasıdır. Ancak tuzak işe yaramaz ve Roland Saraceneri elindeki boynuz ile öldürür. Hile yaparak Roland'ı tuzağa düşürmesi, Saraceneri yüklenen adaletsiz ve korkak imajını açık şekilde ortaya koyar. Bu kahramanlık destanlarında karşımıza çıkan Saracener imajı birbirine çok benzer niteliktedir. Hıristiyanlar, her ne kadar belki de farkında olmadan düşmana karşı acımasız gösterilse de, savaş alanında adil ve korkusuzdur. Buna karşın Saracener korkak, hain ve hilekâr olarak tasvir edilir.³⁰⁰

Wilcox, Roland'ın şarkısının yazıya geçirilmesinin Birinci Haçlı Seferi ile aynı zaman dilimine denk gelmesinin tesadüf olmadığını belirterek, bu tarihsel momentin Avrupa'nın yeni saldırgan kutsal savaş idealinin tecessümüne tanıklık ettiğini kaydeder³⁰¹. Tolan da, Roland'daki düşünce tarzının, aşağı yukarı aynı döneme denk gelen Haçlı kronikleriyle benzer olduğunu ifade eder. Düşman ordusu Doğu

²⁹⁸ Tolan, age., s. 238.

²⁹⁹ Ramey, age., s.9.

³⁰⁰ Skidmore, age., s. 45,65.

³⁰¹ Rebecca Anne Wilcox, "Cultures of Conquest: Romancing the East in Medieval England and France", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Texas 2009), s. 2.

Avrupa'dan İran'a ve Afrika'ya kadar paganlardan oluşur. Bu pagan askerlerin arasında canavar görünümlü yarı insanlar da vardır. Aslında burada yazarın ulaşmak istediği sonuç açıktır: Düşmanı canavarlaştırarak 'ötekileştirmek'. Ancak Roland'da var olan Saracen kimliğinin paradoksal doğası, canavar düşmanın yanı sıra erdemli şövalye olarak da karşımıza çıkar. Sözelimi Babil emiri Baligant için yazarın kullandığı; 'Tanrım! Ne güçlü bir şövalye; keşke Hıristiyan olsaydı!' ifadesi, canavar düşman kimliğinden farklı bir yansımadır. Bu noktada dikkati çeken bir diğer husus ise Saraceni ötekileştirme aracının dinî inanç olmasıdır. Her ne kadar Baligant, Charlemagne gibi cesur bir şövalye olsa da, dini kimliği onu ötekileştirmiştir.³⁰²

Bisaha, Ortaçağ'da Batılı Hıristiyanların Müslümanlara ilişkin bilgi kaynaklarını değerlendirirken, Haçlı propagandaları ve vaazların doğaları gereği negatif bir Müslüman tasviri yaptığını, ancak Chansons de geste ve romanslarda çelişkili tasvirler olduğunu kaydeder. Sözlü edebiyatın bazı ürünleri vaiz ve din adamlarının propagandası olmakla birlikte, bazılarının ise dinsel sınıfa mensup olmayan bir kitleyi eğlendirmek için üretildiğini belirtir. Sözelimi, Roland Destanında Müslümanlar da tıpkı Hıristiyan mevkidaşları gibi asil, cesur, sadık ve çekici olarak betimlenmişlerdir.³⁰³

Roland'ın Şarkısı, efsanevî kahramanların "Saracen Öteki" üzerine başarılarını kutlar.³⁰⁴ Bununla birlikte Goddard, "destanda değilse bile tarihte saldırganların aslında kesinlikle Müslümanlar değil, Basklılar olduğunu belirtmek önemlidir,"³⁰⁵ yazar. Aslında, olayların sonradan algılanma ve yansıtılma biçimi ne olursa olsun, gerçekleştikleri zamanda sonradan atfedilecek tanımlıkların keskin kutuplaşmalar ve mutlak çatışmalar-ittifaklar üretmekten uzak olduğu anlaşılmaktadır. Frankları sefere teşvik eden, bağımsız Endülüs Emevî Devleti'nin kurucusu ve ilk emiri I. Abdurrahman'ı devirmek isteyen Barselona valisi Süleyman b. Yakzan ve Sarakusta valisi Hüseyin b. Yahya el-Ensârî iken, Sarakustalılar Franklara şehrin kapılarını açmamışlar ve Frank topraklarında yaşanan karışıklıkların da eklenmesiyle geri çekilen ordu, yol boyunca Basklıların baskınlarına maruz kalmıştır.³⁰⁶ Açmak gerekirse, 778'de, Charlemagne'ın genç bir kral olduğu dönemlerde ordusu Cordoba

³⁰² Tolan, age., s. 125-126.

³⁰³ Nancy Bisaha, **Creating East and West, Renaissance Humanists and the Ottoman Turks**, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004), s. 16-17.

³⁰⁴ Wilcox, agt., s. 13.

³⁰⁵ Goddard, age., s. 134.

³⁰⁶ Mehmet Özdemir, "Batı Emevîleri (Endülüs)", *İslâm Tarihi El Kitabı*, Ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), ss. 397-456, s. 404.

Halifesi'ne karşı Barcelona ve Saragossa'nın Müslüman yöneticilerine yardım etmiştir. Çeşitli nedenlerle başarısız olan bu seferin dönüşünde Charlemagne'ın adamları Pamplona şehrini yağmalayıp önlerine geleni öldürmüşlerdir. Buna karşılık Basklılar Pirenelere'de Charlemagne'ın artçı birliklerini tuzağa düşürüp hepsini öldürmüş ve Pamplona'dan topladıkları ganimetlere el koymuşlardır. Franklar bu katliamın intikamını almamış ve Charlemagne da hayatı boyunca bu konudan bahsedilmesine müsaade etmemiştir. Çünkü kariyerindeki tek yenilgisi bu olmuştur. Hıristiyanların bu olayın intikamını alması ise Roland Destanı'nda efsanevi bir nitelikte hayat bulmuştur. Nitekim bu efsaneye göre Charlemagne Saragossa hariç tüm İspanya'yı fetheder. Ancak burada düşman Basklılardan ziyade Saracenerler olarak karşımıza çıkar. Destanın genel teması Hıristiyanlar doğru, Saracenerler yanlış şeklinde zuhur eder. Öyle ki, Saracenerleri şeytan ile bağdaştırmak adına destanda "mürekkepten bile daha kara" ifadesi kullanılmıştır. Hıristiyanların rehberi ise güneş, melekler ve Tanrı'dır.³⁰⁷

Uzun süren Haçlı Seferleri Chanson de Geste ve diğer eski Fransız destanları gibi edebi metinlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu metinler eski Fransız romanslarına Saracener figürünü sunması bakımından bizim konumuz için önem teşkil etmektedir. Daha sonra İngilizceye çevrilen ve yeniden yazılan bu metinlerle Saracener figürü Ortaçağ İngiliz romansına da yansımıştır.³⁰⁸ Ortaçağ'da dinî otoritelerden sonra algı üzerinde en etkili olan figürlerin edebî çevreler olduğunu kabul edersek, Ortaçağ İngiltere'sindeki algıyı anlamak bakımından bu metinlerin önemli olduğunu söyleyebiliriz.

4.2.2. Camelot'ta "Öteki": Arthurian Romanslarda ve Orta İngiliz Edebiyatında Saracenerler

Ortaçağ İngiliz romanslarında Müslümanlar genellikle Hıristiyan şövalyelerine karşıt rollerde yer almışlar, putperest, hain, şehvet düşkünü ve barbar olarak resmedilmişlerdir. Çoğu kez romansların temel odak noktası Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki dini çatışmalardır ve Müslümanların savaş alanında din değiştirmesi ya da öldürülmesi şeklinde sonuçlanır. Saracenerlerin negatif tasviri ve sahte dinleri Ortaçağ romansının en popüler elementlerinden birisi olmuştur.

³⁰⁷ Cruz ve Hoepfner, age., s.56.

³⁰⁸ Dada, age., s.2

Özellikle Fransız *Chansons de geste*'den türetilenlerde bu durum açıkça görülmektedir.³⁰⁹

Sir Thomas Malory, *Arthur'un Ölümü*'nü, temelini aldığı Geoffrey'in eserinden üç yüz yıldan fazla bir süre sonra, çok farklı bir zaman diliminde kaleme almıştır. Her ne kadar İngiltere'de tek din Hıristiyanlık olsa da, veba nedeniyle nüfusun ciddi anlamda azaldığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da yayılmaya başladığı ve ruhban karşıtlığının hem edebiyatta hem toplumda kendisi gösterdiği bir dönemdi. Hıristiyanlığa karşı, Geoffrey'in dönemine göre büyük bir tehdit söz konusu idi ve Arthur ve şövalyeleri hem kendi içlerinden hem de paganlardan gelen tehlikelerle yüzleşmek zorundaydı. *Arthur'un Ölümü*'nde karşımıza çıkan Saracener, *İngiltere Kralları'nın Tarihi*'nde karşımıza çıkan Saracener kadar Arthur karşıtı kahramanlar değildirler. Aksine, Merlin tarafından, düşmanlarına saldırdıkları ve bu yüzden krala isyan eden soylulara karşı meşru bir ceza oldukları gibi bir kanıya varılabilir. Bu durum bir nevi XIII. yüzyıldan beri büyüyen, Araplar tarafından istila edilenlerin kurtarılmaya değmeyeceği inancını yansıtmaktadır. Merlin'in asıl kaygısı, Arthur'un zaten alt ettiği isyancıları gereksiz yere öldürmesini durdurmaktır. Nitekim metindeki asıl sorun Saracenerden ziyade on bir kralın isyanı ve Arthur'un acımasızlığı olmakla birlikte verilmek istenen mesaj, Arthur'un kişisel intikamı peşine düşmesi halinde zaferin Saracenerin olacağıdır. Bu noktada kâfirler, Hıristiyan Britonları birleştirecek dış bir tehdit olmaktan ziyade eğer birbirleri arasında savaşmaya devam ederlerse sonucun ne olacağına dair bir uyarı niteliğini taşımaktadır. Saracenerin İngiltere'de tehdit olarak görülmesi, daha sonradan Malory'nin kaleme aldığı versiyondaki Arthur ve Lucius arasındaki savaşta, Roma'nın müttefikleri konumunda görüldüklerinde ortaya çıkmıştır. Roma'nın *Arthur'un Ölümü* yazıldığı dönemde Hıristiyanlığın eski kalelerinden sonuncusu olmasına rağmen, Malory onları Arthur'u mağlup etmek adına kâfirlerle ve şeytanlarla ortak olan yozlaşmış ve açgözlü bir şekilde tasvir etmeyi seçmiştir. Zira Arthur başka türlü mağlup edilemeyecek kadar güçlü bir İngiliz kralıdır.³¹⁰

Hermes ise, Malory'de Saracenerin Romalılarla birlik olup Camelot'u yıkmaya çalışan korkunç insanlar olarak betimlendiğini ifade eder. Buna karşın “demokrat” kral Arthur parlamentosunu toplayıp bu Romalı imparatora ve onun

³⁰⁹ Liao, agm., s.45-65.

³¹⁰ Anna Papadaki, “Consider the place of faith, religious or otherwise, in the Arthurian tradition”, **INNERVATE Leading Undergraduate Work in English Studies**, Cilt: 4 (2011-2012), s. 88-89.

Saracenerine karşı kutsal ve haklı bir savaş başlatır. Bu sırada Arthur'un rüyasında gördüğü meşhur ejderhanın, yanındakiler tarafından onun yenilmez gücünü nitelediğine inanılır. O ejderhanın sonraları yolu korkunç bir kara ayı ile kesişir. Bu kara ayı da Saraceneri, özellikle Muhammedi resmeder. Sir Thomas Malory, eserinde Romalılarla aralarında olan savaştan ziyade Hıristiyanlar ve Saracener arasındaki savaşın üzerinde durur. Örneğin, eserde Arthur'un şövalyelerinden Sir Lancelot'un beş yüzden fazla Sarazen öldürdüğü söylenir ama kaç tane Romalı öldürdüğünden hiç bahsedilmez. Bunun yanı sıra Malory, asla Arthur'un düşmanlarını tek olarak nitelendirmez. Onlar daima Romalılar ve Saracenerdir.³¹¹

Arthur'un Saracenerle karşılaşmalarının konu olduğu eserlerin konularının temel dayanak noktaları özellikle *chivalry* yani "şövalyelik" ve *courtly love*³¹² yani "saray aşkı"dır. Buradaki şövalyelik konsepti bu devrin edebiyatının Orta Doğu'da zevkle okunmasının en büyük sebebidir. Hem İslam öncesi hem de İslamiyet dönemi Arapları genellikle şövalyeye ve atına büyük saygı duymuşlardır. Bu Batı şövalyeliği anlayışı Arap kültüründe derin kökler salmış, Arapçada *al-furrussia* terimi ile kendisine karşılık bulmuştur. Arapça *al-furrussia* kelimesi, *faras(at)* ve *faris*(şövalye) kelimelerinden türetilmiştir. Esasında Arthur'a ait şövalyelik kuralları özünde Arapların *akhlakiyat al-furrussia* (şövalyelik ahlakı) ile benzerlikler göstermektedir. *Faris*, Lancelot gibi yardımsever, merhametli, yiğit ve diğerlerinin kahramanlıklarını da tanıyan bir hayat tarzı benimsemektedir.³¹³

Arthur, eserlerde genellikle dışarıdan gelenleri kabul eden bir kral olarak resmedilir. Hatta en iyi şövalyelerinden neredeyse hiçbirisi İngiliz kökenli değildir. Ancak Yuvarlak Masa Şövalyeleri için gerekli olan tek bir özellik vardır ki o da Hıristiyan olmalarıdır. Her ne kadar Arthur Hıristiyan olmayanları özellikle yasaklamıyor olsa da, o ve şövalyeleri içgüdüsel olarak Hıristiyan olmayanların, Saracener gibi, Yuvarlak Masa'da yeri olmadığını bilir. Arthur ve şövalyelerinin sıklıkla Saracenerle karşılaşmalarına karşın eserde Saracenerin kim oldukları ya da onları neyin Saracener yaptığı açık bir şekilde verilmez. Malory bazen "Saracener" terimini "pagan" yerine kullanırken, bazı durumlarda da açıkça "Müslüman" anlamında kullanır. Son yıllarda çoğu araştırmacı "Saracener" teriminin "Öteki" anlamında kullanıldığına ve temelinde Arthur ve şövalyeleri dışındakileri ifade

³¹¹ Nizar F. Hermes, "King Arthur in the Lands of the Saracens", *Nebula*, 2007, s. 139-141.

³¹² Courtly Love: Ortaçağ Avrupa edebiyatında sıkça kullanılan bir konsepttir ve genellikle bir şövalyenin evli bir kadına duyduğu aşkı ifade eder.

³¹³ Hermes, agm., s. 131-134.

ettiğine hemfikir olmuş durumdadır. Malory'de Saracener ne olduklarından ziyade ne olmadıkları ile tanımlanır; Latin, İngiliz, Fransız ya da Hıristiyan değillerdir.³¹⁴

The Turke and Sir Gawain [Türk ve Sir Gawain] isimli Arthurian romansında Türk karakteri, Hıristiyan olmayan güçlü bir adam şeklinde tasvir edilir. Arthur'un sarayına gelerek meydan okur ve bu meydan okumayı kabul eden Sir Gawain olur. Girişi itibarı ile *Sir Gawain and the Green Knight* [Sir Gawain ve Yeşil Şövalye] romansı ile benzerlik göstermektedir. Hikâyenin sonunda Türk'ün başı kesilir ve bir şövalyeye dönüşür. Burada yine dine bağlı bir kimlik değişimi karşımıza çıkar: Önce Hıristiyan olmadığı için yanlış yolda olan ve başı kesilen bir Türk, ardından doğru yolu bulması ve buna bağlı olarak şövalyeye dönüşmesi durumu. Bu örnekte de değişimin etnik kimlikten ziyade dini kimliğe bağlı olduğu görülmektedir.³¹⁵

Sir Bevis'de tasvir edilen Saracener dünyasının Batılı Haçlılar tarafından algılanan İslam dünyasını büyük ölçüde yansıttığı görülmektedir. Haçlı Seferlerinin ve dolayısıyla da Doğu'ya yerleşmenin beraberinde getirdiği korkulardan birisi sefere katılan batılı Hıristiyanların kendi özlerinden uzaklaşıp Müslüman muhaliflerine benzemesiydi. Metinde Bevis devamlı olarak Saracener dünyasında asimile olmuş şekilde karşımıza çıkar. Romansa göre Saracener dünyasına giren bir şövalye doğruluk yolundan çıkarak kendi öz kimliğinden uzaklaşma tehlikesi ile karşı karşıyadır ve bu tehlike karşısında metinde zaman zaman vurgulanan bir Hıristiyan kahraman modeli karşımıza çıkar.³¹⁶

Yine bir Ortaçağ romansı örneği olan *Richard Coer de Lyon'da* Selahaddin'in Saracener ordusu, Richard'ın ve müttefiklerinin düşmanı olarak karşımıza çıkar. Ancak Romansın kendisinde bile Saracener tanımları çok çeşitlidir ve bu nedenle onları tam olarak hangi özelliğin Saracener yaptığını kestirmek pek kolay değildir. Ötekiliklerinin temel noktası ise Hıristiyan olmamalarıdır. Pek çok Ortaçağ romansında karşımıza çıkan Hıristiyan olmayanın öteki olması durumu burada da söz konusudur. Yine de çoğunluk olarak, “öteki” bir “Müslüman”dır. Bu metindeki Haçlı Seferinin iki ana amacı, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği kayıp haçı geri almak ve kutsal toprakları Saracener etkisinden kurtarmaktır. Metne göre Saracenerlerin, ne askerleri ne sivilleri, merhameti hak ederler ve eğer ancak kendi inançlarını terk edip, tek doğru din olan

³¹⁴ Elizabeth Melick, “Saracens, Graves, and the Formation of National Identity In Sir Thomas Malory's *Le Morte D'arthur*”, *ENARRATIO*, Sayı:19 (2015), 50-51.

³¹⁵ Pınar Daşdelen, “The Ottomans And The Turks Within The Context Of Medieval And The Elizabethan English Poetry”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Ciltte-Sayı: 12-22, (2015), s.257.

³¹⁶ Calkin, age., s.135-138.

Hıristiyanlığa geçerlerse affedilmeye layık olurlar. Başka hiçbir özellik ve nitelik bu durumu değiştirmez. Hıristiyan olmayan kurtuluşu hak etmiyor demektir. Üstelik Hıristiyan olmamalarının yanında Avrupalı ya da beyaz olmamaları onları daha da değersiz, daha da öteki yapar. Richard'ı onlardan ayıran en önemli özelliklerin Hıristiyan, beyaz ve Avrupalı olmasının yanı sıra çoğu kez muntazam bir Haçlı kralı olarak karşımıza çıksa da zaman zaman kaba, zalim ve hatta insan eti yiyen bir figür olarak da görülebilmektedir. Ancak belirtelim ki, onun bu şeytani yanının annesinden geldiğine inanılmaktaydı.³¹⁷ Metinde Richard'ın bu şeytani yanının, en çok Saracenerle savaşırken ortaya çıktığı ifade edilir ve buna sebep olarak da onun şeytani yanının ötekiliğinin karşı tarafın ötekiliğiyle bir şekilde bağdaştığı gösterilir.³¹⁸

Ayrıca bahsi geçen metinde Saracenerin tapındıkları birden fazla tanrı olduğu vurgulanmakla birlikte Roland'daki benzer yanılgı burada da karşımıza çıkmaktadır. Richard ve ordusuyla savaşmadan önce Saracenerin tanrıları [Hz.] Muhammed ve Apollon'a dua ettikleri ifade edilir.³¹⁹

Ortaçağ Avrupa edebiyatı eleştirmenlerine göre, edebiyat Ortaçağ boyunca dini propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Hıristiyan söylemleri hem politikaya hem de yazına hükmetmiştir ve Hıristiyan Avrupa'ya İslam'ın yayılmaya başlaması ile birlikte, "Saracener" Ortaçağ edebiyatında doğrudan "öteki" düşüncesini ifade etmiştir.³²⁰

4.2.3. Tanıdık Öteki

Saracen teriminin tanımının böylesine belirsiz ve çok yönlü olması onu Ortaçağ yazarları için adeta içi doldurulmayı bekleyen boş bir sayfa haline getirmiş ve dönemin sorunu ne ise metinlerde terim o kalıbın içerisine yerleştirilmiştir. "Saracen" terimi hem "tanıdık öteki" olarak nitelendirdikleri İskandinav kökenli paganlar ve Avrupa sınırları içerisinde yaşayan Müslümanlar için kullanılmış hem de onlara tamamen yabancı olan öteki [ötekinin ötekisi] olarak kabul ettikleri Doğu Akdeniz ve Afrikalı Müslümanlar için kullanılmıştır. Her ne kadar terim çok yönlü

³¹⁷ Bazı efsanelerde Eleanor of Aquitaine'in kocası VII. Louis ile İkinci Haçlı Seferi'ne katıldığı sırada o zamanlar çocuk olan Selahaddin ile ilişki yaşadığı söylenir. Bu efsanenin ilginç yanı Eleanor of Aquitaine'in I. Richard'ın annesi olması ve Selahaddin'in Richard'ın en önemli rakibi olmasıdır. Hoepfner ve Cruz, age., s. 63.

³¹⁸ Micha Vink, "Demons and Saracens, Otherness in Richard Coeur de Lion" (Yayınlanmamış Lisans Tezi, Radboud University Faculteit der Letteren, Nederlands 2016), s.4.

³¹⁹ Vink, agt., 2016, s. 16.

³²⁰ Hermes, age., s. 137-138.

olsa da metinlerde belirli bir imaj ve bakış açısı oluşturmak amacıyla yazarların sadece spesifik bir anlamı tercih ettikleri de görülmektedir. Yazarın hangi tanımı, daha doğrusu terimi hangi kalıba yerleştirmeyi tercih ettiğini, metnin içeriğinden anlamak mümkündür. Sözgelimi, *King Horn*'da bahsi geçen Saraceler aslında Danimarkalı/Sakson olsa da yazar onlara Müslüman Saracelerin özelliklerini atfetmeyi tercih etmiştir. Metinde Danimarkalı/Sakson Saracelerin fethettikleri yerdeki Hıristiyanları din değiştirmeye zorlamalarının genellikle Müslüman Saracelere atfedilen bir özellik olması bunun bir göstergesi olsa gerek. Bu noktada Ortaçağ yazımlarında spesifik bilgilerin ve tarihsel doğruluğun ön plana çıkmadığını ifade etmekte fayda vardır. Okuyucunun pagan bir Danimarkalı ile Kuzey Afrikalı bir Müslüman'ı ayırt etmesinin bir önemi olmamakla birlikte asıl vurgulanan ve onları düşman statüsünde ortak bir kefeye koyan ikisinin de Hıristiyan olmayışıdır. Bu perspektiften bakıldığında “Saracen” gibi çok tanımlı bir terimin sunduğu çeşitlilik Ortaçağ yazarları arasında tercih edilen bir nitelik olmuştur.³²¹

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Batı karşısında İslâm her türlü kötülüğün vücut bulmuş hali olarak nitelendirilmiş ve İslâm dünyası nefret uyandıran bir fenomen haline gelmiştir. Ancak bu bütüncül İslâm karşıtlığı Avrupa'nın zihninde oluşacak, “Müslüman”, “Saracen”, “tanıdık”, “yabancı”, “öteki” gibi terimlerin tanımları hususunda bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Eğer “yabancı” ya da “öteki” terimleri Müslüman/Saraceleri karşılıyorsa İspanya, Portekiz ve Sicilya gibi Müslüman nüfusun yoğun olduğu Avrupa bölgelerinde yaşayanları hangi terim karşılar? Onlar için Avrupa'nın mı yoksa İslâm dünyasının mı bir parçasıdır diyebiliriz? Ortaçağ romansında bu sorun Müslüman karakterlerin kimliklerine de sık sık yansımıştır. Bunun yanı sıra Ortaçağın büyük çoğunluğunda bugünün İspanya, Portekiz ve Sicilya'sı Müslüman yöneticiler tarafından yönetilmiştir; ancak bu Müslümanlar sadece bölgeyi fetheden Arap, Berberi ve Batı Afrikalıların soyundan gelmiyor olmakla birlikte aralarında çoğunlukla İslâm'ı kabul etmiş İspanyol ve Portekizlilerin soyundan gelenler de vardı.³²²

“Tanıdık öteki” kavramını biraz daha açacak olursak, Saracen terimi kapsamına giren topluluklardan üç grubu bu kavram altına yerleştirebiliriz. Yukarıda bahsi geçen Avrupa merkezli topraklarda yaşayan Müslümanlar, sonradan Hıristiyanlığı seçen Müslümanlar – ki her ne kadar din değiştirmiş olsalar da

³²¹ Nadhiri, age., s.11-12.

³²² Nadhiri, age., s.80.

Hıristiyanlar tarafından kendilerine tamamen bir güven söz konusu değildir – son olarak da Avrupa'nın kendi içinde, Hıristiyanlığa karşı bir tehdit olarak görülen İskandinav kökenli paganlar. Bu grupların “tanıdık öteki” kavramının içerisine girmesindeki ortak sebep Avrupa'ya olan bağlarıdır. Ayrıca kavramın bu çerçevede Ortaçağ Avrupa'sı kimliğinin sınırını çizme hususunda önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Avrupa içerisinde ise öteki olmaları hususunda daha muğlâk bir tanımın içerisine girerler. Çünkü onlar tam olarak ne Avrupalıdır ne de öteki.

4.2.4. Ötekinin Ötekisi

Avrupa'nın sınırları içerisinde kalan “tanıdık öteki” Saraceler dışında, Doğu'da yaşayan ve Hıristiyan olmayan Müslümanlar için “ötekinin ötekisi” tabirini kullanmak yanlış olmasa gerek. Zira Ortaçağ Avrupa'sı için Doğu'daki bu yabancı Saraceler doğrudan doğruya düşman niteliğinde olup, Avrupa içerisindekileri tanımlarken yaşanan karmaşa onları tanımlarken söz konusu olmamıştır. Çizgiler ve sınırlar muğlâk değil, aksine net ve kesindir. Doğu'daki Saraceler, özelde Saraceler, genelde öteki olmanın en uç noktasını teşkil ederler. Ötekiliklerinin en büyük göstergelerinden birisi, daha sonra da bahsedeceğimiz gibi onlara atfedilen fiziksel özelliklerdir. Aslında burada söz konusu olan Saraceler din değiştirmeye dahi layık görülmeseler de din değiştirdikleri noktada ise fiziksel özellikleri çoğunlukla değişir. Koyu tenli bir Saracelerin Hıristiyan olduğunda ten renginin beyaza dönmesi ya da *King of Tars*'ın deforme çocuğunun vaftiz ile beraber fiziksel deformasyonunun düzelmesi gibi örnekler bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Fransa'da *Chanson de Roland*, *La Voyage a Jerusalem* gibi metinlerde görünen Saraceler, Arthur destan ve romansları sayesinde büyük bir Ortaçağ edebiyatı teması haline gelmiştir. Her ne kadar Sir Thomas Malory'nin *Arthur'un Ölümü* adlı eseri *Chanson de Roland* gibi klasik bir Saraceler romanı olmasa da, ortaya basmakalıp bir “Saraceler” sunumu koyar. Bu “kâfirler”, hem dinleri sapkınlık olan kimseler, hem de “Tanrı'dan gelen bir bela” şeklinde nitelendirilmişlerdir. Hıristiyanlığı onların teröründen kurtarabilecek sadece Arthur ve şövalyeleridir. Sir Thomas Malory asla onların varlığını hafife almamış, aksine onların mevcudiyetini ve ülkelerine karşı oluşturdukları tehlikeyi kabul etmiştir. *Arthur'un Ölümü*'nde Saraceler savaşın ve yıkımın araçları olarak betimlenmiştir. Onlar daha medeni bir düşmanın, Roma imparatoru Lucius'un, kontrolündedirler. Lucius onları istediği

zaman çağırır ve onlar da her daim savaşa hazırdırlar. Saracener aslında “öteki”nin de “öteki”sidir.³²³

4.2.5. Değişken Öteki: Kadın

Ortaçağ romanslarındaki Saracener kadınların çoğu basmakalıp bir şekilde karakterize edilmiştir. Genellikle prenses olan bu Saracener kadınlar Hıristiyan şövalyelere âşık olan güzel kadınlar olarak tasvir edilir. Hikâyelerin sonunda Saracener kadınlar ailelerine ihanet eder ve en önemlisi Hıristiyanlığa geçer. Saracener kadınlar bu romanslarda çok önemli bir rol oynar. Genellikle babalarının ve kardeşlerinin muhalifleri olan Hıristiyan şövalyelere âşık olur ve onlara yardım ederek kendi ailelerine ihanet eder, nihayetinde de Hıristiyanlığa geçerler.³²⁴

Her ne kadar Saracener maskülenliği Hıristiyan normlarından sapmış olsa da Saracenerlerin çoğu erkek olarak tasvir edilmiştir. Hem Müslüman tarafında hem de Hıristiyan tarafında Haçlı Seferlerine katılan kadınlar var olsa da Haçlı metinleri eş-sosyal (genellikle erkekler arasında sosyallik söz konusu olan) bir nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte Müslüman kadınlar Hıristiyan metinlerde tamamen göz ardı edilmemiştir. Saracener kadınlar maddi olarak zengin ve yetenekli olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Hampton’lı Bevis gibi kahramanlara güzel eşler olarak hikâyelerde yer almışlardır.³²⁵ *Bevis of Hampton*’ın yazarının Saracenerler hakkında görüşleri daha farklıdır. Romansın ana kahramanı Bevis kadar Saracener kadın kahramanı Josian’a da hayranlık duymaktadır. Romansın başından sonuna kadar etkili bir şekilde varlığı devam eder.³²⁶ Hıristiyanlığa geçiş yapıp bir İngiliz Baron ile evlenen Josian İngiliz kimliği ile bağlantılı hale gelir ve iki kültürel sınır arasında geçiş yapan bir kadın olarak kimlik değiştirmeye yönelik güçlü bir örnek olarak tasavvur eder.³²⁷ Çoğunlukla daha sonra Hıristiyanlığa geçiş yapan Saracener kadınlarının din değiştirmesi durumu sıradan bir değişimden ziyade aslında zaten özlüklerinde Hıristiyan olduklarının adeta bir beyanı niteliğindedir.

Tıpkı Hıristiyan hemcinsleri gibi, Saracener kadınları da Avrupa’nın ideal güzellik algısıyla tasvir edilirler. Saracener olmalarının doğal bir getirisi ten renklerinin siyah olmasıdır. Ancak romanslarda genellikle beyaz tenli ve güzel olarak resmedilirler. Tenlerinin beyaz olması aslında daha sonra Hıristiyan şövalyelere

³²³ Hermes, agm., s. 137-138.

³²⁴ Dada, agm., s. 2,4.

³²⁵ Cohen, agm., s. 120.

³²⁶ Liao, agm., s.45-65.

³²⁷ Calkin, age., s. 61.

yardım edip, gönüllü olarak Hıristiyanlığa geçmeleri için gerekli olan erdemi simgeliyor olması muhtemeldir. Saracen kadınlarının beyazlaştırılarak tasvir edilmesi ve güzel bir görünümle yansıtılması, onların daha sonra Hıristiyanlığa geçişleri için bir nevi basamak niteliğindedir. Çoğu Saracen kadının ailesine ihanet edip Hıristiyan şövalyeye yardım etmesi sayesinde şövalye başarılı olur.³²⁸

4.2.6. Canavar Öteki: Saracenlere Atfedilen Fiziksel Özellikler

Destan edebiyatında, Saracenler fiziksel olarak çoğunlukla dev şeklinde tasvir edilmiş; kişilik olarak da kaba, düşünce yeteneği olmayan, zalim, kurnaz ve hain olarak nitelendirilmişlerdir. İnsan dışı figürleri ve anormal karakterleriyle ilahi düzenin düşmanları olarak yansıtılmışlardır. Ortaçağ yazarlarına göre onların bu iriliği adeta şeytani kibrin bir dışavurumu niteliği taşımaktadır. Dev boyutunda irilikleri dışında Saracenlere atfedilen bir diğer özellik, *Gesta Tancredi* ve *Chanson de Roland*'da karşımıza çıkan, gözlerinin birbirine orantısız bir şekilde mesafeli olması durumudur. Saracen düşmanların genel fiziksel özellikleri çok uzun ve çirkin olmaları olsa da, şekilsel bozuklukları eserlerde değişiklik göstermektedir. Sözelimi bazı eserlerde Saracen üstü başı perişan, kalın kaşlı, dişleri olmayan, kulakları sarkık ve gözleri çökmüş bir figür olarak da karşımıza çıkar. Ayrıca, pek çok yazar siyah ve çıplak Arap betimlemeleri ile Saracenleri hayvan doğasına yakın insanlar gibi gösterme eğiliminde olmuşlardır.³²⁹

Chansons de geste'nin Saracenleri arasında pek çoğu farklı şekillerde canavar görüntüsüne bezendirilerek yansıtılmıştır. Kimisinin kolları metal sopa ya da çekiç şeklinde tasvir edilirken, diğerleri dev, yaban domuzu başlı ya da iki ağızlı, iki burunlu, dört kollu olarak tasvir edilmişlerdir. Doğu'da ve Batı'da pek çok Hıristiyan kaynağın Müslümanları bir "köpek ırkı" olarak nitelendirdikleri de görülmektedir. Destan ve romans edebiyatında gerçekten de Saracenlerin köpeğe dönüştüğü karşılaştığımız bir durumdur. Sözelimi *Roland Destanı*'nda Argoille'li Saracenlerin köpek gibi havlaması, *Richard Coer de Lion*'ın Orta İngilizce versiyonunda Saracenlere "kâfir köpekler" denilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Saracenler dışında Yahudilerin de bazı metinlerde "köpekler" olarak geçmesi, onlara dair ötekileştirmeyi de ortaya koymaktadır. Haçlıların zihninde Yahudiler ve Müslümanlar, Tanrı'nın en tehlikeli düşmanları olarak ortaktır ve bu iki grubun

³²⁸ Dada, agm., s. 4-6.

³²⁹ Sabbatini, agm., s. 142-148.

ötekileştirilmesi tamamen Hıristiyan bir dünyanın oluşumunda önemli bir anlam taşımaktadır.³³⁰

Müslümanlara yapılan köpek benzetmesine bir diğer örnek de XIII. yüzyıl birinci el kaynağı *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk*'ta geçer. Ruybroeck'li Willem, Tatarları Hıristiyanlaştırma amacıyla çıktığı Moğolistan yolculuğunda karşılaştığı bir keşişin konuyla ilgili yorumunu şu şekilde aktarır:

... Arık Böke kardeşi Han'ı karşılamaya geldi ve keşişle biz, yakınımızdan geçeceğini gördüğümüzde, kendisine haçla yaklaştık. Bizi tanıdı, çünkü daha önce ibadethanemizi ziyaret etmişti ve elini uzatarak, bir piskopos gibi bize haç işaretini yaptı. Sonra keşiş yanına biraz meyve alarak, bir ata bindi ve kardeşinin konutunun önünde atından inip, onun avdan dönmesini bekleyen Arık Böke'nin peşinden gitti. Keşiş de aynı yerde attan indi, ona biraz meyve sundu, o da kabul etti. Yanında Han'ın maiyetinin önde gelen kişilerinden, Saracen olan ikisi oturuyordu ve Hıristiyanlar ile Saraceler arasındaki rekabetin bilincinde olan Arık Böke, keşişe onları tanıyıp tanımadığını sordu. 'Köpek olduklarını biliyorum,' diye yanıt verdi keşiş, 'neden bunlar sizin yanınızda?' Onlar da, 'Biz sana hakaret etmiyoruz, sen bize niye ediyorsun?' diye sordular.

Ardından keşiş tekrar Saracelere ve Hz. Muhammed'e küfrederek. Bunun üzerine Saraceler tepkiyle Hz. İsa'ya küfrederek, ancak Arık Böke onları durdurup Hz. İsa'nın Tanrı olduğunu bildiklerini ifade eder.³³¹

Ortaçağ romanslarında kimliği ve ötekiliği ifade eden en önemli noktalardan birisi de ten rengidir. *The King of Tars*, ten rengi farklılığının ötekilikle bağlantısının en çarpıcı şekilde yansıtıldığı dönem romansı örneklerindedir. Konu olarak genç bir Hıristiyan prensesin, kendi halkının iyiliği için bir Saracen kralı ile evlenip onun dinine geçişini işler. Ancak bu birliktelikten deforme bir çocuk doğar. Annesinin "doğru yol" olan Hıristiyanlığı bırakıp Müslümanlığa geçişi ve babasının da zaten Müslüman olması çocuğun deforme olmasına sebep olmuştur. Bu deformasyon ancak çocuğun vaftizinden sonra düzelir ve çocuk sağlıklı ve güzel bir bebeğe dönüşür. Bu olay zaten özünde Hıristiyan olan prensesin tekrar doğru yolu bulmasına vesile olur. Şahit olduklarının ardından Saracen kralı da Müslümanlığı bırakarak Hıristiyanlığa geçiş yapar ve siyah olan ten rengi beyaza dönüşür. Haliyle Pek çok Ortaçağ romansında siyah olarak nitelendirilen ve çeşitli deformasyonlarla tasvir

³³⁰ Strickland, age., s. 159-161.

³³¹ Ruysbroeck'li Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk*, Çeviren: Zülal Kılıç (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010), s. 234.

edilen Müslümanların, din değiştirdikten sonra fiziksel özelliklerinin de değişmesi durumu burada da karşımıza çıkar.³³²

Bunun yanı sıra Saracenlerin de Yahudiler gibi putperestlik hususunda Şeytan'la işbirliği içerisinde olduklarına inanılıyordu. *Chansons de geste*'de sık sık karşımıza çıkan Saracen teninin siyahlığının şeytanla olan bağından geldiği vurgulanmıştır. Her ne kadar Saracenlerin tenlerinin koyu olmasının tarihsel gerçeklikle örtüştüğü durumlar olsa da metinde asıl işlenilmek istenilen koyu rengin kötülüğü, açık rengin iyiliği ve bunların destan karakterleriyle nasıl bağdaştığı olmuştur. Nitekim Orta İngilizce romansı *King of Tars*'ın Sultan'ının vaftiz olduktan sonra ten renginin beyaza dönmesi bu tezin doğruluğunu ortaya koymaktadır. *Itinerarium peregrinorum* (Hacıların Seyahatnamesi) adlı, muhtemelen bir İngiliz tarafından yazılan Üçüncü Haçlı Seferi kroniğinde Türk düşmanlarını tanıtırken tenlerinin siyahlığından, fiziksel deformasyonlarından, karakterlerinin kötülüğünden ve putperestliklerinden bahseder; hatta neredeyse Türkler ve Şeytan arasında genetik bir bağ kurar. Pek çok metinde Yahudilere de Şeytanın takipçileri olarak atıf yapılsa da Müslümanlar ve hatta Hz. Muhammed'in kendisi iblisler olarak betimlenmiştir. Yine Birinci Haçlı Seferi'ne katılan Fulcheris Carnotensis, yazdığı kronikte Papa II. Urban'ın Haçlı Seferleri için yaptığı çağrıda Hıristiyanları iblislerin kölesi olmuş bu yozlaşmış ırka karşı uyardığını kaydeder. Willermus Tyrensis ise Hz. Muhammed'in "Şeytanın ilk doğan çocuğu" olduğunu ve ahlaksız doktriniyle Doğu'yu baştan çıkardığını söyler. 1370lerde V. Charles için yazılan bir kronikte iblis kılığına girmiş Saracenler, Charlemagne'ın şövalyelerinin atlarını korkutmaya çalışırken resmedilir.³³³

The King of Tars'da, deforme bir şekilde doğan çocuk sembolik olarak iki kültür arasında kalmışlığı ifade eder. Onun Saracen Sultan ve Hıristiyan Prensesin çocuğu olması iki kültür arasındaki birleşme olasılığını artırmak için bir olanak gibi görünse de asıl durum bundan çok uzaktır. Zira bu iki kültürün birleşiminden doğan çocuk normallikten uzak, deforme bir çocuktur. Çocuğun deforme olması ise bir nevi bu iki kültürün asla bir araya gelemeyeceğinin göstergesidir. Çocuktaki deformasyonun suçlusu hikâyeye göre Saracen sultandır. Zira çocuk vaftiz olduğu anda düzelir. İsa, prensesi çocuğun deformasyonunun sorumlusu olma utancından

³³² Lisa Lampert, "Race, Periodicity, and the (Neo-) Middle Ages", *MLQ: Modern Language Quarterly*, Cilt-Sayı: 65- 3 (2004), s.405.

³³³ Strickland, age., s. 168-169.

korumuştur. Çocuğun vaftiz ile düzelmesi, çocuktaki deformasyonun sorumlusunun Saracen doğasından dolayı sultan olduğunu açıkça göstermektedir. Başka herhangi bir Saracen töreninin değil de Hıristiyan vaftizinin çocuğa yardım etmesi, sultanın dini inancının çocuğunun deformasyonuna sebep olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Metinde prensesin Saracen Sultanla evlenmesi ve din değiştirmesi sadece kendi halkını koruma amaçlıdır. Saracen olmayı istemek gibi bir arzusu yoktur. Her ne kadar din değiştirmiş olsa da özünde hala Hıristiyanlık dinine bağlıdır. Bu nedenle çocuğu vaftiz ettirmek ister. Nitekim çocuğun vaftiz ile düzelmesi ona doğru yolun sadece Hıristiyanlık olduğunu hatırlatacak ve özündeki dinine dönmek için mükemmel bir fırsat sunacaktır. Belki de sultanın kendi Saracen tanrılarına duaları çocuğun düzelmesine yardımcı olmuş olsaydı prenses Müslüman olarak kalmaya devam edecekti. Ancak, prensesin Hıristiyanlığa geçmesi ile beraber gerçekleşen dönüşüm, onun Sultan'ı ve Saracenleri terk etmesine neden olacaktır.³³⁴

Koyu ten renginin Saracene atfedilen günahkâr ve şeytani imajının, aynı şekilde Etiyopyalılara da atfedildiği ve hatta kimi zaman bir Saracen/Etiyopyalı melezinin ortaya çıktığı durumlar, bu iki kimliğin arasında karmaşaya yol açmış olsa da Saracenlerin giyimleri ve silahları onları ayırt edilebilir kılmıştır. Saracen imajında giyim kuşamın öne çıktığı örneklerden birisi XII. yüzyılın sonlarından kalma, içinde kutsal emanetlerin bulunduğu sandığın yan tarafında Limoges'li Azize Valerie'nin şehit olmasının tasviridir. Azize Valerie'nin yanında en öne çıkan figür başında sarığı ve elinde büyük kılıcıyla bir Saracen cellâttır. Önce Azize Valerie'nin bileğini tutarken sonra da başını keserken resmedilmiştir. Ardından hem bir lütuf hem de adeta Saracene bir uyarı niteliğinde, bulutların arasından Tanrı'nın eli uzanır.³³⁵ Hıristiyan Avrupa'nın kalbine Saracen korkusunu işlemek maksadı bu tasvirde de karşımıza çıkmakla birlikte bu kez öldürülen hem bir kadın hem de Azize olduğu için Saracenin kabahati de, saldırdığı korku da daha büyük bir nitelik taşımaktadır.

Bir başka örnekte ise Aziz Vincent'i şehit edenler, bıçaklarla ve çıplak elleriyle onun bağırsaklarını çıkaran Saracen cellâtlar olarak gösterilir. Özellikle yerde diz çökmüş olarak resmedilen kişinin görüntüsü, eserlerde Saracene atfedilen görüntü ile birebir örtüşmektedir. Saracen cellâtların bu tasviri Ortaçağ'da süregelen

³³⁴ Stephanie Lisa Winston, "Identifying, Understanding and Incorporating the Other: Cultural Encounters in Medieval Literature", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Queen's University Department of English, Kingston 2010), s. 26-33.

³³⁵ Strickland, age., s.173-175.

Hıristiyanlığın düşmanını aşağılayıcı bir kontekst içine dâhil etme geleneğinin bir ürünüdür.³³⁶

4.2.7. Yamyamlık:

I. Richard, meşhur Aslan Yürekli Richard, Kral Arthur kadar olmasa da hakkında anlatılan hikâyelerle kahramanlaştırılan bir tarihi figür olarak karşımıza çıkar. Orta İngilizce romansı *Richard Coeur de Lion*'da anlatılan efsane hepsinin arasında özellikle dikkat çekici bir yere sahiptir. Bu romansda, Richard'ın iki kez Saracen eti yediğine şahit oluruz. İlkinde farkında olmadan yese de ikinci defada durumun bilincindedir. Üçüncü Haçlı seferi'nde Akka kuşatması sırasında, Richard aniden hastalanır ve ateşi yükselir. Çadırında istirahat ettiği sürede canı çok yoğun bir şekilde domuz eti ister, fakat Müslüman topraklarında oldukları için domuz eti bulmak kolay değildir. Aşçı için bu sorunun çözümü kralın heyetinden yaşlı bir şövalyeden gelir; aşçının yapması gereken genç bir Saraceni öldürüp etini dikkatlice pişirerek krala servis etmektir. Öyle ki romansın yazarı bu noktada Saracenin nasıl pişirileceğinin tarifini bile verir: kurban hızlıca öldürülecek, iç organları çıkarılıp derisi yüzülecek, sonra da un, baharat ve renk vermesi için safran eklenerek kaynatılacak. Hiçbir şey ziyan olmasın diye yazar, kurbanın kafası ile de çorba yapılmasını tavsiye eder.³³⁷

Yediği yemeğin ve güzelce dinlenmesinin üzerine iyileşen kral, hemen silahlarını alıp düşmanlarının karşısına çıkar ve onları ağır bir yenilgiye uğratar. Ancak dönüşte çok acıkan Richard'ın canı tekrar hastayken yediği domuz etinden ister. Çaresiz kalan aşçı krala Saracenin kafasını göstererek yediği etin aslında Saracenin eti olduğunu itiraf eder. Richard duydukları karşısında bir kahkaha atar ve Saracen etinin bu kadar lezzetli olmasından duyduğu memnuniyeti ifade eder; etrafta Saracener olduğu müddetçe ordusu aç kalmayacaktır. Savaşta sonra karşılıklı barış görüşmeleri başlar. Selaheddîn tarafından gönderilen hediyeleri reddeden Richard elçileri yemeğe davet eder. En soylu Saracen tutsakların seçilip kafalarının kesilmesini, tıraş edilerek kaynatılmasını ve her kurbanın kendi ismi ile birlikte kendisine ve elçilere ikram edilmesini emreder. Gördükleri karşısında dehşete düşen Saracen elçiler kendi sonlarının da aynı şekilde olmasından korkarlar, fakat Richard

³³⁶ Strickland, age. s.177.

³³⁷ Vincent Vandenberg, "Choosing Human Flesh? A Fewmedieval Peculiarities And The Debates Of Contemporary Research.", **Anthropozoologica**, Cilt-Sayı: 45-1 (2010), s. 152; Sonja Mayrhofer, "What, is Sarezyns flesh thus good?": Cannibalism and the Humors in *Richard Coer de Lyon*, **eHumanista**, Cilt: 25 (2013), s. 75.

onlara normal yemekler servis ettirerek ardından, Hıristiyan ordusunun ikmal hattını kesmesinin hiçbir anlamı olmadığını, etrafta bolca Saracen olduğu müddetçe aç kalmayacaklarını söyleyen bir mesajla onları Selahaddîn'e geri gönderir.³³⁸

Metnin genel konusu Richard'ın zaferlerini övmek olsa da Saracenlere karşı duyulan derin nefretin yoğun bir şekilde metne yansıdığı açıkça görülmektedir. Öyle ki, Müslümanların inançları gereği yemeyi reddettikleri bir hayvana benzetilmesi dahi bunun en büyük göstergesidir. Tezimizde sürekli olarak vurguladığımız Ortaçağ boyunca Batı'nın Müslümanlara [bilinçli ya da bilinçsiz] attığı pek çok yanlış ifade burada da karşımıza çıkmaktadır. Metinde aslında yapılmak istenilen bir nevi Richard'ın yamyamlık eylemini yumuşatma çabasıdır diyebiliriz. Zira düşman onlar için o kadar aşağılıktır ki artık insan olmaktan çıkıp kendilerinin bile nefret ettikleri hayvanlara dönüşür.³³⁹

Her ne kadar bahsi geçen I. Richard ile ilgili yamyamlık hadisesi romansa geçen bir efsaneden ibaret olsa da, Haçlı Seferleri'ne bizzat katılmış olan görgü tanıklarının aktardığı birinci el kaynaklardan bazılarında yamyamlık hadisesinin gerçekten yaşandığına dair kayıtlar mevcuttur. Aralık 1098'de, Birinci Haçlı Seferi sırasında, Kuzey Suriye'de bir şehir olan Ma'arra, Haçlılar tarafından yağmalanır ve halkı kılıçtan geçirilir. Müslümanların ve kültürel ötekilerin katledildiği pek çok örnekten birisi olan bu hadiseyi diğerlerinden ayıran ise sefere katılıp hayatta kalan üç görgü tanığının anlattıklarıdır. Haçlıların ölü düşmanlarının etlerini közleyip yediği bu korkunç olayı kronikler aşırı kıtlığı sebep göstererek neredeyse savunur şekilde aktarır. Fulcheris Carnotensis'in *Historia Hierosolymitana*'da bu hadiseye yönelik aktarımı şu şekildedir:

Kuşatma yirmi gün boyunca sürdüğü için halkımız büyük bir açlık çekiyordu. Anlatmak bile beni ürpertiyor; çünkü insanlarımızın çoğu, aşırı açlıktan çılgınlığa sürüklenip ölü Saracenlerin kalçalarından kestikleri etleri ateşte közleyip pişirerek vahşice tüketiyorlardı. Bu hadisenin neticesinde ise kuşatılanlardan ziyade kuşatmayı yapanlar işkence çekiyordu.

Anonim *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum*'da hadise daha kısa ve yoruma yer verilmeden aktarılır:

O topraklardayken, uzun süreli kalmamız ve açlık neticesinde adamlarımız ihtiyaçlarını gideremez haldeydi. Yağmalanacak yer kalmamıştı. Bu yüzden

³³⁸ Vandenberg, age., s. 152.

³³⁹ Vandenberg, age., s. 152-153.

bazıları ölüleri parçalayarak iç organlarında [daha önceleri bulmuş oldukları] Bizans sikkesi arıyor, diğerleri ise ölülerin etlerini kesip yemek üzere pişiriyorlardı.

Birinci Haçlı Seferi kroniklerinden Raymond d'Aguilers, *Historia Francorum* 'da konu ile ilgili diğer iki kroniğe göre daha detaylı bilgiler verir:

*Bu sırada, orduda öyle büyük bir kıtlık vardı ki insanlar çok açgözlü bir şekilde, iki haftadan fazladır şehrin bataklıklarında yatmakta olan, kokuşmuş Saracen etlerini yediler. Bu durum bizim ırkımızdan da yabancılardan da çoğu insanı dehşete düşürdü. Bu nedenle bizimkilerin çoğu bunu yapmaktan vazgeçti... Ama Saracener ve Türkler tam aksini söyledi: "Ve kim bu kadar inatçı ve merhametsiz insanlara direnebilir ki? Bir yıl boyunca ne açlık, ne düşman tehdidi, ne de başka hiçbir tehlike onları Antakya kuşatmasından geri döndüremedi." Paganların söylediği bu ve benzeri insanlık dışı eylemler bizlerin arasında mevcut. Zira Tanrı tüm ırkların yüreğine bizim korkumuzu salmış ama biz bunu bilmiyorduk.*³⁴⁰

Üç metin arasında, Ma'arra'daki yamyamlık hadisesini en daraltılmış haliyle aktaran anonim *Gesta* 'da, Haçlıların yemek bulmakta zorlanması ve kıtlık özellikle vurgulanırken bir yandan "Türklerin kanına susamış olmaları" ifadesinin geçmesi de ilginçtir. Bunun yanı sıra Ortaçağ kültüründe yemek eyleminin dinî olduğu kadar politik değeri de vardır. Düzenlenen ziyafetlerde sunulan ve tüketilen yemekler sosyal statü, ekonomik durum, siyasi ya da askeri güç gibi özelliklerin göstergesi niteliğindedir. Bu bağlamda her ne kadar Ortaçağ Hıristiyanları, Müslümanlar gibi berbat bir ırkı yemenin, onların kötülüklerini kendilerine bulaştıracağından korksa da düşmanı yemek eylemi etkili bir politik güç göstergesi olmaya devam etmiştir.³⁴¹

³⁴⁰ Geraldine Heng, "Cannibalism, the First Crusade, and the Genesis of Medieval Romance", *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies*, Cilt: 10 (1998), s. 102-104.

³⁴¹ Heng, agm., s. 110-112.

SONUÇ

“Saracen” terimi, Ortaçağ Avrupa’sında ve özellikle İngiltere’de “öteki” algısını yansıtmaya bakımdan büyük öneme sahiptir. Terim, Ortaçağ gibi genel halk arasında İslâm dinine yönelik bilginin yok denecek kadar az olduğu bir dönemde, Hıristiyanlığın karşısındaki düşmanları tanımlayacak bir terim ihtiyacı neticesinde ortaya çıkmıştır. Ancak bu tanımlama süreci birçok etkenin süzgecinden geçer ve böylece ortaya çıkan terimin anlamı ve ifade ettikleri muğlâk bir nitelik kazanır. Tezimizde de bahsettiğimiz gibi terim, sadece Müslümanlar için değil İskandinav kökenli paganlar için de kullanılmıştır. Terimin geçtiği metinlerin çoğu Saraceni Müslüman olarak kabul etse de, Vikinglerin ya da Danimarkalıların Saracen diye anıldıkları metinler de mevcuttur. Terimin anlamındaki belirsizlik, onu dönem yazarları tarafından adeta içi doldurulmayı bekleyen boş bir kâğıt haline getirmiştir. O dönem ya da koşullarda düşman her kimse terimin onu niteler şekilde kullanıldığı görülmüştür. Sınırları geçirgen ve değişken Ortaçağ Avrupa’sı için böyle bir durumun ortaya çıkması şaşırtıcı değildir.

Terimin problematik olmasının bir diğer nedeni de Ortaçağ Avrupa’sında, “Saracen” ile “pagan” terimlerinin birbirinin yerine kullanıldığı örneklerin çok fazla olmasıdır. Tolan, Batı Avrupalı için Ortaçağ boyunca Saracenlerin pagan, paganlar ise Saracen olarak kabul gördüğünü, yani bu iki terimin neredeyse eş anlamlı nitelikte kullanıldığını ifade eder. Bu imge o kadar yaygındı ki XII. yüzyıl Müslüman yazarları Saracenlerin pagan olmadığını defalarca açıklamak zorunda kalmıştı.³⁴² Özünde tek tanrılı bir din olan İslâm dinine atfedilen çoktanrılı özelliği metinlerin çoğunda ısrarla vurgulanmaktadır. Hıristiyan askerlerin Saracenlerin putlarını kırdıkları, Saracenlerin ‘Mahomet’, ‘Tervagant’, ‘Apollin’ adında üç farklı tanrıya tapmaları ve savaş zamanında onlara dua ettikleri, dualarına cevap alamayınca da kendi tanrılarına hakaret edip mabetlerini yıktıkları gibi pek çok örnek karşımıza

³⁴² Tolan, agm., s. 128.

çıkılmaktadır. Ortaçağ'da, Avrupa'da algı üzerinde en etkili otoritenin Kilise ve sonrasında yazarlar olduğu düşünülürse metinlerde bu hatalara bu kadar sık rastlanması tesadüf olmasa gerek. XIV. yüzyıla gelindiğinde, Avrupa'da bir arada yaşama tecrübesi gerçekleştiğinde bile, benzer yanlışların devam etmesi bu durumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Birinci Haçlı Seferi'nin Latin kroniklerine bakıldığında ise hemen hemen hepsi Saracenerin pagan olduklarını, Jüpiter, Apollo ve Muhammed'e tapıklarını söyler. Bu kroniklerden bazıları onları "Mahummicolae"; yani "Muhammad-worshippers" [Muhammed'e tapanlar] olarak anar. "İslam", "Müslüman" ve benzeri terimlere bu kroniklerde asla rastlanmaz. Müslümanları pagan olarak gören ilk yazarlar genelde betimlemelerini İncil'de geçen İslam öncesi Araplarına göre yaparlar. XII. yüzyıla gelindiğinde ise pagan tasvirleri daha da dikkat çekici bir hâl alır. Zira Saracenerlere karşı savaşlarının haklı çıkması ve zaferlerinin de şanlı olması gerekmektedir. Haçlılar, paganlara karşı savaşarak Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinin ve şehrinin ele geçirilmesinin intikamını almaktadır. Tabii ki bu yolda savaşırken ölenler şehit olacaklarını düşünmektedir. Birinci Haçlı Seferi kroniklerinden yalnızca bir tanesi, Nogent'li Guibert Saracenerin tek tanrılı olduğunu, Hz. Muhammed'in onların tanrısı değil peygamberi olduğunu söyler. Gerisi için Saracener Hz. İsa'nın intikamını aldıkları paganlardan ibarettir.³⁴³ XII. yüzyıl kroniklerine baktığımızda bir kısmının Saracenerin tek tanrılı olduğundan ve Hz. Muhammed'in onların tanrısı değil peygamberi olduğundan bahsettiğini görürüz. 1140'larda Freising'li Otto *Chronica*'sında Salzburg başpiskoposunu, Müslümanların putlarından bahsetmesinden dolayı eleştirir ve Saracenerin tek bir tanrıya tapıtığını ifade eder. 1270'lerde Haçlı Seferlerinin en büyük savunucularından ve papalık propagandasını yapanlardan Romans'lı Humbert, birçok Hıristiyan'ın ve hatta din adamlarının Saracenerin Mahomet'i tanrıları olarak kabul ettiğini, ancak bunun yanlış olduğunu söyler³⁴⁴. Malmesbury'li William da Saracenerin herkesin düşündüğü gibi "Mahomet"i tanrı olarak görmediğini ifade eder.³⁴⁵

Terim üzerine dilbilimsel belirsizlik bir yana, Ortaçağ'da ötekine bakış açısı karşıtlık ve benzerlik arasında kararsız kalmış bir düşünce yapısına sahiptir. Bazen

³⁴³ Tolan, agm., s.98-99.

³⁴⁴ Hoepfner, Cruz, agm., s. 65.

³⁴⁵ William of Malmesbury, *Chronicle of the Kings of England*, Ed. J. A. Giles (London: H. G. Bohn, 1949), s. 208.

aynı metnin içinde bile bir Saracen korkak ve çirkin olarak tasvir edilirken, bir diğeri güzel ve soylu, tek eksiği doğru Tanrıya inanmaması olan bir birey olarak tasvir edilebilir.³⁴⁶ Bunun yanı sıra, terimin kullanımı genellikle aşağılayıcı sebeplerle ya da Hıristiyan karşıtlığını ifade eder niteliktedir. Nadiren gerçek anlamda kültürel bilgiye dayalı kullanılmasına karşın çoğu edebi eserde Saracenlerin tasviri, ihanet, açgözlülük, korkaklık gibi basmakalıp ifadelerle ortaya konulmuştur. Bu durumun sebebi çoğunlukla Hıristiyan yanlısı propagandaya dayanmaktadır. Saracenler romanslarda neredeyse her zaman “*villain*”; yani “kötü adam” karakterinde kullanılmış, çoğu kez de Hıristiyan zaferlerinden sonra ya ölmüş ya da din değiştirmiş şekilde tasvir edilmişlerdir.³⁴⁷

Terimin anlamı her ne kadar muğlâk bir nitelik taşısa da, ifade ettiği “öteki” hususu aynılık teşkil etmektedir. Özetle, Ortaçağ metinlerinde Saracen terimi Batı için “dinsel öteki” olarak gördükleri düşmanları ifade etmekte kullanılmıştır. Hıristiyan Batı için Saracenler, hali hazırda haz etmedikleri ancak aşına oldukları düşmanları olan Yahudilerin dışında kalan ve dinsel anlamda kendilerinden olmayanları işaret etmiştir. Biz tezimizde, gerek edebî gerek birinci el kaynaklar ve araştırma eserlerden yola çıkarak, Ortaçağ İngiltere’sinde Saracenlere yönelik bu “dinsel öteki” algısını ve algıyı oluşturan ortamı, temel faktörleri ortaya koymaya çalıştık.

³⁴⁶ Ramey, age., s.9.

³⁴⁷ Michelle Sauer, **The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600**, (New York: Facts On File, Inc., 2008), s.351.

KAYNAKÇA

- Abulafia, David. "Ethnic Variety and Its Implications: Frederick II's Relations with Jews and Muslims", **Studies in the History of Art**, Cilt: 44, 1994, ss. 213-224.
- Ailes, Marianne. "Charlemagne 'Father of Europe': A European Icon in Making", **Reading Medieval Studies**, 38, 2012, ss. 59-76.
- Aljubouri, Dhia A. H. "The Medieval Idea of the Saracen, as Illustrated in English Literature, Spectacle and Sport", Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Leicester, 1972.
- Andrea, Alfred J. "Christendom and the Umma", *Crusades: The Illustrated History*, Ed. Thomas F. Madden, Uk and Ireland: Duncan Baird Publishers, 2004.
- Anık, Mehmet. "Batı'daki Doğu: Barış İçinde Birlikte Yaşama Kültürü Olarak Endülüs", **Amasya Üniversitesi ve KIBATEK Savaş ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Ankara: Başkent Klişe ve Matbaacılık, 2017, ss. 45-52.
- Asbridge, Thomas. **Haçlı Seferleri**, Çeviren: Ekin Duru, İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Atiya, Aziz S. **Crusade, Commerce & Culture**, Bloomington: Indiana University Press, 1962.
- Baktır, Hasan. "Türkler ve İngilizler: Tarihte İlk Münasebetler", **International Journal of Social Science**, Sayı: 63, 2017, ss. 169-179.
- Bartlett, Robert. "Cults of Irish, Scottish and Welsh Saints in Twelfth-century England", Britain and Ireland 900-1300, **Insular Responses to Medieval European Change**, Ed. Brendan Smith, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Bauer, Susan Wise. **Ortaçağ Dünyası**, Çeviren: Mehmet Moralı, İstanbul: Alfa Tarih, 2014.
- Bede, **The Ecclesiastical History of the English People** (New York: Oxford University Press, 1994).
- Berl, Emmanuel. **Attila'dan Timur'a Avrupa ve Asya**, Çeviren: Gülseren Devrim, İstanbul: Doğan Kitap, 1999.
- Birk, Joshua C. **Norman Kings of Sicily and the Rise of the Anti-Islamic Critique – Baptized Sultans**, UK: Palgrave Macmillian, 2016.

- Bisaha, Nancy. **Creating East and West, Renaissance Humanists and the Ottoman Turks**, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2004.
- Black, Jeremy. **Kısa İngiltere Tarihi**, Çeviren: Ekin Duru, İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Brooks, Nicholas. **Anglo-Saxon Myths: State and Church 400-1066**, Londra ve Rio Grande: The Hambledon Press, 2000.
- Burbank, Jane ve Cooper Frederick. **İmparatorluklar Tarihi, Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik**, Çeviren: Ahmet Aybars Çağlayan, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2011.
- Cahen, Claude. **İslamiyet I: Doğuşundan Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar**, Çeviren: Esat Nermi Erendor, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2000.
- Cahen, Claude. **Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı**, Çeviren: Mustafa Daş, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2016.
- Calkin, Siobhain Bly. "The Anxieties of Encounter and Exchange: Saracens and Christian Heroism in *SirBeves of Hamtoun*", **Florilegium**, Cilt:21, 2004, ss. 135-158.
- Canik, Gülmis Vesile. "Sicilya'da Müslümanlar (827-1243)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi ABD, İzmir 2010.
- Cardini, Franco. , "Haçlı Seferleri ve Kudüs Krallığı", *Ortaçağ: Katedraller, Şövalyeler, Şehirler*, Ed. Umberto Eco, Çeviren: Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Carnotensis, Fulcheris. **Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, Kudüs Seferi, Kutsal Toprakları Kurtarmak**, Çev: İlcan Bihter Barlas, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.
- Catlos, Brian A. **Muslims of Medieval Latin Christiendom c. 1050-1614**, UK: Cambridge University Press, 2015.
- Cawsey, Kathy. "Disorienting Orientalism: Finding Saracens in Strange Places in Late Medieval English Manuscripts", **Exemplaria**, Cilt-Sayı: 21-4, Temmuz 2013, ss. 380-397.
- Cohen, Jeffrey Jerome. "On Saracen Enjoyment: Some Fantasies of Race in Late Medieval France and England", **Journal of Medieval and Early Modern Studies**, Cilt-Sayı: 31-1, Şubat 2001, ss. 113-146.
- Cordery, Leona F. "The Saracens in Middle English Literature: A Definition of Otherness", **Al-Masaq: Islam and the Medieval Mediterranean**, Cilt-Sayı:14-2, 2002, ss. 87-99.

- Çıvgın, İzzet. **Ortaçağ Tarihi**, Ankara: Maya Akademi, 2008.
- Daşdelen, Pınar. “The Ottomans And The Turks Within The Context Of Medieval And The Elizabethan English Poetry”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt-Sayı: 12-22, 2015, ss. 253-276.
- Demirkent, Işın. **Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri**, Haçlı Seferleri Tarihi, Derleyen: Ebru Altan (İstanbul: Dünya Kitapları, 2007.
- _____. “Franklar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 13, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- _____. **Haçlı seferleri**, İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1997.
- _____. “Haçlılar”, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, Cilt: 14, İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1996.
- Durham, Simeon. **A History of the Kings of England**, İngilizceye çeviren: Joseph Stevensen, London: Seeleys, 1855.
- Düzgün, Şaban Ali. “İki Dünyanın Karşılaşması: Müslüman ve Latin Batı Dünyası Arasında Haçlı Seferleri Dönemindeki İlişkiler”, **İslâmî Araştırmalar Dergisi**, Cilt-Sayı: 14-3,4, 2001, ss. 349-360.
- Evans, Michael R. “Commutation of Crusade Vows”, From Clermont to Jerusalem, *The Crusades and Crusader Societies 1095-1500*, Ed. Alan V. Murray, Turnhout: Brepols Publishers, 1998.
- Falk, Avner. **Franks and Saracens Reality and Fantasy in the Crusades**, London: Karnac Books Ltd., 2010.
- Fisher, Greg. **Between Empires, Arabs, Romans, and Sasanians in Late Antiquity**, New York: Oxford University Press, 2011.
- Fouracre, Paul. **The Age of Charles Martel**, Londra ve New York: Routledge, 2000.
- France, John. **The Crusades and the Expansion of Catholic Christendom, 1000-1714**, New York: Taylor Francis, 2005.
- Freinderich, David M. “Muslims in Western Canon Law, 1000-1500”, David Thomas ve Alex Mallett (Ed.), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, Boston: Brill, 2011, ss. 83-98.
- Gantner, Clemens. “New Visions of Community in Ninth Century Rome: The Impact of the Saracen Threat on the Papal World View,” *Visions of Community in the Post-Roman World, The West, Byzantium and the Islamic World, 300–1100*, (Ed.) Walter Pohl vd., Farnham: Ashgate, 2012.

- Goddard, Hugh. **Ortaçağdan Günümüze Hıristiyan Müslüman İlişkileri Tarihi**, Çeviren: Şükrü Alpagut, İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- Grabar, Oleg. "Islamic Spain, The First Four Centuries An Introduction", *Al-Andalus The Art of Islamic Spain*, Muqarnas, (Ed.) Jerrilynn D. Dodds, New York: The Metropolitan Museum of Art, 1992.
- Graf, David F. "The Saracens and the Defense of the Arabian Frontier", **Bulletin of the American Schools of Oriental Research**, Sayı: 229, Şubat 1978, ss. 1-26.
- Gransden, Antonia. **Legends, Traditions and History in Medieval England**, Cambridge: The Hambledon Press, 1992.
- Gravett, Christopher. **Hastings 1066, The Fall of Saxon England**, Campaign Series 13, UK: Osprey Publishing, 2000.
- Hamilton, Bernard. "Knowing the Enemy: Western Understanding of Islam at the Time of the Crusades," **Journal of the Royal Asiatic Society**, Cilt-Sayı:7-3, 1997, ss. 373-387.
- Haskins, C. H. "England and Sicily in the Twelfth Century", **The English Historical Review**, Cilt-Sayı: 26-103, Temmuz 1911, ss. 433-447.
- Heng, Geraldine. "Cannibalism, the First Crusade, and the Genesis of Medieval Romance", **Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies**, Cilt: 10, 1998, ss. 98-174.
- Heng, Geraldine. "Jews, Saracens, 'Black Men', Tartars: England in a World of Racial Difference", *A Companion to Medieval English Literature and Culture c. 1350-c.1500*, (Ed.) Peter Brown, Oxford: Blackwell Publishing, 2007, ss. 247-269.
- Heng, Geraldine. **The Invention of Race in the European Middle Ages**, Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Hermes, Nizar F. "King Arthur in the Lands of the Saracens", **Nebula**, Cilt-Sayı:4-4, 2007, ss. 131-144.
- Hodgson, M. G. S. M.G.S. Hodgson, **İslâm'ın Serüveni, Bir Dünya Medeniyetinde Bilinç ve Tarih**, Cilt: 1, İslâm'ın Klasik Çağı, Çeviren: Metin Karabaşoğlu, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995.
- Hoepfner, Jo Ann. ve Cruz, Moran. "Popular Attitudes Towards Islam in Medieval Europe", D. R. Blanks ve M. Frassetto (Ed.), *Western Views of Islam*, New York: St. Martin's Press, 1999, ss. 55-81.
- Hoffman, Donald L. "Assimilating Saracens: The Aliens in Malory's Morte Darthur", **Arthuriana**, Cilt-Sayı: 16-4, 2006, ss. 43-64.

- Hourani, Albert. **Avrupa ve Ortadoğu**, Çeviren: Ahmet Aydoğan ve Fahrettin Altun, İstanbul: Yöneliş Yayınları, 2001.
- Hoveden, Roger. **The Annals of Roger de Hoveden, Comprising The History of England and of Other Countries of Europe from AD 732 to 1201**, Latince'den İngilizce'ye çeviri ve notlar: Henry T. Riley, Cilt: II, Londra: H. G. Bohn, 1853.
- Hoyland, Robert G. **Seeing Islam As Others Saw It A Survey And Evaluation Of Christian, Jewish And Zoroastrian Writings On Early Islam**, New Jersey: The Darwin Press, Inc., 1997.
- Huntingdon, Henry. **The Chronicle of Henry of Huntingdon**, Çeviren Thomas Forester, Londra: H. G. Bohn, 1928.
- Jakobsson, Sverrir. "Saracen Sensibilities: Muslims and Otherness in Medieval Saga Literature", **The Journal of English and Germanic Philology**, Cilt-Sayı: 115-2, 2016, ss. 213-238.
- Jamison, Evelyn. "Alliance of England and Sicily in the Second Half of the 12th Century", **Journal of the Warburg and Courtauld Institutes**, Sayı: 6, 1943, ss. 20-32.
- Jaspert, Nikolas. "Capta est Dertosa, clavis Christianorum: Tortosa and the Crusades", *The Second Crusade, Scope and Consequences*, Ed. Jonathan Phillips ve Martin Hoch, Manchester ve New York: Manchester University Press, 2001.
- Jenks, Edward. "İngiliz Hukuku Hakkında Genel Bilgiler", **AÜHFD**, Çeviren: Mukbil Özyörük, Cilt-Sayı: 17-1,4, 1950, ss. 40-79.
- Jubb, Margaret. "The Crusaders' Perceptions of their Opponents," *Palgrave Advances in the Crusades*, (Ed.) Helen J. Nicholson, Londra: Palgrave Macmillan, 2005, ss. 225-244.
- Kaleli, Emrullah. **Haçlı Seferleri Zamanında Bizans ve Batılılar 1096-2014**, Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.
- Kalın, İbrahim. **Ben, Öteki ve Ötesi**, Üçüncü basım. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017a.
- _____. **İslâm ve Batı**, Ankara: İsam Yayınları, 2017b.
- Kanat, Cüneyt ve Burçak, Devrim. **Sorularla Haçlı Seferleri**, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2013.
- Karakuş, Nadir. "Abbasî Halifesi ve Frenk Hükümdarı Büyük Karl İlişkisi", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 16-32, 2017, ss. 463-486.

- Kearney, Hugh **Britanya Adaları Tarihi**, Çeviren: Özgür Umut Hoşafçı, (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2015.
- Kearns, Robert Raymond Gabriel. “The Golden Age of Al-Andalus”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, California State University, Dominguez Hills, 2008.
- King, Edward ve Hawley, Joseph. “İngiliz Common Law’unun Gelişmesi”, **AÜHFD**, Cilt-Sayı: 16-1,4, 1959, ss. 178-233.
- Kinoshita, Sharon ve Calkin, Siobhain Bly. “Saracens as Idolaters in European Vernacular Literatures”, *Christian-Muslim Relations, A Bibliographical History (1200-1350)*, (Ed.) David Thomas ve Alex Mallett, Boston: Brill, 2012, ss. 29-35.
- Komnena, Anna. **Alexiad**, Çeviren: Bilge Umar, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996.
- Lampert, Lisa. “Race, Periodicity, and the (Neo-) Middle Ages”, **MLQ: Modern Language Quarterly**, Cilt-Sayı: 65- 3, 2004, ss. 391-421.
- Lapidus, Ira M. **İslâm Toplulukları Tarihi**, Cilt: 1, Çeviren: Yasin Aktay, İstanbul: İletişim Yayınları 2013.
- Latham, Andrew A. **Theorizing Medieval Geopolitics, War and World Order in the Age of the Crusades**, Londra ve New York: 2012.
- Le Goff, Jacques. **Avrupa’nın Doğuşu**, Çeviren: Timuçin Binder, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2008.
- Liao, Chen-chih. “The Cultured Barbarian: The Saracen Princess in Bevis of Hampton”, **Wenshan Review of Literature and Culture**, Cilt-Sayı: 5-1, Aralık 2011, ss. 45-65.
- Lloyd, Simon. “The Crusading Movement 1096-1274”, *The Oxford History of the Crusades*, Ed. Janothan Riley Smith, New York: Oxford University Press, 1999.
- MacKay, Angus. **Spain in the Middle Ages, From Frontier to Empire, 1000-1500** (New York: Palgrave Macmillian, 1977.
- Malaterra, Geoffrey. **The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and His Brother Duke Robert Guiscard**, İngilizceye Çeviren: Kenneth Baxter Wolf, The University of Michigan, 2005.
- Malmesbury, William. **Chronicle of the Kings of England**, Ed. J. A. Giles, London: H. G. Bohn, 1949.

- Mandeville, Sir John. **The Travels of Sir John Mandeville, The Version of the Cotton Manuscript in Modern Spelling**, New York: Macmillan and Co. Limited, 1900.
- Martin-Gunzman, Roberto. “Crusade in al-Andalus: The Eleventh Century Formation of the Reconquista as an Ideology”, **Islamic Studies**, Cilt-Sayı:31-3, 1996, ss. 217-318.
- Mayrhofer, Sonja. Sonja Mayrhofer, “What, is Sarezyns flesh thus good?": Cannibalism and the Humors in *Richard Coer de Lyon*, **eHumanista**, Cilt: 25, 2013, ss. 75-93.
- McDowall, David. **An Illustrated History of Britain**, yirmi birinci basım, Essex: Longman, 2006.
- McEvedy, Colin. **Ortaçağ Tarih Atlası**, Çeviren: Ayşen Anadol, İstanbul: Sabancı Üniversitesi, 2004.
- McNeill, Wiliam. **Dünya Tarihi**, Çeviren: Alâeddin Şenel, 6. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2002.
- Melick, Elizabeth. “Saracens, Graves, and the Formation of National Identity In Sir Thomas Malory’s *Le Morte D’arthur*”, **ENARRATIO**, Sayı: 19, 2015, ss. 50-67.
- Murray Allan V. “The Saracens of Baltic: Pagan and Christian Lithuanians in the Perception of English and French Crusaders to Late Medieval Prussia”, **Journal of Baltic Studies**, Cilt-Sayı: 41-4, 2010, ss. 413-429.
- Nadhiri, Aman Y. **Saracens And Franks In 12th-15th Century European And Near Eastern Literature, Perceptions Of Self And The Other**, New York: Routledge, 2017.
- Neumann, Iver B. **Uses of the Other, The East in European Identity Formation**, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.
- Nicholson, Helen. “The Military Orders and the Kings of England in the Twelfth and Thirteenth Centuries”, *From Clermont to Jerusalem, The Crusades and Crusader Societies 1095-1500*, Ed.Alan V. Murray, Turnhout: Brepols Publishers, 1998.
- Nicolle, David. **The First Crusade 1096-99**, Oxford: Osprey Publishing, 2003.
- _____. **Poitiers AD 732, Charles Martel turns the Islamic Tide**, Oxford ve New York: Osprey Publishing, 2008.
- _____. **Üçüncü Haçlı Seferi 1191**, Çeviren: L. Ece Sakar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

- Niles, John D. "The Ideal Depiction of Charlemagne in 'La Chanson de Roland'", **Viator**, 1976, ss. 123-140.
- Nomiku, H. A. **Haçlı Seferleri**, Çeviren: Kriton Dinçmen (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Norwich, John Julius. **Bizans 3, Gerileme ve Çöküş Dönemi MS 1082-1453**, Çeviren: Selen Hırçın Riegel, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2013.
- _____. **Sicily, An Island of the Crossroads of History**, New York: Random House, 2015.
- O'Shea, Stephen. **İnanç Denizi, Ortaçağ Akdenizinde İslâm ve Hıristiyanlık**, Çeviren: Egemen Demircioğlu, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Ottewill-Soulsby, Samuel. "Those Same Cursed Saracens': Charlemagne's Campaigns in the Iberian Peninsula as Religious Warfare," **Journal of Medieval History**, Cilt-Sayı: 42-4, 2016, 405-428.
- Özcan, Azmi. "İngiltere", **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi**, Cilt: 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Özdemir, Mehmet. "Endülüs", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 11, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- _____. "Endülüs'ün Yıkılış Sürecinde Öne Çıkan Bazı Hususlar", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 36-1, 1997, ss. 233-254.
- _____. **Endülüs Müslümanları, Siyasî Tarih**, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- _____. Mehmet Özdemir, "Batı Emevîleri (Endülüs)", *İslâm Tarihi El Kitabı*, Ed. Eyüp Baş, Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- Papadaki, Anna. "Consider the place of faith, religious or otherwise, in the Arthurian tradition", **Innervate: Leading Undergraduate Work in English Studies**, Cilt:4, 2011-2012, ss. 86-87.
- Paris, Matthew. **English History, From the Year 1235 to 1273**, Latince'den Çeviren J. A. Giles, Cilt: I, Londra: Covent Garden, 1889.
- Pilati, Renata. "İngiltere Krallığı", *Ortaçağ, Katedraller-Şövalyeler-Şehirler*, Ed. Umberto Eco, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Pirenne, Henri. **Hazreti Muhammed ve Şarlıman, İslâm Fetihleri ve Ortaçağ Batı Uygarlığı**, Çevireni: Muhsin Önal Mengüşoğlu, İstanbul: Pınar Yayınları, 2012a.

- _____. **Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu, Beşinci basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012b.
- Pirovsky, Danna. **Martyrs in the Making, Political Martyrdom in Late Medieval England**, New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- Polat, İbrahim Ethem. **Haçlılara Kılıç&Kalem Çekenler**, Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- Ramey, Lyn Tarte. **Christian, Saracen and Genre in Medieval French Literature**, New York: Routledge, 2001.
- Roberts, J. M. **Avrupa Tarihi**, Çeviren: Fethi Aytuna, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1996.
- Runciman, Steven. **Haçlı Seferleri Tarihi**, Cilt:1-3, Çeviren: Prof. Dr. Fikret İşıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.
- Ruysbroeck, Willem. **Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk**, Çeviren: Zülal Kılıç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010.
- Russel, Bertrand. **Batı Felsefesi Tarihi, Ortaçağ, İslam Felsefesi, Hıristiyan Felsefesi**, 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1972.
- Sabbatini, Ilaria. "The Physiognomy of the Enemy: The Image of Saracens in Travel Literature", **Travel Poetics, International Journal of Travel Writing**, Cilt-Sayı: 4-1 Ocak 2015, ss. 136-159.
- Sanjuán, Alejandro Garcia. "al-Andalus, Etymology and Name", **The Encyclopedia of Islam**, Cilt: 3, (Ed.) Kate Fleet, Leiden, Boston: Brill, 2017.
- Sauer, Michelle. **The Facts On File Companion to British Poetry Before 1600**, Facts On File, Inc., New York, 2008.
- Sawyer, P. H. **From Roman Britain to Norman England**, ikinci basım, New York: Routledge, 1998.
- Schimmel, Annemarie. **Doğu-Batı Yakınlaşmaları, Avrupa'nın İslam Dünyası ile Karşılaşması**, Çeviren: Hüseyin Ağuiçenoğlu, İstanbul: Avesta Basın Yayın, 2010.
- Schnapper, Dominique. **Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki**, Çeviren: Ayşegül Sönmezay, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Šerbaumová, Anna. "Anglo-Saxons and English Identity", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Masaryk University Faculty of Arts, 2010.
- Setton, Kenneth M. **A History of the Crusades**, Cilt:1 Madison, Milwaukee and London: The University of Wisconsin Press, 1969.

- Skidmore, Mark. **The Moral Traits of Christian and Saracen as Portreyed by the Chansons de geste**, Colorado: Colorado Springs, 1935.
- Speed, Diane. “The Saracens of King Horn”, **Speculum**, Cilt-Sayı: 65-3, Temmuz 1990, ss. 564-595.
- Strickland, Debra Higgs. **Saracens, Demons and Jews, Making Monsters in Medieval Art**, New Jersey: Princeton University Press, 2003.
- Summerfield, Thea. “‘And she answered in hir Language’: Aspects of Multilingualism in the Auchinleck Manuscript,” *Multilingualism in Medieval Britain (c. 1066–1520), Sources and Analysis* Ed. Judith A. Jefferson ve Ad Putter. Turnhout: Brepols Publishers 2013.
- Swift, Catherine. “Chivalry, Saracens and the *chansons de geste* of Brian Boru”, **Medieval Dublin**, Sayı:15 2015, ss. 119-140.
- Şahin, Seyhun ve Üstün, Ergun. “Kıbrıs Adası’nda Haçlı Hâkimiyetinin Kuruluşu”, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Sayı: 7, 2016.
- Şakiroğlu, Mahmut H. “Sicilya”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 37, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Şeyban, Lütfi. “Endülüs’te Murabıtlar ve Muvahhidler Dönemlerinde Müslüman-Hıristiyan İlişkileri, Endülüs’ün Geri Alınışı=Reconquista (1085-1238), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.
- The Anglo Saxon Chronicle: A Collaborative Edition**, Cilt: 7, MS. E, Ed. Susan Irvine, Cambridge: D.S.Brewer, 2004. [Bu kaynak hayalidir]
- Thomas, Hugh M. **The English and the Normans, Ethnic Hostility, Assimilation, and Identity, 1066-c. 1220**, New York: Oxford University Press, 2005.
- Tolan, John V. “Muslims as Pagan Idolaters in Chronicles of the First Crusade”, *Western Views of Islam*, Ed. David R. Blanks ve Michael Frassetto, New York: St. Martin’s Press, 1999.
- _____. Saracens, **Islam in the Medieval European Imagination**, New York: Columbia University Press, 2002.
- Tomar, Cengiz. “Sarasinler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 36 İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Türker, Özgür ve Ükten, S. Serkan. “Haçlılar, Moğollar ve Ortadoğu’da Haçlı-Moğol Münasebetleri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt-Sayı: 54-1, 2014, ss. 319-344.

- Tyerman, Christopher. , **England and the Crusades, 1095-1588**, Chicago ve Londra: The University of Chicago Press, 1998a.
- _____. **The Invention of the Crusades**, New York: Palgrave Macmillan, 1998b.
- Tyrensis, Willermus. **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği**, Çeviren: Ergin Ayan, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2016.
- Uebel, Michael. “Unthinking the Monster: Twelfth-Century Responses to Saracen Alterity”, J. J. Cohen (Ed.), *Monster Theory: Reading Culture* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997, ss. 264-291.
- _____. **Ecstatic Transformation, On the Uses of Alterity in the Middle Ages**, New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Vandenberg, Vincent. “Choosing human flesh? A Few Medieval Peculiarities and the Debates of Contemporary Research.”, **Anthropozoologica**, Cilt-Sayı: 45-1, 2010, ss. 149-155.
- Villegas-Aristizábal, Lucas. “Norman and Anglo-Norman Participation in the Iberian Reconquista c.1018 - c.1248”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Nottingham, 2007.
- _____. “Revisiting the Anglo-Norman Crusaders’ Failed Attempt to Conquer Lisbon c. 1142”, **Portuguese Studies**, Cilt-Sayı: 29-1, 2013, ss. 7-20.
- _____. “Spiritual and Material Rewards on the Christian-Muslim Frontier: Norman Crusaders in the Valley of the Ebro in the First Half of the Twelfth Century”, **Medievalismo**, Sayı: 27, 2017, ss. 353-376.
- Vink, Micha. “Demons and Saracens, Otherness in Richard Coer de Lyon” Yayınlanmamış Lisans Tezi, Radboud University Faculteit der Letteren, Nederlands, 2016.
- Vitalis, Ordericus. **The Ecclesiastical History of England and Normandy**, Çeviren: Thomas Forester, Londra: Henry G. Bohn, 1854.
- Yeager, Suzanne M. **Jerusalem in Medieval Narrative**, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Walker, Rose. , “Leonor of England and Elanor of Castile: Anglo-Iberian Marriage and Cultural Exchange in the Twelfth and Thirteenth Centuries”, *England And Iberia In The Middle Ages, 12th – 15thcentury, Cultural, Literary, And Political Exchanges*, Ed. María Bullón-Fernández, New York: Palgrave Mcmillan, 2007.
- Watt, W. M. Ve Cachia, P. **Endülüs Tarihi**, Çeviren: Cumhur Ersin Adıgüzel, İstanbul: Küre Yayınları, 2011.

_____. **İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi**, Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013a.

_____. **İslam'ın Ortaçağ Avrupası Üzerindeki Etkisi**, Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2013b.

Wendover, Roger. **Roger Of Wendover's Flowers Of History, Comprising The History Of England From The Descent Of The Saxons To A. D. 1235 Formerly Ascribed To Matthew Paris**, Translated From The Latin, Y J. A. Giles, London: Henry A Bohn, 1849.

Wilcox, Rebecca Anne. "Cultures of Conquest: Romancing the East in Medieval England and France", Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Texas 2009.

Winston, Stephanie Lisa. "Identifying, Understanding and Incorporating the Other: Cultural Encounters in Medieval Literature", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Queen's University Department of English, Kingston, 2010.

Wollock, Jennifer Goodman. "Medieval England And Iberia: A Chivalric Relationship", *England And Iberia In The Middle Ages, 12th – 15th century, Cultural, Literary, And Political Exchanges*, (Ed.) María Bullón-Fernández, New York: Palgrave Mcmillan, 2007, ss. 11-28.

Worcester, Florence. **The Chronicle of Florence of Worcester, with the two Continuations**, Latineden İngilizceye çeviren: Thomas Forester, Londra: Covent Garden, 1854.

EKLER

Ek: 1 Azize Valerie'nin Saracen Cellâtlar Tarafından Öldürülmesini Gösteren, XII. Yüzyıldan Kalma, Kutsal Emanetlerin Bulunduğu Sandık

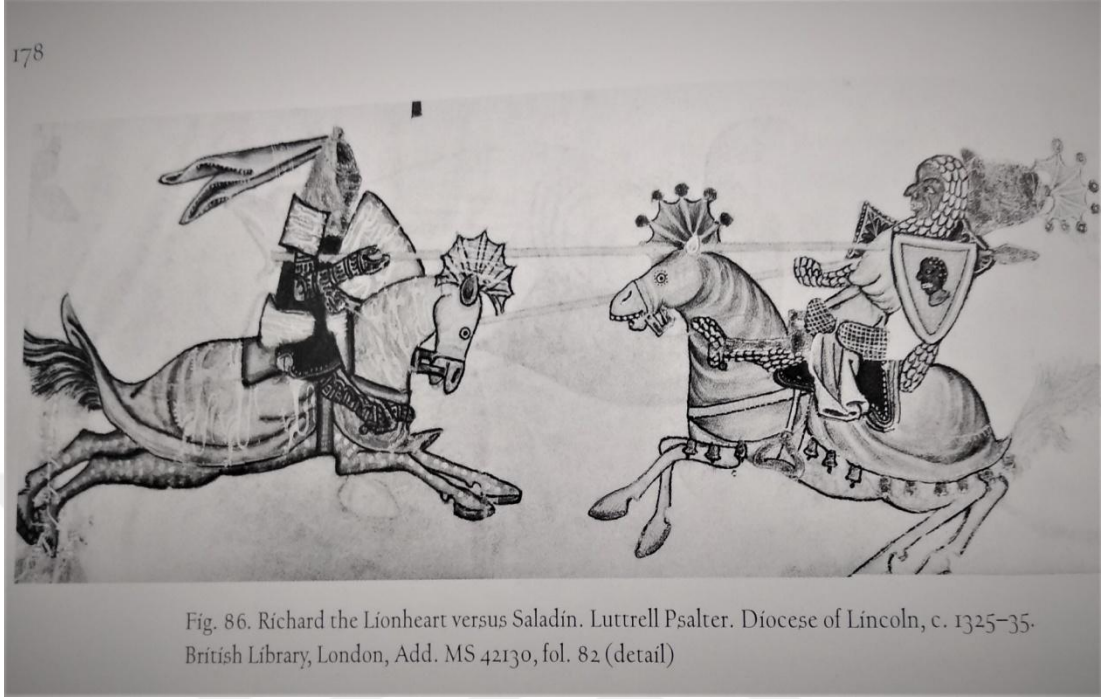

Ek: 2 Mezmurlar Kitabı'nın Kenarına Çizilmiş, Selahaddin Ve Richard'ın Karşılaşmasını Betimleyen Bir Resim

Ek: 3 Selahaddîn Ve Richard'ın Karşılaşmasını Betimleyen Resim

Ek:4 Fransız Şövalyelerini Korkutmaya Çalışan Saracen Askerleri

Fig. 80. Saracens frightening the French knights' horses. *Grandes Chroniques de France*. Paris, 1370s. Bibliothèque Nationale de France, Paris, MS fr. 2813, fol. 119 (detail)

Ek: 5 Fransız Şövalyeleri ve Saracen Askerlerinin Karşılaşması

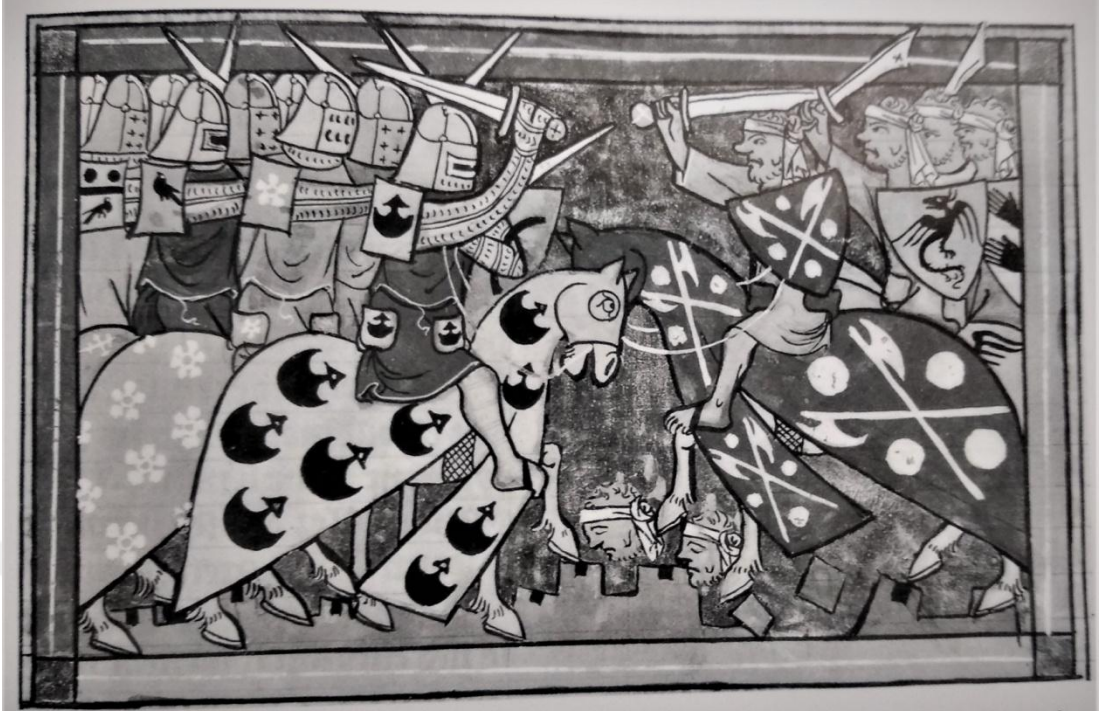

Fig. 89. French versus Saracens. William of Tyre, *History of Outremer*. Paris, 1337. Bibliothèque Nationale de France, Paris, MS fr. 22495, fol. 154v (detail)

Ek: 6 Papa Urban'ın Clermont'ta Yaptığı Konuşma

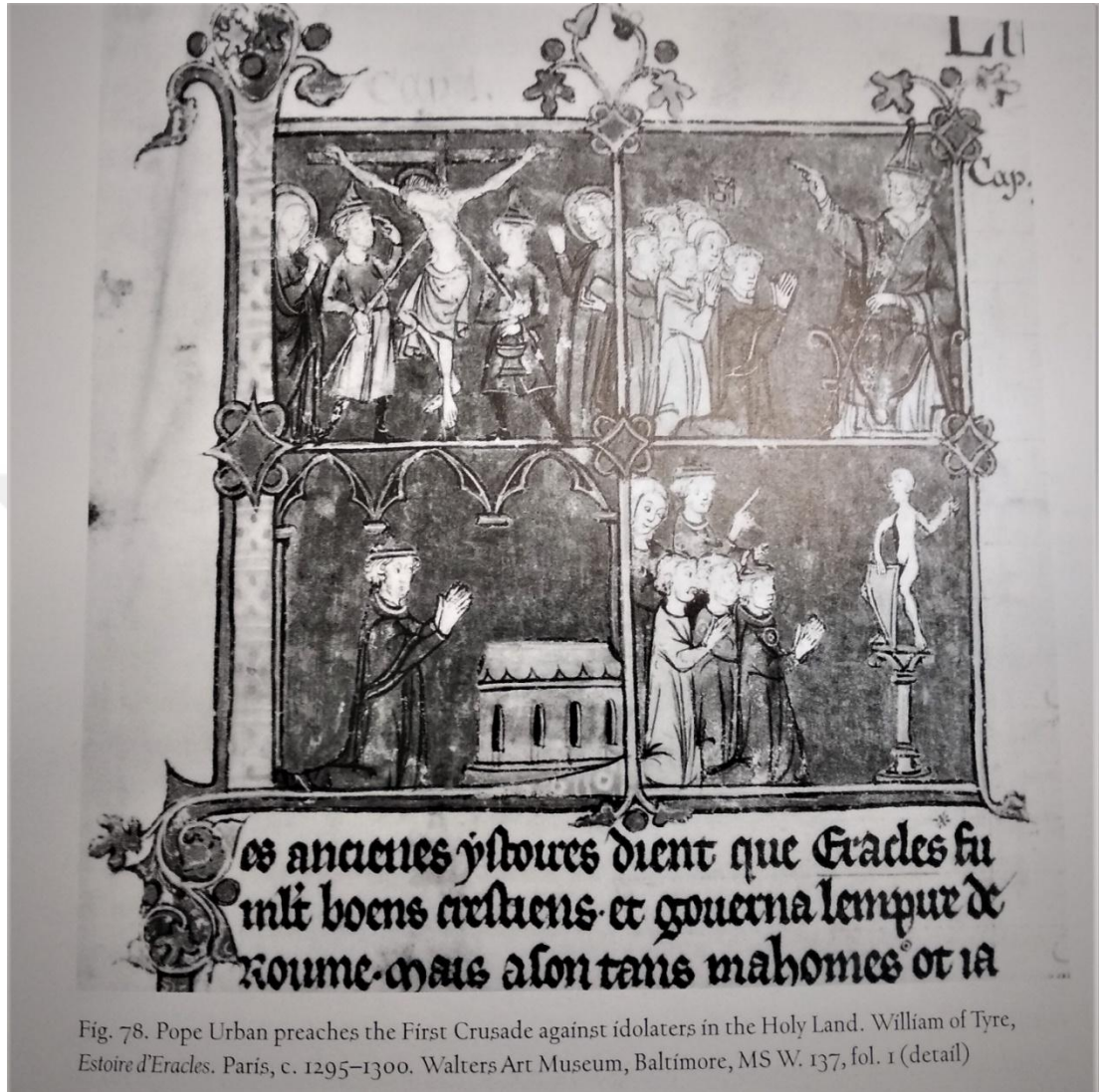

Fig. 78. Pope Urban preaches the First Crusade against idolaters in the Holy Land. William of Tyre, *Estoire d'Eracles*. Paris, c. 1295–1300. Walters Art Museum, Baltimore, MS W. 137, fol. 1 (detail)

Ek: 7 Hristiyanlığa Geçen Bir Saracenin Kutsal Meryem Tasvirinin Önünde Eğilip
Dua Etmesi

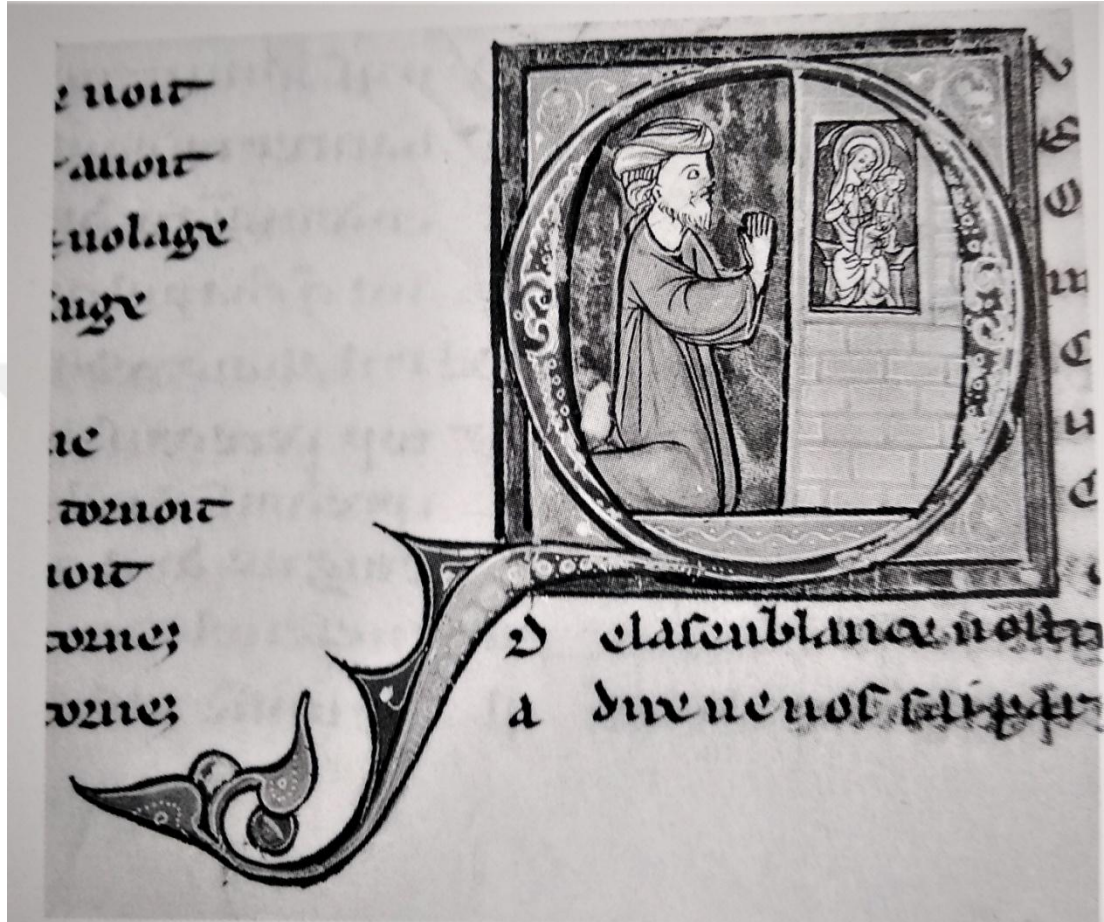
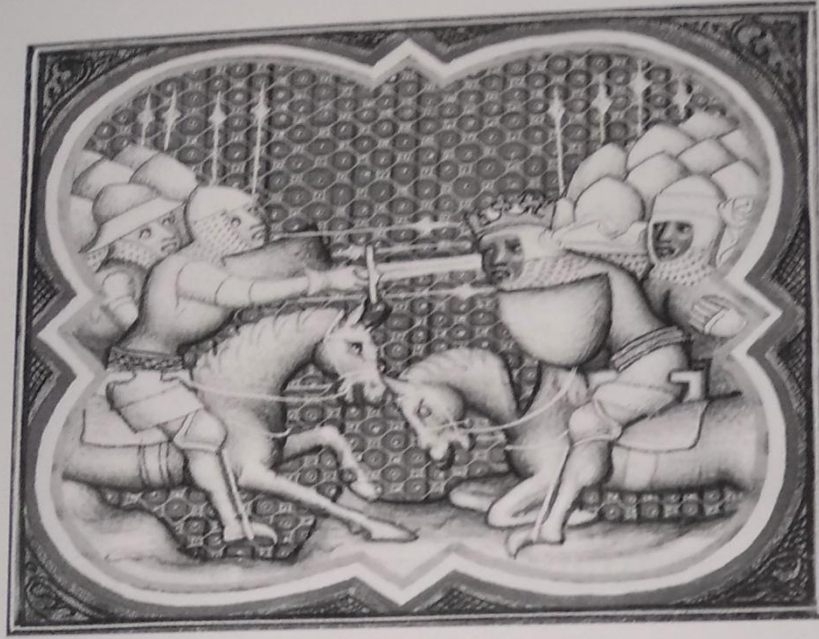

Fig. 79. Saracen kneeling before an image of the Virgin. Gautier de Coíncí, *Miracles de Notre Dame*. Paris, early 1280s. Bibliothèque Nationale de France, Paris, MS fr. 1533, fol. 100v (detail)

Ek: 8 Aziz Vincent'in Saracen Cellâtlar Tarafından Öldürülmesi

ABOVE. Fig. 87. Battle of Roncevaux. *Grandes Chroniques de France*. Paris, 1370s. Bibliothèque Nationale de France, Paris, MS fr. 2813, fol. 121 (detail)

BELOW. Fig. 88. Battle of Roncevaux. *Grandes Chroniques de France*. Paris, late 14th century. Bibliothèque Royale de Belgique, Brussels, MS 2, fol. 118 (detail)

Ek: 10 Mandeville'de Köpek Kafalı Olarak Gösterilen ve Puta Taparken Tasvir Edilen Bir Saracen Irkı

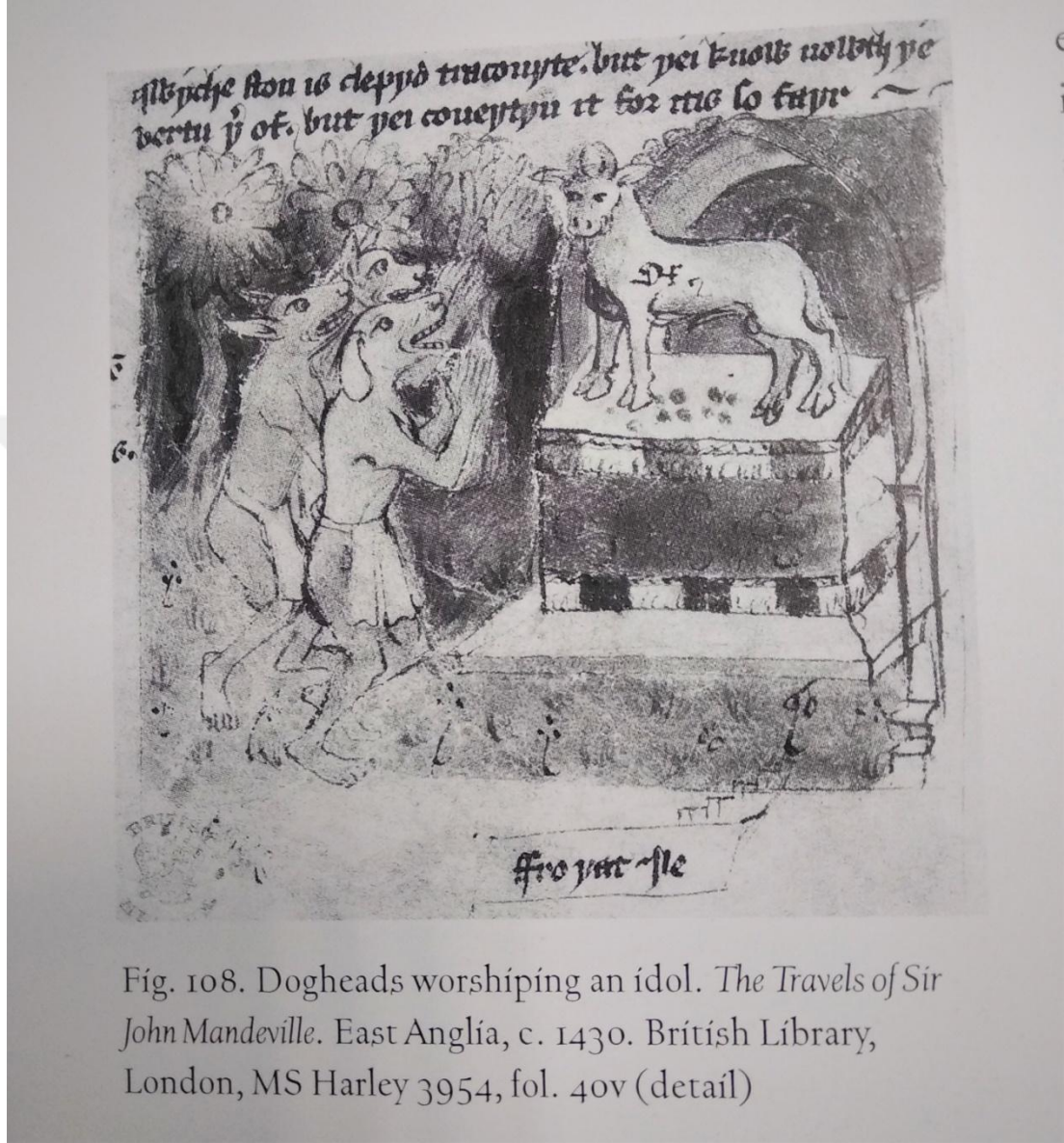

Fig. 108. Dogheads worshipping an idol. *The Travels of Sir John Mandeville*. East Anglia, c. 1430. British Library, London, MS Harley 3954, fol. 40v (detail)

Ek: 11 Etiyopyalı, Saracen ve Yahudileri, Deccal'e Tapınırken Gösteren Bir Resim

Fig. 122. Ethiopian, Saracen, and Jew adore Antichrist. *Antichrist*. Bavaria, c. 1440–50. Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz, Berlin, MS germ. f.733, fol. 4 (detail)

Ek: 12 Sefer Dönüşü Yakalanmamak İçin Kılık Değiştirerek Seyahat Eden I. Richard

